

De iurisprudencia et iure publico

JOG- ÉS POLITIKATUDOMÁNYI FOLYÓIRAT
JOURNAL OF LEGAL AND POLITICAL SCIENCES

2024.

XV. évfolyam / Vol. XV

2. szám / No. 2

Főszerkesztő / Editor-in-Chief

PACZOLAY Péter

Társszerkesztők / Editors

BALÁSSY Ádám Miklós, FEJES Zsuzsanna, KOVÁCS Endre Miklós,
KÖNCZÖL Miklós, TÓTH J. Zoltán

Nemzetközi Tanácsadó Testület /
International Advisory Board

Dalibor ĐUKIĆ, Kateřina FRUMAROVÁ,
Ján ŠKROBÁK, Aleksandra SYRYT.

Kiadja a

Magyar Jog- és Államtudományi Társaság

Publishing

Hungarian Association of Law and Political Sciences

HU ISSN 1789-0446

ELŐSZÓ / PREFACE

AMBRUS István

A Mészáros Ádám emlékpályázatról - 1 -

TANULMÁNYOK / ARTICLES

BREZNYÁN Gergő András

A gyermekkor és kóros elmeállapot társtettességet felbontó jellegének vizsgálata a bírói gyakorlat tükrében - 2 -

HORVÁTH Csaba

A túllépés szabályozásának hiányosságai a felbujtás körében - 15 -

KOVÁCS Lili

Dogmatika és jogalkalmazás – gondolatok a tettesi és részesi cselekmények elhatárolásáról a költségvetési csalás bűncselekményénél - 32 -

LÁSZLÓ Balázs

A hazai bűncselekmény-fogalmak a Csemegi-kódex koráig - 46 -

SZAKMÁRY Péter

Az elfogási jog kérdései, különös figyelemmel a jogos védelem jogintézményével való kapcsolatra - 57 -

Ambrus István
Eötvös Loránd Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
habil. tanszékvezető egyetemi docens
Mészáros Ádám Emlékbizottság tagja

XV. évfolyam | Vol. XV
2024/2. szám | No. 2/2024
Előszó | Preface
www.mjat.hu

A Mészáros Ádám emlékpályázatról

Bírálati előszó

2021. április 6. reggele. „Szól a telefon, fáj a hír” (ahogy József Attila írta Juhász Gyula halálára), hogy elhunyt Mészáros Ádám, a hazai büntetőjog-tudomány (amin mindig vitatkoztunk, hogy a „büntető jogtudomány”, avagy a „büntetőjog-tudomány” a helyesebb megnevezés) kiemelkedő, s megköckéztatható, hogy legeredetibb alakja.

Tudományos pályáját a Szegedi Tudományegyetemen kezdte, a büntető anyagi jog egyik kétségkívül legnehezebb kérdéskörének, a tettesség és a részesség tanának vizsgálatával. S bár számos további témakört vizsgált szomorúan rövid élete során, e kutatási területhez mindig hű maradt. Kilépett a korábban csaknem kizárólag német, majd jelenleg angolszász jogtudomány dominálta mátrixból, és mélyrehatóan, az utóbbi fél évszázadban Békés Imre óta senkihez sem hasonlítható módon dolgozta fel és szintetizálta a francia büntetőjog eredményeit is. Eredeti megállapításaival ma sem tud vitatkozni a szakma. PhD értekezését Finszter Géza témavezetése mellett az ELTE-n védte meg, számos egyetemen tanított, de állandó szakmai műhelye az Országos Kriminológiai Intézet volt, ahol fontos és időtálló kutatásokat végzett nemcsak a már említett elkövetői tanok, hanem számos különös részi tényállás, a jogos védelem, valamint eljárásjogi problémák körében is. Tudományos véleményét mindig vállalta, olyan esetekben is, ha esetleg jobban megérte volna azokat elhallgatni. Csak két példát említve: a 3/2011. BJE – valóban igencsak vitatható módon – mondta ki, hogy „Azok a részesi cselekmények, amelyek a folytatólágosság körébe nem vonható több ugyanolyan tettesi alapcselekményhez kapcsolódnak akkor sem alkotnak folytatólágos törvényi egységet, ha a részesi magatartások kifejtésére rövidebb időszakon belül került sor, a részesi akarat-elhatározás egységes volt, és a tettesek cselekményei is rövid időközökkel ugyanazon sértett sérelmére valósultak meg. A részes bűncselekményeinek rendbelisége és minősítése a tettesi alapcselekményekhez igazodik”. Ádám rövid, de igencsak szemléletes, s a Legfelsőbb Bíróság álláspontját alapjaiban megkérdőjelező példával élt: ha önmagam három embert rábeszélék, hogy egyazon sértettet, egy héten belül, más-más napokon verjenek meg, nem folytatólágosan elkövetett testi sértésért felelek? De ugyanilyen érzékletes volt az új büntetőeljárás kódex tervezetének bírálatával kapcsolatos megállapítása, amely nem az ártatlanság vélelmét, hanem a bűnösség burkolt prezumpcióját tételezte volna fel. Ebből a jogállami keretek között védhetetlen ötletből szerencsére semmi sem lett. Mészáros Ádám tudományos és joggyakorlati hatása tehát e rövid példák alapján is megkérdőjelezhetetlen.

Essen szó ugyanakkor Ádámról mint magánemberről is. Néha szótlannak tűnő, de ha a hűsbavágó iróniát érzékeltetni szerette volna, igenis beszédes, karakán ember volt. Büntetőjog, motorozás, fesztiválok, kutatások váltották egymást. Igazi élmény volt vele minden beszélgetés, akár az egyetemen, akár egy-egy sörözés alkalmával.

Kosztolányit parafrázálva: „nagy volt és kiváló, de szív, a mi szívünkhöz közel álló”.

Korai halála ellenére is a magyar büntetőjog egyedi és megkerülhetetlen figurája maradt, sosem feledjük.

S jelen előszó végén, a korábban már említett József Attilához visszacsatolva, Benjámín László: Kép és szobor című versét idézve: „Nagy ünneplés volt, nagy csoport volt. Ő már szobor volt”. Így is emlékezzünk rá mindig. Ha pedig Ádám egyik kedvencével zárnám e sorokat, úgy is fogalmazhatnék, mint a Motörhead zseniális frontembere, Lemmy Kilmister: „That’s the way I like it, baby I don’t wanna’ live forever”. Ha Ádám örökké sajnos nem is élt, embersége és munkássága halhatatlanná tette.

Jelen különszám írásai megítélésem szerint abszolút méltóak Ádám emlékéhez, s remélem, hogy az Emlékbizottság hagyományt teremtett a tudományos örökség ápolásával.

Breznyán Gergő András
Eötvös Loránd Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
joghallgató

XV. évfolyam | Vol. XV
2024/2. szám | No. 2/2024
Tanulmány | Article
www.mjat.hu

A gyermekkor és kóros elmeállapot társtetteséget felbontó jellegének vizsgálata a bírói gyakorlat tükrében*

ABSTRACT

The legal regulation of joint offenders dates back to the first Hungarian Criminal Code, which also implies that the judicial practice of this legal institution has a history of several decades and that there are few unclear questions of interpretation that could raise problems in practice. This paper deals with one such issue, which has apparently been settled for decades, namely the legal assessment of the involvement of children and persons with mental disorders in the perpetration of a crime as joint offenders. In addition to presenting the taxonomic position of infancy and mental disorder in the broader criminal law context, this paper seeks to highlight the contradictions of the legal interpretation regarding these two categories of persons by contrasting the judicial practice of different legal instruments. As well as outlining the problems, the paper also presents an alternative solution that could help to resolve these contradictions.

KEYWORDS: *perpetrators, joint offenders, infancy, mental disorder, judicial practice*

* Ezen pályamunka a Magyar Jog- és Államtudományi Társaság és a Mészáros Ádám Emlékbizottság által Mészáros Ádám emlékére, 2024. január 13-án meghirdetett tudományos pályázat keretében készült.

I. Problémafelvetés

A társtettség jogintézményének sajátossága, hogy szabályozása ugyan az első magyar büntetőjogi kódexig nyúlik vissza, azonban kisebb változtatásoktól eltekintve nem tér el koncepcionális szinten a kezdeti formájától. Ez azt eredményezi, hogy mára ez a jogintézmény meglehetősen letisztult dogmatikával rendelkezik és az irányadó bírói gyakorlat évtizedekkel ezelőttig nyúlik vissza. Ugyanakkor még egy ilyen kiforrott terület esetén is felmerülhetnek olyan kérdések, amelyek a már bejáratos jogértelmezés újragondolásához vezethetnek. Jelen tanulmány is egy ilyen kérdést vizsgál meg, amely nem más mint a gyermekkor és kóros elmeállapot társtettségét felbontó jellegének és az ezzel kapcsolatos bírói gyakorlatnak a vizsgálata.

A gyermekkorú és kóros elmeállapotú személyek elkövetésben való közreműködésével kapcsolatos bírói gyakorlat egészen az 1980-as évekig nyúlik vissza és azóta is változatlanul fennáll, ugyanakkor ez nem azt jelenti, hogy maradéktalanul hibátlan e személyek társtettesek köréből történő kirekesztésének dogmatikai megalapozása. Ez különösen így van, ha összevetjük az egyéb jogintézmények kapcsán kialakult bírói jogértelmezéssel. Tanulmányom fő célja az, hogy bemutassa e két személyi kör társtettségét felbontó jellegének alapjait egy tágabb büntetőjogi kontextusban, különös figyelmet fordítva a bírói gyakorlat és a szakirodalom megállapításaira, valamint hogy feltárja ezen értelmezési alapok ellentmondásait és egy esetleges alternatív megoldással szolgáljon azok feloldására.

II. A társtettség

A társtettség szabályozása a Csemegi-kódexig nyúlik vissza, hiszen a kódex szerint *tetteseknek tekintendők mindazok, kik a büntettet vagy vétséget együtt vagy közösen követik el.*¹ Ugyan felmerült ezzel ellentétes álláspont is,² mára mind törvényi, mind gyakorlati szempontból elfogadottá vált az, hogy a társtettesek magatartását a részesség helyett a tettség körében kell értékelnünk.

A Btk.³ 13. § (3) bekezdése alapján *társtettesek azok, akik a szándékos bűncselekmény törvényi tényállását egymás tevékenységéről tudva, közösen valósítják meg.* A miniszteri Indokolás⁴ szerint a társtettség jogintézményének az a célja, hogy a bűncselekmény egészéért feleljenek azok is, akik a saját magatartásukkal annak csak egy részét valósították meg. A társtettség súlyosító körülményként való értékelését alapozza meg az, hogy a társas elkövetés esetén az elkövetők egymásra nézve szándék és önbizalomerősítő módon hatnak, olyan cselekményeket is végre tudnak hajtani, amelyre külön-külön nem lennének képesek és a védekezés lehetőségét is megnehezítik.⁵

A társtettség fennállásának objektív feltételei a megvalósított cselekményhez, míg a szubjektív feltételei az elkövetők szándékához kötődnek. Az objektív jellemzők közül elsődlegesen azt kell kiemelnünk, hogy csak szándékos bűncselekmények esetén jöhet szóba a társtettség, amely a törvényi definícióból és az Indokolásból is egyértelműen kitűnik. A társtettség megállapítása kizárt a gondatlan, tiszta mulasztásos, konvergens, találkozó bűncselekményeknél, illetve azokban az esetekben, amikor ezt a törvényi tényállás megfogalmazásának a sajátosságai nem teszik lehetővé.⁶ A társtettség csak az azonos szándékos bűncselekmény törvényi alaptényállását megvalósító elkövetők tekintetében állapítható meg.⁷ A társtetteseket az különbözteti meg a részesektől, hogy önálló magatartásuk a

¹ 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről (a továbbiakban: Csemegi-kódex) 70. §

² Finkey Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve*. Grill, Budapest, 1909. 288-289. o.

³ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről (a továbbiakban: Btk.)

⁴ T/6958. számú törvényjavaslat indokolással – A Büntető Törvénykönyvről (a továbbiakban: Indokolás) 211. o.

⁵ Lásd: 56. BKv. II. 8. pont; Jacsó Judit: *Harmadik rész, V. fejezet*. In Horváth Tibor (szerk.): *Magyar Büntetőjog általános rész*. Wolters Kluwer, Budapest, 2019. 258. o.

⁶ Lásd: Belovics Ervin: *Büntetőjog I. Általános rész*. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2022. 354. o.; Gellér Balázs – Ambrus István: *A magyar büntetőjog általános tanai I*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2019. 392-393. o.

⁷ BH 2003.486.; BH 1997.566. IV.

tényállás keretei közé illeszkedik és legalább kísérleti szakba juttatják a bűncselekményt,⁸ ebből kifolyólag a társtettség csak olyan bűncselekményeknél állapítható meg, amelyeknek nem kizárt a kísérlete.⁹

Az objektív és szubjektív feltételek közötti átmenetként fogható fel az, hogy az elkövetőknek fogalmilag bűncselekményt kell megvalósítaniuk, ezért felbomlik a társtettség, ha az egyik személy gyermekkorú vagy kóros elmeállapotú.¹⁰ Részben ide sorolható a *delictum proprium* kérdése is, amellyel kapcsolatban mind a szakirodalomban, mind a bírói gyakorlatban egyre inkább elfogadott az az álláspont, hogy társtettes csak az lehet, aki a tényállásban meghatározott személyes kvalifikáltsággal rendelkezik.¹¹

A szubjektív oldalon a legfontosabb feltétel az, hogy a társtettesek szándékegységben, azaz azzal a tudattal cselekednek, hogy tevékenységük egymást kiegészíti,¹² továbbá legalább eshetőleges szándékuknak ki kell terjednie a közösen elkövetett bűncselekmény objektív tényállási elemeire, azaz tudják, hogy milyen bűncselekményt követnek el.¹³ Ezért nem állapítható meg a társtettség az ún. egymás melletti tettesség esetén, amikor ugyanolyan bűncselekményt követnek el, de nem tudva egymás cselekményéről.¹⁴ A szándékegység nem egyenlő az előzetes megállapodással, szóbeli megegyezéssel, hanem akár a bűncselekmény helyszínén, annak a véghezvitelekor is létrejöhet.¹⁵ E követelmény alól egyfajta kivételként is értelmezhető a társtettség megállapítása a minősített eseti vegyes bűnösségű bűncselekmények esetében, amelyeknél a minősítő körülményekre a társtettesek részéről is elegendő a gondatlanságnak kiterjednie.¹⁶

A bírói gyakorlat alapján társtettség nem állapítható meg, ha az elkövető olyan személlyel hajtja végre a cselekményt, aki a beszámítási képessége hiánya miatt büntetőjogi felelősségre nem vonható.¹⁷ Ebben az esetben önálló tettesség jön létre.¹⁸ Ugyanakkor nem akadály a társtettség megállapításának, ha csak az egyik elkövető vált ismertté vagy, ha nem valamennyi elkövetővel szemben emeltek vádat.¹⁹

A szándékegységből következik, hogy a társtettes nem felel a másik társtettes cselekményéért, ha az többet vagy másat tesz, mint amire a szándékegység kiterjed, ugyanakkor ez visszafelé is igaz, azaz ha az egyik elkövető kevesebbet tesz, mint amire a megállapodásuk kiterjed vagy a kísérlettől visszalép, akkor az ezzel járó enyhébb elbírálást eredményező szabályok, csak az ő javára alkalmazhatók.²⁰

A társtettség feltételeit áttekintve látható, hogy mind a szakirodalom, mind a bírói gyakorlat egységes abban a kérdésben, hogy a társtettség nem állapítható meg abban az esetben, ha az elkövető olyan személlyel hajtja végre a bűncselekményt, aki gyermekkorú vagy kóros elmeállapotú volt az elkövetés idején. Két módon vezethető le, hogy miért kell ezt a két személyi kört a társtettesek köréből kizárni.

Az előbbi szerint mivel a szándékegység feltételezi az elkövetők beszámítási képességét, ezért a beszámítási képesség hiányára tekintettel ki kell rekeszteni a kóros elmeállapotú és gyermekkorú elkövetőket a társtettség köréből és önálló tettességként kell értékelní a büntethető elkövető közreműködését.

A másik érvelés alapján azért bomlik fel a társtettség, mert ezek a személyek nem rendelkeznek a tettessé válás alapvető feltételeivel, ezért fogalmilag bűncselekményt sem tudnak megvalósítani. A hatályos Btk. ugyan nem a bűncselekmény elkövetését, hanem a bűncselekmény

⁸ BH 1992.69.

⁹ Mészáros Ádám: *A bűncselekmények elkövetői. Elméleti és gyakorlati alapkérdések.* Ad Librum Kiadó, Budapest, 2008. 78. o.

¹⁰ Lásd: Mészáros 2008: 79. o.; Vámbéry Rusztem: *Büntetőjog.* Grill, Budapest, 1913. 255. o.

¹¹ Lásd: Belovics: i.m. 358. o.; Nagy Ferenc: *A magyar büntetőjog általános része.* HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2010. 217. o.; BH 1981.442.

¹² Indokolás 211. o.

¹³ Gellér-Ambrus: i.m. 393. o.

¹⁴ Belovics: i.m. 357. o.

¹⁵ BH 2017.284.

¹⁶ BH 1984.381.; BH 1989.48.

¹⁷ BH 1982.361.; BH 1987.194.; BH 1991.265.

¹⁸ BH 1992.565.

¹⁹ BH 2003.177. I.; EBH 2003.844.

²⁰ Gellér-Ambrus: i.m. 393-394. o.

törvényi tényállásának megvalósítását írja elő a tettesi minőség eléréséhez, az Indokolás egyértelművé teszi, hogy csak az a természetes személy lehet tettes és ezáltal társtettes, aki az alannyá váláshoz szükséges feltételekkel rendelkezik, azaz a tényállás objektív elemein túl, annak szubjektív elemeit is meg tudja valósítani.²¹

III. A gyermekkor és kóros elmeállapot rendszertani helye

Az elsőként felvetett jogi érvelés megértéséhez előbb tágabb kontextusban is meg kell vizsgálni az e személyekre vonatkozó szabályozást annak érdekében, hogy megérthessük a gyermekkor és kóros elmeállapot társtetteséget felbontó jellegét. A gyermekkor mint büntethetőséget kizáró ok alapján *nem büntethető, aki a büntetendő cselekmény elkövetésekor a tizennegyedik életévét nem töltötte be.*²² A törvény egy meghatározott bűncselekményi kör tekintetében tizenkét évben határozza meg a büntethetőséghez szükséges korhatárt, azonban feltételként követeli meg, hogy az elkövető az elkövetéskor rendelkezzen a bűncselekmény következményeinek felismeréséhez szükséges belátással.²³ A gyermekkor meghatározásával a jogalkotó egy olyan többnyire objektív mércét állított fel, amelynek hiánya esetén a bűnösség további vizsgálata szükségtelen.²⁴

A törvény által meghatározott megfelelő életkor és a beszámítási képesség kapcsán két iskola alakult ki. Az előbbi szerint a megfelelő életkor hiánya nem vélelmezi automatikusan a beszámítási képesség hiányát, hanem csupán abban a kérdésben foglal állást a jogalkotó, hogy „*általában melyik az az életkor, amelytől kezdve a felelősség céljait a büntetőjogi elbírálás már megfelelően szolgálhatja, illetve ameddig célszerűbb szükség esetén államigazgatási úton megfelelő intézkedést alkalmazni*”.²⁵ Ezzel szemben mások úgy foglalnak állást, hogy a megfelelő életkor meghatározása egy jogpolitikai kérdés, amellyel a jogalkotó a beszámítási képesség meglétét vagy hiányát vélelmezi.²⁶

Ameddig az előbbi képviselői a bűnösség és ezáltal a bűnösséget kizáró okok között helyezik el,²⁷ addig az utóbbi iskola követői a törvényi tényállás tanán belül a bűncselekmény alanya és a beszámítást kizáró okok között tárgyalják a gyermekkor.²⁸ Kiemelendő, hogy létezik olyan szakirodalmi álláspont, amely ugyan a bűnösséget kizáró okokon belül, de beszámítási képességet kizáró okként tekint a gyermekkorra.²⁹

Elvi jelentőségű kérdés tehát annak az eldöntése, hogy a gyermekkor automatikusan kizárja-e a beszámítási képességet. A szakirodalom egységesnek tekinthető abban, hogy a beszámítási képesség felismerési és akarati oldalból áll. Felismerési képességgel az rendelkezik, aki képes cselekménye társadalomra veszélyességét felismerni, míg akarati képességgel az, aki képes az akaratának megfelelő magatartás tanúsítására.³⁰ Az akarati képesség minőségileg több mint a bűnösséghez megkövetelt akaratlagosság, tekintettel arra, hogy az előbbi a cselekmény tilalmazott voltának felismerését követő cselekmény követelménye.³¹

Mészáros Ádám elvi élel mutatott rá arra, hogy „*ha a gyermekkor a beszámítási képességet zárja ki (így eleme egy nagyobb halmaznak), akkor nem lehetnek mellérendeltek egymásnak*”.³² A két kategória azonosítása azért sem szerencsés, mert tagadhatatlan, hogy a beszámítási képességhez szükséges felismerési és akarati képesség egy 14. életévét be nem töltött személynél is kialakulhat.³³ Az Indokolás is kiemeli, hogy a tizenkettő-tizenégy év közötti gyerekek körében is egyre nagyobb

²¹ Indokolás 211. o.

²² Btk. 16. §

²³ Uo. 16. §

²⁴ Mészáros Ádám: *A bűncselekmény fogalmának alapkérdései*. OKRI, Budapest, 2020. 113. o.

²⁵ Nagy: i.m. 163. o.

²⁶ Belovics: i.m. 219. o.

²⁷ Nagy: i.m. 163. és 165. o.

²⁸ Belovics: i.m. 192. és 218. o.

²⁹ Gellér-Ambrus: i.m. 296. o.

³⁰ Lásd: Nagy: i.m. 163. o.; Gellér-Ambrus: i.m. 299-300. o.; Belovics: i.m. 216. o.

³¹ Mészáros 2020: 115. o.

³² Uo. 114. o.

³³ Lásd: Nagy: i.m. 163. o.

mértékben elterjedt az erőszakos érdekérvényesítés, ugyanakkor a leszállított életkor betöltése mellett szükséges az is, hogy az elkövető rendelkezzen a cselekménye következményeinek felismeréséhez szükséges belátással.³⁴

A belátási képesség nem azonosítható a beszámítási képességgel, ugyanakkor az tagadhatatlan, hogy a két fogalom között szerves kapcsolat van a törvény szövege alapján. A Btk. a belátási képesség kapcsán a bűncselekmény következményeinek felismeréséhez szükséges belátást követeli meg, amely a gyakorlatban a beszámítási képesség felimerési oldalának feleltethető meg.³⁵ Ezért, ha egy elkövetőnél hiányzik a beszámítási képesség, akkor a belátási képesség vizsgálata is szükségtelen.³⁶

Véleményem szerint ezzel a megoldással, ugyan korlátozott mértékben, de a jogalkotó is elismeri, hogy egy 14. életévét be nem töltött személyben is kialakulhat a felismerési képesség az értelmi-érzelmi fejlettségére tekintettel. Ez a felfogás inkább azt a nézetet erősíti, hogy a gyermekkor és a beszámítási képességet inkább mellérendelt kategóriáknak kellene tekinteni és nem érdemes azonosítani egyiket a másikkal. Erre utalhat a Btk. azon megfontolása is, hogy a beszámítási képesség két oldalát sem a gyermekkor, hanem a kóros elmeállapot kapcsán fejt ki. Azt is fontos szem előtt tartani, hogy semmivel sem teszi egy elkövető cselekményét a társadalomra kevésbé veszélyessé az a tény, hogy az elkövetéskor nem töltötte be a törvény által meghatározott minimum korhatárt.

A beszámítási képességet kizáró kóros elmeállapot miatt *nem büntethető, aki a büntetendő cselekményt az elmeműködés olyan kóros állapotában követi el, amely képtelenné teszi cselekménye következményeinek a felismerésére, vagy arra, hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjen.*³⁷ A beszámítási képességet korlátozó kóros elmeállapot esetén az elkövető csupán korlátozott abban, hogy a bűncselekmény következményeit felismerje vagy abban, hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjen.³⁸ Ebben az esetben a Btk. lehetőséget biztosít arra, hogy az elkövető büntetése korlátlanul enyhíthető legyen, illetve a bírói gyakorlat is enyhítő körülményként értelmezi a beszámítási képesség korlátozottságát.³⁹

Amennyiben az elkövető az elmeműködés olyan kóros állapotában szenvedett, amely megalapozza a beszámítási képesség Btk. 17. § (1) bekezdés szerinti kizártságát, úgy valóban helytálló az az érvelés, hogy ilyen elkövetőnél szándékról és ezáltal szándékegységről sem beszélhetünk. Ebben az esetben valóban indokolt e személyek társtettesek köréből történő kirekesztése.

Ugyanakkor a beszámítási képességet csupán korlátozó kóros elmeállapot esetében nem teljesen helytálló az az érvelés, hogy büntetőjogi értelemben figyelembe vehető szándék és szándékegység sem alakulhatott ki a két elkövető között. Annak az eldöntése, hogy a kóros elmeállapot mennyiben zárta ki, vagy korlátozta az elkövetőt abban, hogy felismerje a cselekményének következményeit és ennek megfelelően cselekedjen, már a bíróság feladata,⁴⁰ amelyet mindig az elkövetés konkrét körülményei között, a konkrét cselekmény vonatkozásában kell értékelni.⁴¹

Összességében az látható, hogy társtetteség felbomlásának szándékegység hiányára történő alapítása nagymértékben attól függ, hogy a gyermekkor kapcsán melyik büntetőjogi iskola nézeteit fogadjuk el. A beszámítási képességet kizáró kóros elmeállapotnál elfogadható az az álláspont, hogy ezen esetekben a szándékegység is kizárt, azonban a beszámítási képességet korlátozó válfajánál ez nem mondható ki ilyen egyértelműen. A továbbiakban megvizsgálom, hogy miként jelenik meg a szándékegység más jogintézményeknél és hogy azoknál milyen megállapításokra jutott a bírói gyakorlat.

³⁴ Indokolás 213. o.

³⁵ Balázs Beáta: *A belátási képesség büntetőjogi fogalmának történeti és elvi alapjairól.* 376-377. o. In Magyar Jog, 2018/6. szám, 370-377. o.

³⁶ Vaskuti András: *Az életkor és a fiatalokúakra vonatkozó rendelkezések az új Btk-ban,* 180. o. In Jogtudományi Közlöny, 2015/4. szám, 173-182. o.

³⁷ Btk. 17. § (1) bekezdés

³⁸ Uo. 17. § (2) bekezdés

³⁹ 56. BKV. II. 4. pont

⁴⁰ Gellér-Ambrus: i.m. 303. o.

⁴¹ Lásd: Nagy: i.m. 168. o.; Belovics: i.m. 225.; Sántha Ferenc: *Harmadik rész III. fejezet.* In Horváth Tibor (szerk.): *Magyar Büntetőjog általános rész.* Wolters Kluwer, Budapest, 2019. 202. o.

IV. A társas bűnelkövetési alakzatok

A szigorú értelemben vett társas bűnelkövetési alakzatok fennállása esetén minősített esetként vagy egy általános részi tételkeretemelő rendelkezéssel a jogalkotó súlyosabb büntetés kiszabását teszi lehetővé.⁴² Ezen elkövetési módok szigorúbb szankcionálásának oka is az, hogy a társas elkövetés nagymértékben növeli az elkövetők cselekményének társadalomra veszélyességét. Annak ellenére, hogy rendszertanilag el kell különítenünk a társtettességet a társas bűnelkövetési alakzatoktól, e hasonlóságra tekintettel mégis fontos megvizsgálnunk, hogy az utóbbiak esetében, hogyan értékeli a gyakorlat a gyermekkorú, kóros elmeállapotú elkövetők közreműködését. Jelenleg három ilyen jogintézményt ismer a Btk., a csoportos elkövetést,⁴³ a bűnszövetséget,⁴⁴ valamint a bűnszervezetet.⁴⁵

A három alakzat közül a csoportos elkövetés áll legközelebb a társtettességhez, azonban lényeges különbség, hogy a csoportos elkövetés legalább három ember közreműködését követeli meg és tagjai a bűncselekmény helyszínén vagy annak közelében, azonos alkalommal, térbeli és időbeli határok között együttműködve vesznek részt.⁴⁶

A bírói gyakorlat alapján nem szükséges, hogy valamennyien tettesi vagy társtettesi tevékenységet valósítsanak meg, hanem e súlyosabb minősítést a részesi közreműködés is megalapozza, az elkövetői minőségnek ugyanakkor a büntetés kiszabásakor lehet súlyosító vagy enyhítő szerepe.⁴⁷ Elsődlegesen annak van jelentősége, hogy a három vagy több személy együttesen, térben és időben nem elkülönülő magatartással valósítja meg a bűncselekményt.⁴⁸

A gyakorlat szerint a csoportos elkövetést abban az esetben is meg kell állapítani, ha nem ismert valamennyi elkövető, továbbá ha nem minden elkövető ellen emeltek vádat.⁴⁹ Szintén nem kizárt a csoportos elkövetés, ha az elkövetésben olyan személy vesz részt, akinek akár gyermekkor vagy kóros elmeállapot miatt nem büntethető.⁵⁰ Ugyanez igaz arra az esetre is, ha az egyik elkövető büntethetősége időközben megszűnt.⁵¹ Hasonló álláspont figyelhető meg a többi társas elkövetési alakzat tekintetében is, hiszen a bűnszövetség megállapítását sem zárja ki, ilyen személyek közreműködése,⁵² illetve e logika mentén ugyanez igaz lehet a bűnszervezetről is.

A büntethetőséget megszüntető és a kizáró okok olyan személyes jellegű tényezők, amelyek az adott elkövetőt mindig személyében érintik, ezért létezésük nem eredményezheti az ilyen okkal nem érintett elkövető büntetőjogi felelősségének enyhébb elbírálását. Nem vonatkoztathatjuk tehát ezeket a személyhez fűződő okokat olyan elkövetőkre, akiknél a törvényben meghatározott feltételek nem állnak fenn.⁵³

A BK 480. számú állásfoglalás szerint azok is képesek büntetőjogilag értékelendő magatartást tanúsítani és a védett jogi tárgyat többes elkövetéssel fokozottan veszélyeztetni, akiknek a büntethetősége valamilyen oknál fogva kizárt.⁵⁴ Ez az álláspont viszonylag széles körben elismert a hazai jogtudományban.⁵⁵ Egyes szerzők azonban úgy érvelnek, hogy a csoportos elkövetés, bűnszövetség és bűnszervezet fogalmak nem cselekmény, hanem bűncselekmény elkövetését tartalmazzák, amely az elsődleges elkövetési akadályok folytán létre sem jöhet. Ugyanakkor maga a Btk. és a bírói gyakorlat sem teljes mértékben precíz e terminológiák alkalmazásakor.⁵⁶ A tettesség

⁴² Gellér-Ambrus: i.m. 403-404. o.

⁴³ Btk. 459. § 3. pont

⁴⁴ Uo. 459. § 2. pont

⁴⁵ Uo. 459. § 1. pont

⁴⁶ Belovics: i.m. 386. o.

⁴⁷ 2/2000. BJE; BH 1990.46.

⁴⁸ BH 1993.482.

⁴⁹ BH 1980.428.; BH 1987.194.; BH 1996.512.

⁵⁰ BH 1987.194.

⁵¹ BH 1988.303.

⁵² BH 1991.265.

⁵³ Belovics: i.m. 374. o.

⁵⁴ Mészár Róza: *A bűnszövetség, a bűnszervezet, valamint a csoportos elkövetés értékelése és a bírói gyakorlat.* 169. o. In Jura, 2003/1. szám, 169-172. o.

⁵⁵ Uo. 170. o.

⁵⁶ Hollán Miklós: *Társas elkövetői minőség és büntetőjogi felelősség.* 162-163. o. In Állam- és Jogtudomány, 2000/1-2. szám, 155-183. o.

kapcsán is láthattuk, hogy a törvény szövege nem bűncselekmény elkövetéséről, hanem a törvényi tényállás megvalósításáról beszél, a gyakorlat azonban az objektív tényállási elemek megvalósulásán túl további szubjektív elemeket is megkövetel. Ezzel szemben a felsorolt társas elkövetési alakzatok definíciói valóban bűncselekmények elkövetését említik, itt mégis inkább objektíve büntetni rendelt cselekmény tanúsítása szükséges.⁵⁷

Habár a társas bűnelkövetési alakzatok a társtettességgel ellentétben nem tartalmazzák azt, hogy az elkövetőknek egymás tevékenységéről tudva, közösen kell a bűncselekményt elkövetni, mégis a fentebb említettek alapján ezen alakzatoknál is megkövetelt bizonyos szubjektív többlet az elkövetők részéről. Széleskörben elfogadott, hogy a csoportos elkövetés feltételezi a bűncselekmény együttes, térben és időben nem elkülönülő megvalósítását. A bünszövetségnél a szervezett elkövetés vagy az ebben való megállapodás szükséges, amely az objektív tényállási elemek megvalósításán túl kifejezetten a bűnözés megszervezését követeli meg.⁵⁸

A csoportos elkövetésnél kifejtett együttes, egyidejű elkövetés követelménye nagyon közel áll a társtettességnél ismertett szándékegység követelményéhez, tekintettel arra, hogy a törvény szövege szerint az utóbbi az egymás tevékenységéről való tudomást és a közös elkövetést jelenti. Azért sem érdemes teljes mértékben leválasztani a csoportos elkövetésről a szándékegységet, mert maga a Btk. nevesít olyan csoportokat, amelyek egy kifejezett bűncselekmény elkövetésére mint célra jönnek létre. Ilyen lehet többek között a hivatalos személy elleni erőszak elkövetésére irányuló csoport,⁵⁹ illetve a bünszervezet, amelyet egy hosszabb időre, hierarchikusan szervezett, konspiratíván működő csoportként definiál a törvény.⁶⁰ Más jogszabályokban is megjelenik az egységes akaratelhatározás követelménye a csoporttal, csoportosulással kapcsolatban.⁶¹

Amennyiben elfogadjuk ezt az álláspontot úgy szükségszerűen szembe megyünk azzal, hogy a gyermekkorú, kóros elmeállapotú elkövetők esetében nem beszélhetünk szándékegységről és ezáltal társtettességről sem. Fontos leszögezni, hogy a társtettességet és a társas bűnelkövetési alakzatokat rendszertanilag elkülönülten kell kezelnünk, ugyanakkor a két jogintézmény összehasonlítása után szinte szükségszerűen ellentétbe kerül egymással a gyermekkor, kóros elmeállapot szándékegységet, egységes akaratelhatározást kizáró jellegéről alkotott értelmezés.

Büntetőpolitikai okokból is jobban helyeselhető az az álláspont, hogy a szükséges létszámba beleszámoljuk azokat is, akik bűnösséget kizáró, megszüntető okok miatt nem büntethetők, tekintettel arra, hogy az ilyen elkövető cselekménye is hozzájárul a védett jogi tárgy fokozott sérelméhez vagy veszélyeztetéséhez.⁶² Ha elismerjük azt, hogy egy gyermekkorú személy is aktívan részt tud venni egy betörésekkel foglalkozó bünszövetség működésében, például a lehetőségek felderítésével vagy a helyszín figyelésével és kialakulhat benne az erre irányuló akaratelhatározás, akkor nehezen védhető az az álláspont, hogy egy gyermekkorú személy csak azért ne lehessen egy élet elleni bűncselekmény társtettese, mert szándékegységről sem beszélhetünk esetében.

V. A többek által elkövetett szexuális erőszak

A társtettesség nem állapítható meg olyan bűncselekmények esetén, amelyek szükségképpen több személy közreműködését igénylik (*concurus necessarius*). A szakirodalomban ezt a kérdéskört hagyományosan a tettességhez szükséges ismérvek között szokás tárgyalni.⁶³ A szükségképpeni többes elkövetésen belül két csoportot különböztethetünk meg, a találkozó bűncselekményeket, amelyek esetében a tettesek cselekménye egymás felé irányul, illetve a konvergens bűncselekményeket, amelyeknél több tettes egy közös cél megvalósítása érdekében tevékenykedik egymás mellett. Ezek a jellemzők lényegében abból erednek, hogy a bűncselekmény alapesete vagy minősített esete olyan

⁵⁷ Uo. 181. o.

⁵⁸ Gellér-Ambrus: i.m. 404. o.

⁵⁹ Btk. 310. §

⁶⁰ Uo. 459. § 1. pont

⁶¹ Lásd: 1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről 97. § (1) bekezdés d) pont

⁶² Hollán: i.m. 167. o.

⁶³ Lásd: Gellér-Ambrus: i.m. 230. o.; Nagy: i.m. 119. o.; Belovics: i.m. 194. o.

speciális módon van megszerkesztve, hogy a létrejöttéhez feltétlenül szükség van több tettes ténykedésére.⁶⁴

A társtettség és a szükségképpen többes elkövetés szoros kapcsolatban van egymással, tekintettel arra, hogy néhány kivételtől eltekintve ezek egymást kizáró kategóriák. Ilyen bűncselekmények megvalósulása esetén valamennyi elkövető önálló tettesként felel. A társtettség megállapítására egyrészt azért nincs szükség, mert ezeknél a bűncselekményeknél a társtettség hézagbetöltő szerepe nélkül is lehetőség van az összes elkövető felelősségre vonására a befejezett bűncselekmény miatt.⁶⁵ Másrészt a jogalkotó a büntetési tételkeretben is kifejezésre juttatja azt, hogy több személy közreműködését feltételezi a bűncselekmény, ezért nincs szükség a társtettségre, mint súlyosító körülményre.

Természetesen a speciális tényállásszerkesztés hiányában e bűncselekményeknél is meg kellene állapítani a társtettséget. Ez azt jelenti, hogy kifejezetten büntetés kiszabási célszerűségi szempontokból kell az elkövetők, egyébként fogalmilag társtettséget megvalósító magatartását önálló tettesként értékelni, tekintettel arra, hogy cselekményük magasabb fokú társadalomra veszélyessége már értékelésre került a büntetési tételkeretben.

A szükségképpen többes elkövetés és azon belül a konvergens bűncselekmények közé sorolható a szexuális erőszak többek általi elkövetéssel megvalósuló minősített esete. Ez alapján *a büntetés öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztés, ha az (1) bekezdésben meghatározott bűncselekményt azonos alkalommal, egymás cselekményéről tudva, többen követik el.*⁶⁶ Ha a jogalkotó nem értékelte volna külön minősített esetben a több személy közreműködését, akkor az első bekezdés szerinti tételkeret, azaz a két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés keretei között kellene értékelnünk az elkövetők cselekményét. Ebben az esetben a jogi tárgy több személy közreműködésével megvalósuló többszörös sérelme a társtettségen mint súlyosító körülményen keresztül kerülne szankcionálásra.

E minősített eset megállapításának három feltétele van: a sértettel legalább ketten végezzenek szexuális cselekményt és legalább az egyikük büntethető legyen, a sértettnek azonosnak kell lennie, valamint szükséges, hogy az elkövetők egymás cselekményéről tudva, azonos alkalommal végezzenek szexuális cselekményt.⁶⁷

Valamennyi elkövető tudatának kölcsönösen át kell fognia azt a tényt, hogy ugyanazzal a sértettel, azonos alkalommal többen fognak közöszülni⁶⁸ A bűncselekmény akkor lesz befejezett, ha e szándék által vezérelve legalább ketten közöszülnék a sértettel.⁶⁹ Ez természetesen azt is jelenti, hogy legalább két elkövetőnek szexuális cselekmény végzésére irányuló szándékkal kell rendelkeznie. Ezen a ponton húzható éles határ az alapeseti társtettség és e minősített eset között: a minősített eset valósul meg, ha a társtettesek közül legalább kettőnek szexuális cselekményre irányuló szándéka van.⁷⁰ Tehát az alapeset körében és társtettségként kell értékelni minden olyan esetet, amikor csak a kényszerítésre terjed ki az elkövető szándéka például azzal, hogy a sértett menekülését megakadályozza, védekezését lehetetlenné teszi vagy lemeztenítéssel működik közre az elkövetésben.⁷¹

A fentebb kifejtetteknek megfelelően, ha megvalósul a többek által elkövetett szexuális erőszak mint minősített eset, akkor a társtettség megállapítása kizárt és az elkövetők önálló tettesként felelnek.⁷² Egyes szerzők szerint kivételesen megvalósulhat a társtettség abban az esetben, ha az egyik személy csak a közöszülésre kényszerítésben működik közre, de nem végzett szexuális cselekményt a sértettel. Ebben az esetben a kényszerítő, tettesi magatartást kifejtő elkövető cselekményét

⁶⁴ Gellér-Ambrus: i.m. 231. o.

⁶⁵ Uo. 231. o.

⁶⁶ Btk. 197. § (3) bekezdés c) pont

⁶⁷ Sinku Pál: *A nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények – Btk. XIX. Fejezet.* In Belovics Ervin (szerk.): *Büntetőjog II. Különös rész.* HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2021. 215. o.

⁶⁸ BH 2003.271. II.

⁶⁹ BH 1975.289.

⁷⁰ Szomora Zsolt: *XIX. fejezet.* In Karsai Krisztina (szerk.): *Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvhöz.* Wolters Kluwer, Budapest, 2019. 395. o.

⁷¹ BH 1992.69.; BH 2020.128.

⁷² BH 1994.9. II.; BH 2000.279. II.; BH 2003.271. III.

társtetteséggént kell értékelni, ha tudott arról, hogy több társa akar azonos alkalommal közöszülni a sértettel.⁷³

A hazai gyakorlat következetes abban, hogy e minősített eset megállapításának nem akadály, hogy a két személy egyikének büntethetőségét kóros elmeállapot vagy gyermekkor zárja ki, amelyet a tényállás többszöri módosítása ellenére is fenntartott a Legfelsőbb Bíróság, majd a Kúria.⁷⁴ A változatlan szövegezéssel jelenleg is hatályos 27. BKv. alapján a Btk. nem tartalmaz olyan rendelkezést a büntethetőséget kizáró okok között, amely alapján e büntethetőségi akadályokat más elkövető cselekményének elbírálása során is figyelembe kellene vennünk. A BKv. elvi éllel mondja, ki hogy nem büntethető személy is kifejthet olyan magatartást, amely valamely bűncselekmény törvényi tényállásába beleilleszkedik, azonban e személy büntetőjogi felelősséggel nem tartozik e cselekményért.

A Legfelsőbb Bíróság álláspontja szerint a bűncselekmény tárgyi súlyát, büntetőjogi rosszallásának fokát egyáltalán nem csökkenti, ha az egyik elkövető nem büntethető, ezért a büntethető elkövetők releváns magatartását úgy kell elbírálni, mintha valamennyi elkövető büntetőjogi felelőssége fennállna. Ez hasonló helyzetet teremt, mintha a büntethető elkövető terhére megállapítanánk a társtetteséget, annak ellenére, hogy a gyermekkorú társa tettesi minőségét nem ismerjük el.

A többek által elkövetett szexuális erőszak szubjektív oldala megköveteli, hogy az első közöszülés megkezdésekor az azt megvalósító elkövető tudata átfogja, hogy a társa is közöszülni akar a sértettel. Ez gyakorlatilag megegyezik a szándékegységgel, vagyis azzal, hogy a társtetteseknek a bűncselekmény törvényi tényállását egymás tevékenységéről tudva, közösen kell megvalósítaniuk. Ezt támasztja alá az is, hogy a bírói gyakorlatban is szándékegységként hivatkoznak a többek által elkövetett szexuális erőszak elkövetői között fennálló szubjektív viszonyulásra.⁷⁵

Ennek eredményeképpen nem fogadható el az az érvelés, amely a gyermekkorú, kóros elmeállapotú elkövetőket csupán a beszámítási képesség és ezáltal a szándékegység hiányára tekintettel zárja ki a társtettesek köréből. Ellenkező esetben egy olyan abszurd helyzet alakulna ki, amelyben a szándékegységnek két egymással ellentétes értelmezése jönne létre a társtetteségnél és a többek által elkövetett szexuális erőszaknál, továbbá ugyanaz az érvelés egyik esetben kizárná, másik esetben pedig megállapíthatónak tartaná a szándékegységet e személyek esetében.

A szándékegység hiányára alapított levezetés elvetése önmagában még nem jelenti azt, hogy ezzel automatikusan megállapítható lehet a társtetteség a gyermekkorú és a kóros elmeállapotú elkövetők esetében, hiszen a hatályos szabályozás és a kialakult gyakorlat értelmében tettes és ezáltal társtettes is csak az lehet, aki rendelkezik az alannya váláshoz szükséges feltételekkel. Ugyanakkor kérdésként merül fel, hogy a társtetteség, társas elkövetői alakzatok és a többek által elkövetett szexuális erőszak szigorúbb szankcionálása mögött meghúzódó büntetőpolitikai okok megindokolhatják-e a büntetőjogi felelősségre nem vonható elkövetők társtettesi minőségének elismerését, tekintettel arra, hogy az utóbbi két kategóriában e személyek közreműködése is megalapozza a szigorúbb elbírálást?

VI. A gyermekkorú, kóros elmeállapotú elkövetők tettesi minőségének elismerése

Ha elismerjük a büntetőjogi felelősségre nem vonható személyek társtettesi minőségét, akkor szükségképpen el kell ismernünk tettesi minőségüket is, ez pedig elvezet minket ahhoz a kérdéshez, hogy a tettesi minőség elkülönülhet-e a büntetőjogi felelősségtől, illetve hogy hogyan határozzuk meg a tetteség általános fogalmát?⁷⁶

A hatályos Btk. szövege és az Indokolás alapján csak azt tekinthetjük tettesnek, illetve társtettesnek, aki a tényállás objektív elemeinek megvalósításán túl az alannya váláshoz szükséges feltételekkel is rendelkezik. Mészáros Ádám is akként foglalt állást, hogy „*az általános tettesfogalom alá azokat az elkövetőket lehet vonni, akik fogalmilag bűncselekményt követnek el oly módon, hogy*

⁷³ Lásd: Kónya István: *XIX fejezet*. In Kónya István (szerk.): *Magyar Büntetőjog I-IV*. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2022.

⁷⁴ Lásd: BK 475.; BK 71.; 27. BKv.; BKv. 2023.2.

⁷⁵ BH 1994.9. I.

⁷⁶ Lásd: Mészáros 2008: 59. o.

*annak törvényi tényállásának objektív elemei közé tartozó cselekményt valósítanak meg (kezdenek el megvalósítani), és rendelkeznek a tettességhez szükséges ismérvekkel (objektív tényállásszerűség)”.*⁷⁷

Az általános tettesfogalmak hagyományosan egy skálán helyezhetők el, amely egyik végén a minimális, másik végén a maximális definíció áll. Az előbbi azt jelenti, hogy már azt is tettesnek kell tekinteni, aki fogalmilag nem bűncselekményt, hanem csak a bűncselekmény törvényi tényállását valósította meg, míg az utóbbi értelmében csak az tekinthető tettesnek, aki ténylegesen büntethető, azaz nem állnak fenn vele szemben másodlagos büntethetőségi akadályok.⁷⁸ A Btk. szerinti fogalom a két véglet között helyezkedik el, ugyanakkor egy kicsit közelebb áll a minimális felfogáshoz azáltal, hogy a törvény szövege is a bűncselekmény törvényi tényállásának megvalósításához köti a tettessé válást.

A minimális fogalom alkalmazásával elkülönül egymástól a tettesi minőség és a büntetőjogi felelősség, ugyanakkor ezzel további kérdések merülnek fel kiváltképpen, hogy mihez kössük pontosan a tettesi minőséget? Kiemelendő, hogy a hazai jogtudományban sem idegen a tettesség fogalmának minimális irányból való megközelítése.⁷⁹ A minimális tettességfogalom esetében nem elég azt kimondanunk, hogy a tettesi minőséget a bűncselekmény tényállásának a megvalósításához, a tényállásszerűséghez kötjük, tekintettel arra, hogy a hazai szakirodalom is megosztott abban a kérdésben, hogy pontosan milyen elemek tartoznak bele a tényállásszerűségbe. Egyes szerzők objektív, szubjektív elemekre és tettességhez szükséges ismérvekre,⁸⁰ mások csak objektív és szubjektív oldalra bontják a tényállásszerűséget és a tárgyi oldalon helyezik el tettességhez szükséges ismérveket.⁸¹

Egyesek az alanyiség kérdését is a tényállásszerűség körében tárgyalják,⁸² míg mások nem a tényállásszerűség, hanem a bűnösség körében, azaz a bűncselekmény fogalmi elemeinek szintjén helyezik el ezeket a jellemzőket.⁸³ Ebből kifolyólag az utóbbi iskola szerint a személyes kvalifikáltsággal rendelkező személy magatartása beszámítási képesség és megfelelő életkor hiányában is lehet tényállásszerű, csak éppen bűncselekményt nem valósít meg, viszont az előbbi felfogás szerint itt már a tényállásszerűség sem valósulhat meg az alanyiség feltételeinek hiányára tekintettel.⁸⁴ Ezért a tettesi minőséget nem szerencsés a tényállásszerűséghez kötni, mivel annak pontos tartalma vitatott a szakirodalomban.

Mészáros Ádám elvi érveléssel mutatott rá arra, hogy a tettesi minőség objektív tényállásszerűségre történő alapítása egy járható út lehet, tekintettel arra, hogy a legtöbb büntetőjogi iskola egységes az objektív tényállási elemek tekintetében és az is egyértelmű, hogy csak az lehet tettes, aki a konkrét körülmények között rendelkezik a tettességhez szükséges speciális ismérvekkel.⁸⁵ Monográfiája de lege ferenda javaslatában is akként foglalt állást, hogy a jövőben érdemes lenne a törvényi szabályozást és ezáltal az általános tettesfogalmat is az objektíve tényállásszerű büntetendő cselekmény elkövetéséhez kötni.⁸⁶ Ezáltal elválna a tettesi minőség a büntetőjogi felelősségtől és végső soron közömbös lenne, hogy a gyermekkorú vagy elmebeteg elkövető önálló vagy társtettesként nem tartozik felelősséggel.⁸⁷

Véleményem szerint ez az elképzelés jobban tudja szolgálni a társas elkövetési alakzatoknál és a szükségképpen többes elkövetésnél bemutatott büntetőjogpolitikai célokat. Egy ilyen minimális tettesfogalom alkalmazásával elhárulnának a gyermekkorú és kóros elmeállapotú elkövetők társtettesi minősége elismerésének dogmatikai korlátai. Ez azt is eredményezné, hogy a csoportos elkövetéshez vagy a többek által elkövetett szexuális erőszakhoz hasonlóan a társtetteség körében is értékelésre kerülhetne súlyosító körülményként a büntethető elkövető oldalán az, ha gyermekkorú vagy kóros elmeállapotú személlyel együtt valósította meg a bűncselekmény törvényi tényállását. Ezzel együtt

⁷⁷ Uo. 68. o.

⁷⁸ Uo. 59-61. o.

⁷⁹ Lásd: Losonczy István: *A tettesség és részesség a büntetőjog rendszerében*. KJK, Budapest, 1966.

⁸⁰ Nagy: i.m. 105. o.; Belovics: i.m. 192. o.; Görgényi Ilona: *Harmadik rész II. fejezet*. In Horváth Tibor (szerk.): *Magyar Büntetőjog általános rész*. Wolters Kluwer, Budapest, 2019. 151-152. o.

⁸¹ Gellér-Ambrus: i.m. 230. o.

⁸² Lásd: Belovics: i.m. 192-194. o.; Földvári József: *Magyar büntetőjog: Általános rész*. Osiris, Budapest, 2006. 113-117. és 133. o.; Görgényi: i.m. 151-152. o.

⁸³ Lásd: Gellér-Ambrus: i.m. 196. o.; Nagy: i.m. 163. o.

⁸⁴ Lásd: Mészáros 2008: 64. o.

⁸⁵ Lásd: Uo. 66. o.

⁸⁶ Uo. 261-262. o.

⁸⁷ Uo. 266. o.

természetesen azt is el kell ismernünk, hogy a megfelelő életkor hiányában és korlátozott beszámítási képesség kapcsán is beszélhetünk szándékegységről.

VII. Konklúzió

Összegezve az eddig elmondottakat úgy vélem, hogy a tettesség minimális fogalma hosszú távon jobban tudná szolgálni a büntetőjogi dogmatika tisztaságát és hatékonyabban tudná kezelni a gyermekkorú és a kóros elmeállapotú elkövetők közreműködésének értékelését. Természetesen ez egy olyan mértékű változást eredményezne az elkövetőkre vonatkozó szabályok rendszerében, amely alapvetően érintené a Btk. tettesekre és részesekre vonatkozó rendelkezéseinek logikáját.

Láthattuk, hogy a társas elkövetés magasabb fokú társadalomra veszélyességét nem befolyásolja szükségszerűen az, hogy az elkövetőtársak nem töltötték be a törvény szerinti minimális életkort vagy, hogy csak korlátozott beszámítási képességgel rendelkeztek. Ennek fényében indokolatlan különbségtételnek tartom, hogy a tágabb értelemben vett társas elkövetés összes esetében megalapozza a gyermekkorú és kóros elmeállapotú elkövetők közreműködése a súlyosabb elbírálást, de a társtettség esetében nem.

Még ha nem is értünk egyet a tettesi minőség objektív tényállásszerűsége történi alapításával, akkor is el kell ismernünk, hogy a gyermekkor és kóros elmeállapot társtettségét felbontó jellegének a szándékegység hiányából történi levezetése nem elfogadható, mert ellentétet generál a többek által elkövetett szexuális erőszak és a társas bűnelkövetési alakzatoknál kialakult következetes bírói gyakorlattal. Ugyanakkor annak az elismerésével, hogy e személyekben is létrejöhet a szándékegység, egyúttal le kell választanunk a gyermekkort a beszámítási képességről vagy ki kell mondanunk, hogy beszámítási képesség hiányában is létrejöhet a szándékegység. Annak ellenére, hogy a minimális tettesfogalom elfogadásával egy sor további kérdés megválaszolása válna szükségessé, amely vélhetően a szakirodalomra és a bírói gyakorlatra maradna, nem gondolom azt, hogy ez egy megoldhatatlan problémát jelentene, tekintettel arra, hogy már több mint 15 évvel ezelőtt is születtek eltérő szabályozási javaslatok és koncepciók a hazai büntetőjogi szakirodalomban.

Irodalomjegyzék

1. Balázs Beáta: *A belátási képesség büntetőjogi fogalmának történeti és elvi alapjairól*. In Magyar Jog, 2018/6. szám, 370-377. o.
2. Belovics Ervin: *Büntetőjog I. Általános rész*. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2022.
3. Finkey Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve*. Grill, Budapest, 1909.
4. Földvári József: *Magyar büntetőjog: Általános rész*. Osiris, Budapest, 2006.
5. Gellér Balázs – Ambrus István: *A magyar büntetőjog általános tanai I*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2019.
6. Görgényi Ilona: *Harmadik rész II. fejezet*. In Horváth Tibor (szerk.): *Magyar Büntetőjog általános rész*. Wolters Kluwer, Budapest, 2019.
7. Hollán Miklós: *Társas elkövetői minőség és büntetőjogi felelősség*. In Állam- és Jogtudomány, 2000/1-2. szám, 155-183. o.
8. Jacsó Judit: *Harmadik rész, V. fejezet*. In Horváth Tibor (szerk.): *Magyar Büntetőjog általános rész*. Wolters Kluwer, Budapest, 2019.
9. Kónya István: *XIX fejezet*. In Kónya István (szerk.): *Magyar Büntetőjog I-IV*. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2022.
10. Losonczy István: *A tettesség és részesség a büntetőjog rendszerében*. KJK, Budapest, 1966.
11. Mészár Róza: *A bünszövetség, a bünszervezet, valamint a csoportos elkövetés értékelése és a bírói gyakorlat*. In Jura, 2003/1. szám, 169-172. o.
12. Mészáros Ádám: *A bűncselekmény fogalmának alapkérdései*. OKRI, Budapest, 2020.
13. Mészáros Ádám: *A bűncselekmények elkövetői. Elméleti és gyakorlati alapkérdések*. Ad Librum Kiadó, Budapest, 2008.
14. Nagy Ferenc: *A magyar büntetőjog általános része*. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2010
15. Sántha Ferenc: *Harmadik rész III. fejezet*. In Horváth Tibor (szerk.): *Magyar Büntetőjog általános rész*. Wolters Kluwer, Budapest, 2019.
16. Sinku Pál: *A nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények – Btk. XIX. Fejezet*. In Belovics Ervin (szerk.): *Büntetőjog II. Különös rész*. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2021.
17. Szomora Zsolt: *XIX. fejezet*. In Karsai Krisztina (szerk.): *Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvhöz*. Wolters Kluwer, Budapest, 2019.
18. Vámbéry Rusztem: *Büntetőjog*. Grill, Budapest, 1913.
19. Vaskuti András: *Az életkor és a fiatalokúakra vonatkozó rendelkezések az új Btk-ban*. In Jogtudományi Közlöny, 2015/4. szám, 173-182. o.

Jogforrások:

1. 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekéről és vétségekről
2. 1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről
3. 2/2000. BJE
4. 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről
5. 27. BKv.
6. 56. BKv.
7. BH 1975.289.
8. BH 1980.428.
9. BH 1981.442.
10. BH 1982.361.
11. BH 1984.381.
12. BH 1987.194.
13. BH 1987.194.
14. BH 1988.303.
15. BH 1989.48.
16. BH 1990.46.

17. BH 1991.265.
18. BH 1992.565.
19. BH 1992.69.
20. BH 1993.482.
21. BH 1994.9.
22. BH 1996.512.
23. BH 1997.566.
24. BH 2000.279.
25. BH 2003.177.
26. BH 2003.271.
27. BH 2003.486.
28. BH 2017.284.
29. BH 2020.128.
30. BK 475.
31. BK 71.
32. BKV. 2023.2.
33. EBH 2003.844.
34. T/6958. számú törvényjavaslat indokolással – A Büntető Törvénykönyvről

Horváth Csaba
Szegedi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
joghallgató

XV. évfolyam | Vol. XV
2024/1. szám./ No. 1/2024
Tanulmány | Article
www.mjat.hu

A túllépés szabályozásának hiányosságai a felbujtás körében*

ABSTRACT

The central theme of the thesis is the question of the practical applicability of the short statutory regulation of overstepping. The problems associated with the application of overstepping are most often found in the context of incitement, and the paper focuses specifically on this to answer these dogmatic questions, because if dogmatic solutions can be found, they can be applied to deal with different forms of perpetration. The basis of the research is that the regulation of overstepping has not changed at all with the entry into force of the new Penal Code, nor does it show any significant difference from the previous legislation. This in itself indicates that while most areas of the law have evolved and have been refined to adapt to the changing world, issues of overstepping have escaped the attention of the legislator. My research question, therefore, is what causes the fossilisation of regulation: Are the different rules of overstepping actually well applied in practice, or has it simply fallen out of the horizon of jurisprudence?

KEYWORDS: *Overstepping, incitement, perpetration*

* Ezen pályamunka a Magyar Jog- és Államtudományi Társaság és a Mészáros Ádám Emlékbizottság által Mészáros Ádám emlékére, 2024. január 13-án meghirdetett tudományos pályázat keretében készült.

Bevezetés

A túllépést a legtöbb szakirodalom vagy tankönyv nem részletezi, látszólag nagyon rövid és egyszerű szabályok vonatkoznak rá, amit egy rövidebb fogalommal is le lehet írni. A valóság ezzel szemben az, hogy számtalan kérdés merül fel az ilyen esetek megoldása kapcsán, és nincsenek minden kétséget kizáró válaszok, sem a törvényben, sem a dogmatikában. A túllépés gyakorlatilag minden esetben előfordulhat, ha egy bűncselekményben több elkövető működik közre, és a különböző elkövetői alakzatok találkozása esetén szinte ugyanazok a kérdéskörök maradnak tisztázatlanul. Jelen dolgozat tárgyát ezek közül kifejezetten a túllépés felbujtással való kapcsolata képezi, főként azért, mert egyrészt jól szemléltethető ezzel az elkövetői alakzattal a túllépéssel kapcsolatos általános problémák, másrészt számos kifejezetten a felbujtás esetén felmerülő speciális problémát szükséges a túllépéssel kapcsolatban bemutatni. A túllépést azért is szükséges tárgyalni, mert lehetőséget ad arra, hogy differenciáljon a jogalkalmazó a különböző elkövetők felelősségét tekintve, ez pedig elősegíti a jogrend fejlődését, finomhangolását. A dolgozatban a túllépés általános bemutatása után az általános problémákat, majd utána felbujtáshoz kapcsolódó speciális problémákat ismertetem, azon belül az elméleti hiányosságoktól haladok a gyakorlati alkalmazhatósági kérdésekig. A téma tárgyalása során nem cél egyéb általános részi ismeretek részletes tárgyalása – ezekről legfeljebb röviden, a követhetőség érdekében írok –, mert az általános részi ismereteken túli kérdéseken van a hangsúly. A tettes túllépése kapcsán – mint említettem – számos kérdés merül fel, amire nincs egzakt válasz sem a törvényi szabályozásban, sem a jogtudományban. A dolgozatom célja a helyes kérdések feltevésével, a jogtudósok álláspontjainak bemutatásával a lehetséges megoldások megtalálása. A vizsgálandó fő kutatási kérdések a következők: A jelen törvényi szabályozás hogyan alkalmazható az alapelvekkel összhangban, illetve az ilyen alkalmazás célravezető-e? Hogyan kell értelmezni a túllépésre alkalmazható törvényi rendelkezéseket, illetve azok milyen viszonyban állnak egymással? Mit jelent pontosan a felbujtó szándékossága és mit jelent a tettesi alapcselekmény szándék általi átfogottsága? Mit tekinthetünk a felbujtó szándékán túlinak és mi az eshetőleges szándék pontos tartalma?

I. Törvényi szabályozás

A hatályos a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény nem rendelkezik nevesítetten a túllépésről, ugyanakkor mégis vannak a túllépésre vonatkozatható törvényi rendelkezések, így közvetett módon a törvény szabályozza a túllépést is. Ilyen rendelkezések az alapelvek, illetve az elkövetőkre vonatkozó egyes rendelkezések. Az alapelvek különösen jelentősek a túllépés értelmezéséhez tekintve, hogy nincs meghatározva annak pontos tartalma a törvényben, így az egyes rendelkezések értelmezésekor ezeket az elveket kifejezetten szem előtt kell tartani. Az egyes alapelvek közül a „*nullum crimen sine lege*” elve és a bűnösségen alapuló felelősség elve adja meg a túllépés szabályozásának alapját és egyben keretét.

Az elkövetőkkel kapcsolatos rendelkezések közül a 14. § (1) bekezdés és (3) bekezdés szabályai képezik a vizsgálódás tárgyát. Az (1) bekezdés adja meg a felbujtás fogalmát, miszerint

„*Felbujtó az, aki mást bűncselekmény elkövetésére szándékosan rábír.*” [A Büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) 14. § (1) bekezdés]. A (3) bekezdés a részesekre irányadó büntetési tételről rendelkezik: „*A részesekre is a tettesekre megállapított büntetési tételt kell alkalmazni.*” [Btk. 14. § (3) bekezdés]. Ez a bekezdés azért jelentős a túllépés kapcsán, mert a részség járulékoságával van összefüggésben, és értelmezése vitás a jogirodalomban is. A kérdés tehát az lesz, hogy e rendelkezés alapján megállapítható-e a részes felelőssége a tettes túllépésért. A túllépés kapcsán jelentős a 9. §, ami a szoros értelemben vett vegyes bűnösség szabályairól rendelkezik: „*Az eredményhez, mint a bűncselekmény minősítő körülményéhez fűzött súlyosabb jogkövetkezmények akkor alkalmazhatóak, ha az elkövetőt az eredmény tekintetében legalább gondatlanság terheli.*” [Btk. 9. §]. Ez a rendelkezés azokban az esetekben kerül kapcsolatba a túllépéssel, amikor a tettesi cselekmény vegyes bűnösségű, de jogkövetkezménytani szempontból szándékosnak

tekintendő. Ennek hatását vizsgáljuk a bűncselekményhez kapcsolódó részesi magatartásra. Ezek azok a rendelkezések tehát, amelyeken keresztül a törvénykönyv szabályozza a túllépést, és e rendelkezések fogalmainak értelmezései kapcsán merülnek fel a megválaszolendő kérdések.

A törvényi szabályozást tekintve lényeges az, hogy a hatályos Büntető Törvénykönyv szabályai teljesen megegyeznek az azt megelőző szabályozással a túllépésre vonatkozó rendelkezésekben. Annak ellenére nem változott a törvény szövege [Btk. 14. § (1) bekezdés], hogy számos szerző mutatott rá a szabályozás hiányosságaira és az ezzel kapcsolatos problémákra.¹ Ez egyben azt is jelenti, hogy ezen szerzők állításai a hatályos törvényi szabályozás mellett is érvényesek a jelenlegi törvénykönyvre.

II. A túllépésről

A túllépés mint dogmatikai fogalom az elkövetők tanához kapcsolódik, amit az egyes elkövetői alakzatokban a felelősség kérdésében szükséges vizsgálni. A túllépés alapvetően kettő vagy annál több elkövetőt feltételez. Az egyes elkövetői alakzatokat tekintve lehetséges a túllépés tettes-tettes viszonyban, és tettes-részes viszonyban is. A lehetséges esetek pedig a következők. Tettesek között történhet túllépés társtettség esetén, ha a társtettes lépi túl a közös szándék által átfogott bűncselekmény kereteit; közvetett tettség esetén, ha az eszköszemély lépi túl a közvetett tettes szándéka által átfogott bűncselekményt. Társtettség kapcsán merül fel a kiegészült önálló tettség, ami alapvetően csak úgy kerülhet megállapításra, hogy a társtettség esetén az egyik tettes csak részselekményt fejt ki, de társa a túllépés következtében más bűncselekményt valósít meg a szándékolthoz képest, így a tettes részselekményével egyedül felel az eredetileg szándékolt bűncselekményért.² Tettes-részes viszonyban felmerülhet a tettes túllépése a bűnsegély és felbujtás esetén egyaránt. Ezek közül a dolgozatom tárgyát kifejezetten a felbujtással való kapcsolat képezi, mert egyrészt a legtöbb felmerülő kérdés a szándék vizsgálatával kapcsolatban érvényes a többi elkövetői alakzat esetén is, másrészt a felbujtás kapcsán merül fel a legtöbb vitás kérdés a túllépés megítélésével kapcsolatban.

II.1. Túllépés fogalma a felbujtás viszonyában

Mint ismertetésre került, a túllépésnek nincs törvényi fogalma, de a jogtudomány kidolgozott egy fogalmat a túllépés meghatározására. Tokaji meghatározása szerint a túllépés tudományos fogalma: „*túllépés az, ha a tettes többet tesz, vagy mást (is) tesz, mint amire a részes szándéka kiterjedt.*”³ A fogalmat tekintve érdemes röviden kitérni arra, hogy ez kifejezetten részes-tettes viszonyban értelmezhető, ennek ellenére természetesen – a korábbiakban ismertetésre kerültek szerint- tettes-tettes viszonyban is lehetséges. A túllépés fogalmának jövőbeli törvényi szintű szabályozása esetén olyan fogalmat lenne szükséges meghatározni, amely nem szűkíti a túllépés fogalmát a részes-tettes viszonyokra, de tekintve, hogy a dolgozat a felbujtáshoz kapcsolódó túllépésre fókuszál, ez a fogalom alkalmazható a vizsgálódáshoz. A bevezetésben ismertetett kutatási kérdések itt kezdenek körvonalazódni, miszerint mit jelent pontosan az, hogy „*amire a részes szándéka kiterjedt*”. Tehát mit jelent a felbujtói szándék általi átfogottság, és mit tekinthetünk már a szándékon túlinak. Ennek a jelentősége abban áll, hogy a felbujtásért való felelősség határait képezi egyrészt a tettesi cselekmény, ami egyszerre jelent alsó és felső határt, viszont a felbujtói szándék is a felső határt képezi a felbujtó felelősségének. Ez tehát azt jelenti, hogy a felbujtó nem felelhet többért, mint amit a tettes ténylegesen megvalósított és nem felelhet többért annál sem, mint amire az ő szándéka kiterjedt.⁴ Ennek megállapításához – miszerint meddig terjed a felbujtó felelőssége –, a döntő jelentőségű kérdés az, hogyan értelmezhető és határozható meg a felbujtó szándékának terjedelme. A túllépésért való

¹ Mészáros Ádám: *A részességről*, In: Badó Attila - Bóka János (Szerk.): *Tudományos diákköri szemle Szeged*, 2003. 267.o., Szomora Zsolt: *A tettségéről*, In: Badó Attila - Bóka János (Szerk.): *Tudományos diákköri szemle Szeged* 2003. 127. o.

² Szomora: 2003. 96. o.

³ Tokaji Géza: *A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban* Budapest 1984. 367. o.

⁴ Mészáros Ádám: *A Legfelsőbb Bíróság ítélete a tettesi túllépésről*. *Jogesetek Magyarázata* 2012/4.15. o.

felelősség elméleti alapja, egyfajta minimum konszenzus a szerzők között tehát az, hogy a felbujtó azért felel, amit a szándéka átfogott és a tettes megvalósított, továbbá felel a tettes által megvalósítottakért akkor is, ha az a szándékához képest kevesebb.

II.2. A túllépés mint tévedés

A felbujtó felelősségét tekintve lényeges kérdés, hogy milyen kapcsolatban van a túllépés a tévedéssel. A tettes túllépése a felbujtó szubjektív tudattartamához (szándékához) képest tulajdonképpen a felbujtó tévedésének következménye. A tévedés tárgya pedig az a körülmény, ami útján a túllépés realizálódik. A tévedést a törvény büntetethőséget kizáró vagy korlátozó okként szabályozza, így megvan a törvényi alapja annak, hogy a tévedésre tekintettel a felbujtó felelőssége kizárt vagy korlátozott legyen a túllépés tekintetében. Ehhez azonban lényegi kérdés, hogy a tettes túllépése, és az ennek következtében megvalósuló cselekmény a felbujtó szempontjából valóban tévedésként tekinthető-e, ami kizárja vagy korlátozza a felbujtó felelősségét a túllépésért.

II.3. A túllépés eseteinek csoportosítása

A túllépés különböző dogmatikai szempontok alapján többféleképpen csoportosítható. A csoportosítások jelentősége abban áll, hogy a vizsgálódás körét adják meg, és áttekinthetővé teszik azt. Ezeknek mikénti megítélése pedig további vizsgálódás tárgyát fogja képezni.

Elkövetői alakzatok szerint: A túllépés – a korábban írtaknak megfelelően – csoportosítható aszerint, hogy milyen elkövetői alakzatok közötti viszonyban merült fel. Tettes-tettes között lehet társtettség és közvetett tettség is. Tettes-részes között pedig a felbujtás és a bűnségely esetén is előfordulhat.

Valódi és nem valódi túllépés: A valódi és nem valódi túllépés kategóriáját Wlassics írja le,⁵ aminek alapját a felbujtó felelőssége képezi. A nem valódi túllépés azokat az eseteket jelenti, amikor a felbujtó felel a túllépésért, továbbá a tettes túllépését a szándékában állónak tekintjük (attól függetlenül, hogy eredeti felbujtói nyilatkozata a túllépéssel realizált cselekményt nem foglalta magában), és ilyen módon a felbujtó szándékához képest túllépés nem is történt. Ezzel szemben pedig a valódi túllépés csoportjához tartozik minden olyan eset, amikor a felbujtó nem lesz felelős a tettes túllépéséért, mert a szándéka arra nem terjedt ki, így ez a felelősségének is a felső korlátját fogja jelenteni.

Minőségi és mennyiségi túllépés: Ahogy a tudományos fogalom is leírja, a tettes túllépése realizálódhat úgy, hogy többet tesz, illetve mást tesz a felbujtó szándékához képest. Mennyiségi túllépés akkor áll fent, ha a tettes ugyanazt a bűncselekményt követte el, mint amire a felbujtás irányult, de abból többet, vagyis annak súlyosabban minősülő alakzatát valósított meg. Ilyenre tipikus példa: amennyiben a vagyoni elleni bűncselekmény tettese a felbujtáshoz képest magasabb értékhatárt sértően követi el a cselekményt, így a tényállás minősített, súlyosabban büntetendő esetét valósítja meg. Ezekben az esetekben tehát a felbujtó által szándékolt és a ténylegesen megvalósult cselekmény azonos alaptényállásba tartoznak, de a megvalósult bűncselekmény súlyosabban büntetendő. Ezzel szemben a minőségi túllépés esetén a tettes a túllépésével merőben más bűncselekményt követ el, a szándékolt és a megvalósított bűncselekmény nem különböző tényállások szerint minősül. Erre tipikus példa, ha a felbujtó által szándékolt bűncselekmény a lopás, de a tettes nyereségvágyból elkövetett emberölést valósít meg. Ugyanakkor minőségi túllépésnek tekinthető az is, ha a szándékolt bűncselekmény a testi sértés, de a tettes különös kegyetlenséggel elkövetett emberölést valósít meg.

⁵ Wlassics Gyula: *A tettesség és részesség tana* Budapest, 1893. 298. o.

Megvalósulás módja szerinti csoportosítás: A túllépés a fenti csoportosításokon kívül a konkrét esetben több módon is megvalósulhat. Ilyen esetkörbe tartozik az eszköz, célzat, személyes kvalifikáltság, illetve bármilyen egyéb olyan körülmény, amit a törvény az adott tényállásban minősítő körülményként határoz meg.

Az *eszköz* tekintetében két módon történhet meg a túllépés. Történhet úgy, hogy az elkövető minőségileg más eszközt választ a cselekmény elkövetéséhez, vagy egyáltalán eszközt használ, holott azt a felbujtás nem tartalmazta. Ilyen esetekben maga az eszköz használata megalapozhatja a minősítő körülmény realizálódását, ezáltal pedig túllépést. Ilyen lehet például, ha valaki az emberölés eszközeként egy vasrudat használ, ami alapvetően magában hordozza a különös kegyetlenség realizálódását. Az eszközzel való túllépés ugyanakkor történhet úgy, hogy a tettes a felbujtó által is szándékolt eszközből többet, nagyobbbat használ, mint például egy jelentősen nagyobb pengéjű kést, vagy több mérget használ, ami nem elkábítja a passzív alanyt, hanem annak halálát okozza.⁶

A túllépés történhet olyan módon is, hogy a tettes *célzata* vagy *motívuma* a tényállás minősítő körülményét képezi, és ez a célzat vagy motívum csak a tettes esetében áll fent, a felbujtó szubjektív tudattartama azt nem fogja át, arról adott esetben nincs is tudomása. Erre példa, ha az emberölésre felbujtás következtében a tettes nyereségvágyból követi el végül a bűncselekményt.

Személyes kvalifikáltság illetve *személyes körülmények* kapcsán három személyi kör esetében lehet vizsgálni a túllépést. A személyes körülmény fennállhat a tettes, a felbujtó viszonylatában, de a passzív alany tekintetében is. A felbujtó személyes körülményeit tekintve ezek nem tudnak túllépést eredményezni, tekintve, hogy a felbujtó a saját körülményeinek tudatában valósítja meg a felbujtást, azokat a szándéka átfogja így ez esetben fogalmilag kizárt a túllépés. A tettes körülményeire lehet példa, ha a tettes hivatalos személy, és ez az adott bűncselekmény tekintetében a felelősséget fokozza vagy ez a minőség alapozza meg. De a tettes személyes körülménye az is, ha visszaesőként követi el a cselekményt. A passzív alany esetében is megalapozhatják a túllépést az alany személyes körülményei, mint például, ha kiskorú, vagy védekezésre képtelen személy.

Az *egyéb eseteket* tekintve tehát bármilyen fentiekhez képest különböző módon megvalósulhat (tipikusan mennyiségi túllépéssel) a túllépés, például, ha vallási tisztelet tárgyára vagy közveszély színhelyén követi el a tettes a lopást.

III. A felbujtás és a túllépés viszonya

III.1. A felbujtásról

A törvényi fogalom szerint „*Felbujtó az, aki mást bűncselekmény elkövetésére szándékosan rábír*”, ami alapján azt kell elsősorban kiemelni, hogy a felbujtás tehát járulékos a bűncselekmény elkövetéséhez képest, törvényi tényálláson kívüli magatartást valósít meg, szándékos közreműködés szándékos bűncselekményben.⁷ A túllépéssel kapcsolatban azt szükséges részletesen tárgyalni, hogy mit jelent a felbujtás járulékosága és a felbujtó szándéka. A járulékoság azért jelentős, mert az, hogy a felbujtó cselekménye milyen tettesi cselekményhez járul, az az ő felelősségének a kereteit is jelenteni fogja. A felbujtó szándéka kettős, egyrészt saját felbujtói magatartását is szándékosan fejt ki, másrészt a szándéka át kell fogja a célzott bűncselekmény objektív tényállási elemeit a bűnösségen alapuló felelősség elvével összhangban ez adja felelősségének az alapját.

⁶ Wlassics 1893: 318. o.

⁷ Mészáros 2003: 278. o.

III.1.1. A felbujtás járulékosága

A felbujtó cselekményének járulékosága azt jelenti, hogy az a tettes cselekményéhez járul, ennek hiányában nem is beszélhetünk felbujtásról. Ha ugyanis nincs tettesi cselekmény, a felbujtás fogalmi elemei sem valósultak meg, hiszen nincs bűncselekményre rábírás, erre csupán törekedett a felbujtó. Ez nem jelenti minden esetben a felbujtó büntetlenül maradását, mert a bűncselekmény elkövetésére rábírnai törekvés előkészületként értelmezendő, és amennyiben az adott tényállás előkészülete büntetendő, akkor a felbujtó ezért felelősségre vonható. Minden más tényállás tekintetében a felbujtó sikertelen törekvése tettesi cselekmény hiányában büntetlenséget fog eredményezni. A kérdés viszont annak kapcsán merül fel: mit jelent a tettesi cselekmény? A felbujtó magatartása a tettesi alap- vagy bűn-cselekményhez járul? Az alapcselekményhez járulás azt jelenti, hogy a tettesnek meg kell valósítania a bűncselekménynek a felbujtó szándéka által átfogott alapesetét, de ha ennél többet is tesz, az nem hat ki a felbujtóra, így nem esik szükségképpen egy tényállás alá a felbujtó és a tettes cselekménye, és végképp nem szükséges, hogy a minősítés is azonos legyen. A tettesi bűncselekményhez járulás ezzel szemben azt jelenti, hogy a felbujtó cselekménye mindig a ténylegesen megvalósult bűncselekményhez járul, azonos tényállás alapján állapítandó meg a felbujtó és a tettes felelőssége.⁸

Ennek eldöntéséhez kapcsolódik a 14. § (3) bekezdése, miszerint a tettesekre és részesekre is azonos büntetési tételt kell alkalmazni. Annak az álláspontnak, hogy a felbujtó cselekménye a tettesi bűncselekményhez járul fenti rendelkezésnek nyelvtani értelmezése adja az alapot, mert ez értelmezhető akként, hogy az azonos büntetési tétel a tényleges kiszabásra nézve irányadó, tehát a minősítés és a konkrét büntetés is egybe kell, hogy essen. Ez azonban azt jelentené, hogy a túllépő tettes büntetése automatikusan kihatna a felbujtó minősítésére is, figyelmen kívül hagyva a felbujtó szándékának mértékét. Ezen az állásponton van Békés, aki szerint a felbujtó és a tettes szükségszerűen azonos tényállás alá tartoznak és cselekményük ugyanúgy is kell, hogy minősüljön.⁹ Ennek alapján szerinte a felbujtó minden esetben felel a mennyiségi túllépésért, de a minőségi túllépés esetén már nem felelhet, tekintve, hogy már nem is értelmezhető felbujtásként az, ha a tettes merőben más cselekményt követ el, mint amire a felbujtó rábírása irányult.¹⁰ Ennek az álláspontnak kézenfekvő kritikája, hogy figyelmen kívül hagyja a felbujtó szándékosságát, és így ennek hiányában is megállapítható lenne a felelőssége a túllépésért, ami sértené a bűnösségen alapuló felelősség elvét. Ennek alapján tehát arra juthatunk, hogy a szándékosság követelménye miatt szükségszerű, hogy elválhasson a minősítés azokban az esetekben, amikor a tettes a felbujtó szándékához képest súlyosabb bűncselekményt valósít meg. Ennek fényében tehát úgy kell értelmezni a felbujtás járulékoságát, hogy a felbujtó magatartása a tettes alapcselekményéhez járul, a felbujtó felelősségének feltétele, hogy a tettes megvalósítsa a felbujtó szándékában álló cselekményt, de nem szükségszerűen kell a végső minősítésnek azonosnak lennie.¹¹ Emellett az értelmezés mellett szól továbbá az is, hogy a történeti értelmezést szem előtt tartva megállapítható, hogy a

14. § (3) bekezdésének célja annak kifejezése, hogy a részesség nem jelent enyhébb büntetést a tettes felelősségéhez képest, ugyanis a Csemegi-kódex [A magyar büntető törvénykönyv a büntettekről és vétségekről szóló 1878. évi V. törvénycikk] a későbbi szabályozással ellentétben még kötelezően enyhébb büntetés kiszabását rendelte a bűnsegédekre nézve. Ezek alapján tehát a helyes értelmezés az, hogy a részes cselekménye a tettes által megvalósított alaptényálláshoz járul, a tényleges büntetési tételkeret azonban már nem szükségszerűen azonos.

⁸ Mészáros 2003: 263.-264. o.

⁹ Békés Imre: *A büntetőjog általános része* Budapest, 1973. 284.-289. o. idézi Mészáros 2003. 265. o.

¹⁰ Mészáros 2012: 11. o.

¹¹ Finkey Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve*, Budapest, 1914. 324. o., Mészáros 2003. 266. o.

III.1.2. A felbujtó kettős szándéka és a vegyes bűnösség kérdése

A törvény kifejezett rendelkezései szerint a felbujtás fogalmi eleme a szándékosság. A gondatlanul elkövetett „*rábírás*” fogalmilag nem tekinthető felbujtásnak, és nem is büntetendő. A felbujtás emellett csak szándékos tettesi alapcselekményhez kapcsolódhat, a gondatlan tettesi cselekmény esetén a részesség – és így a felbujtás is – kizárt.¹² Kérdéses azonban, hogy a szoros értelemben vett, 9. § szerinti vegyes bűnösség esetén felelhet-e felbujtó, ha a tettes a bűncselekmény minősítő körülményt képező eredménye tekintetében gondatlan. A törvény ugyanis ezzel a rendelkezéssel jogkövetkezménytani szempontból szándékosnak tekinti a tettes cselekményét, a gondatlan elem ellenére is. A felbujtó szándékossága ezt semmiképp sem foghatja át, ugyanis még a tettes is gondatlan benne. Az ilyen esetekre nézve a felbujtó felelőssége tekintetében eltérő álláspontok alakultak ki a jogtudósok között.

A felbujtó felel a tettes gondatlan eredményéért: Ennek az álláspontnak az elvi alapja az, hogy a 9. § elkövetőket említ, tehát vonatkozik a tettesekre és részesekre egyaránt, így a felbujtóra is. Tokaji szerint nem véletlen az „*elkövetők*” megjelölése, és ez a rendelkezés, mint speciális – a „*lex specialis derogat legi generali*” elv alapján – lerontja az általános szabályt, tehát a 14. § (1) bekezdését a felbujtó szándékosságát tekintve. Angyal szerint a praeterintencionális (tehát szándékon túli) bűncselekmények esetében a részeseket tekintve az eredményfelelősség elve érvényesül azzal a kitételrel, hogy a részesnek is legalább gondatlannak kell lennie az adott eredmény tekintetében.¹³ Ilyen esetre írja le példaként Angyal, hogyha a tettes a lopás közben gyertyával világít, és az tüzet okoz, a felbujtó ezért a gondatlan tettesi cselekményért is felel, ha egyébként tudta, hogy az elkövetés helyszínén gyúlékony anyagok vannak, de erre a tettetést nem figyelmeztette.¹⁴ Békés álláspontja szerint azért felel a felbujtó a tettes gondatlan eredménye tekintetében, mert a felbujtói magatartással a tettes cselekményének pontos kimenetele nem határolható körül, így a felbujtónak ezekkel a lehetséges eredményekkel számolnia kell és felelősségre is vonható ezekért.¹⁵

A felbujtó nem felel a tettes gondatlan eredményéért: Nagy Ferenc ezen vita kapcsán rámutat, hogy a felbujtói kettős szándék bűncselekménytani kérdés, nem jogkövetkezménytani. A 9. § rendelkezései pedig a jogkövetkezmények szempontjából tekintik csupán szándékosnak a tettes cselekményét. Így az, hogy a vegyes bűnösség esetén szándékosságnak tekinthető a cselekmény a gondatlan eredmény ellenére, nem pótolja a felbujtó oldaláról a kettős szándék követelményét.¹⁶ Finkey ezzel kapcsolatban így fogalmaz: „*felbujtó csak olyan cselekmény részese lehet, amelyre a szándéka kiterjedt*”.¹⁷ Ezzel összhangban Schnierer szerint ki van zárva a részesség köréből a gondatlan eredmény, és mindenki csak a saját gondatlan cselekményéért felel.¹⁸ Ez pedig azt fogja eredményezni, hogy mivel a felbujtás gondatlan nem lehet, így a felbujtó a saját gondatlansága tekintetében nem felelhet, ha tehát gondatlan a tettes az eredmény tekintetében, akkor azért nem felel, mert ez nem a saját gondatlansága, ha pedig maga is gondatlan, akkor azért nem felel, mert a felbujtás csak szándékos alakzatban lehetséges. Tokaji véleményével szemben Földvári fordítva ragadja meg a specialitást, szerinte annak ellenére, hogy a normaszöveg „*elkövetőket említ*”, ezzel a rendelkezés alá vonva a részeseket is, más helyen megköveteli a részesek szándékosságát, ettől pedig a két rendelkezés általános és speciális szabály viszonyába kerül, ahol a 9. § az általános, a 14. § pedig ehhez képest speciális. Ebben az esetben a speciális felülírja az általánost, így pedig a 9. § nem vonatkozhat a

¹² Tokaji 1984: 373. o., Mészáros: 2003. 268. o.

¹³ Angyal Pál: *A magyar büntetőjog tankönyve*, Budapest, 1920. 312. o.

¹⁴ Angyal 1920: 312. o.

¹⁵ Békés Imre: *Büntetőjog Általános rész Budapest*, 1978. 144. o., idézi Mészáros 2003. 276. o.

¹⁶ Nagy Ferenc: *Anyagi büntetőjog, alapvetések és a bűncselekmény tana Szeged*, 2020. 344. o.

¹⁷ Finkey 1914: 325. o.

¹⁸ Mészáros 2003: 269. o.

részesekre, a részesek és így a felbujtó csak a szándékában álló elemek tekintetében felel, a tettes gondatlan eredménye tekintetében pedig kizárt a felelőssége, még akkor is, ha maga is gondatlan volt az eredmény tekintetében.¹⁹ Berkes egészen más felől ragadja meg a problémát, szerinte a felbujtó azért nem felelhet a tettes gondatlan eredményéért, mert a tettes gondatlan cselekménye – tekintettel, hogy a felbujtónak arra semmilyen hatása nincs – megszakítja az okozatosságot a felbujtó magatartása és a tettes cselekménye között.²⁰ Okozatosság hiányában pedig a felbujtó felelőssége kizárt.

Következtetések: A törvény ezzel kapcsolatban nem rendelkezik egyértelműen. Elsősorban az a kérdés szorul tisztázásra, hogy milyen viszonyban van a 9. § és a 14. §, melyik rendelkezés az általános, és melyik, ami ehhez képest speciális. Ezt álláspontom szerint törvényi szinten lenne érdemes tisztázni, mert ez a bizonytalan szabályozás sérti a „*nullum crimen sine lege*” elvét, pontosabban a világos törvényi szabályozás követelményét. A felbujtó ilyen irányú felelőssége kapcsán azt is kétségesnek tartom, hogyan fér össze a bűnösségen alapuló felelősség elvével, ha a felbujtót egy rajta kívüli gondatlan cselekményért tesszük felelőssé, amivel nem számolhat és semmilyen ráhatása nincs a bekövetkeztére. Mindezek alapján – különös tekintettel Nagy, Berkes és Finkey érveire – azt az álláspontot tartom irányadónak, miszerint a felbujtó felelőssége kizárt abban az esetben, ha a tettes a minősítő körülményt képező eredményt gondatlanul valószínűsíti meg. Az ilyen helyzet tehát a tettes valódi túllépését hozza létre, és a felbujtó felelősségre ezért nem vonható.

III.1.3. A felbujtó szándékának tartalma

A felbujtás esetén a kettős szándékot szükségszerű tisztázni és szétválasztani. A kettős szándék egyik eleme, hogy a célzott bűncselekmény objektív tényállási elemeit átfogja a felbujtó szándéka. Amennyiben az adott bűncselekmény tekintetében a törvényi tényállás nem követel meg egyenes szándékot, tehát az eshetőleges szándékkal is megvalósítható, a felbujtó szándékának ezen eleme lehet eshetőleges és egyenes is. Ennek alapja, hogy a 14. § (1) bekezdése ezzel kapcsolatban pusztán úgy fogalmaz, hogy „*bűncselekményre*” bír rá, de ezen túlmenően többet nem követel meg, tehát ez a kettős szándék első elemére vonatkozó rendelkezés megadja ennek a lehetőségét. Azokban az esetekben, ahol a törvény egyenes szándékot követel meg, eshetőleges szándékkal a felbujtás sem követhető el a tényállásszerűség szintjén kizárható a felbujtó felelőssége az adott minősítés tekintetében. A kettős szándék másik eleme azt jelenti, hogy a felbujtó szándéka átfogja azt, hogy cselekményével a címzettet erre a bűncselekményre fogja indítani. Az, hogy ez a szándék lehet- e eshetőleges vagy sem, részletes vizsgálatra szorul, a vegyes bűnösség kérdéséhez hasonlóan eltérő állásponton vannak a jogtudomány képviselői is.

A felbujtó rábírása nem lehet eshetőleges szándékú: Az első álláspont szerint nem vonható felelősségre a felbujtó amennyiben a rábíró szándéka csak eshetőleges a rábírás tekintetében. Ennek alapja az, hogy a rábírás nyelvtanilag értelmezve egyfajta kívánást jelent, ami magában foglalja a célzatosságot, a célzatosság pedig kizárólag egyenes szándékot jelenthet.²¹ Mészáros álláspontja – az első érvet kiegészítve –, hogy a rábírás nem csak nyelvtanilag, hanem ontológiailag is célzatos magatartást jelent.²²

A felbujtó rábírása lehet eshetőleges szándékú: A második álláspont szerint nincs akadálya az eshetőleges szándékú felbujtó felelősségre vonásának. Ennek alapját – az előzőkkel szemben – az adja, hogy a rendelkezés logikai értelmezésével arra a következtésre juthatunk, hogy a felbujtás elkövethető eshetőleges szándékkal is. Ennek pedig a logikai alátámasztása az, hogy ha a bűnsegély esetében – ami kevesebb, mint a felbujtás – elismerjük az eshetőleges

¹⁹ Mészáros 2003: 275. o.

²⁰ Mészáros 2003: 276. o.

²¹ Losonczy István: *A tettség és részesség a büntetőjog rendszerében*, Budapest, 1966. 308. o.

²² Mészáros 2012: 12. o.

szándékot, akkor el kell ismerjünk azt a felbujtó esetén is, hiszen ha nem így tennénk, arra az abszurd következtetésre jutnánk, hogy a társadalomra veszélyesebb eshetőleges felbujtói magatartás büntetlenül maradna, míg az ilyen jellegű bűnsegély büntetendő.²³ Wlassics szerint a felbujtó a „*conditio sine qua non*” elv alapján is felel az eshetőleges szándékért, hiszen az ő magatartása az okozatosságát vizsgálva ugyanolyan feltétele a bűncselekmény megtörténtének, mint a tettes cselekménye.²⁴

A második álláspont kritikái: A második álláspont érvelése alapvetően azért tűnik megalapozottnak, mert amennyiben a nyelvtani értelmezéssel kétséges következtetésre jutunk, a többi értelmezési móddal összhangban kell az értelmezést elvégezni. Azonban ha ezt elfogadjuk, ez az álláspont további problémákat szül. Mészáros kritikája szerint, ha a felbujtás elkövethető eshetőleges szándékkal, akkor a gyakorlatban nehezen lesz ez elhatárolható a gondatlanságtól.²⁵ Wilhelm pedig óva int ezzel kapcsolatban, mert innentől már csak egy lépés a gondatlan felbujtás büntetése, ami különösen jelentős amiatt, amit Mészáros fogalmaz meg az elhatárolási nehézségekkel kapcsolatban.²⁶ Mészáros arra is felhívja a figyelmet, hogy a felbujtáshoz képest nem a bűnsegély a kevesebb, hanem az előkészület, tekintve hogy a felbujtó magatartása tettesi cselekmény nélkül előkészületként és nem bűnsegélyként értelmezendő, tehát annak ellenére, hogy a másik részességi alakzat a bűnsegély a felbujtás mellett, nem jelenti azt, hogy ezek rész-egész viszonyban állnának egymással. Annak a feloldására, hogy ilyen esetben az egyébként jelentős szerepet játszó felbujtó magatartása büntetlenül maradna, a szerző azt veti fel, hogy amennyiben a felbujtó felismeri magatartásának következményeit, és a mulasztás további feltételei – tehát a cselekvési képesség és lehetőség – fennállnak, mulasztásos bűnsegély címén felelhet, mert az ő felróható magatartása speciális jogi kötelezettséget teremt, ami a mulasztás alapját adja.²⁷ Ezzel a megállapításával azonban az okoz problémát, hogy a felróható előmagatartás alapján megállapított mulasztásos bűnsegély szokásjogi alapú felelősségi forma, amely az elkövetőre nézve úgy állapítja meg a felelősségét hogy ezt egyébként a törvény nem deklarálja, így pedig a nullum crimen sine lege elvvel való összhangja kérdéses.²⁸

Következtetés, állásfoglalás: A fent írt érvek és különösen az azzal kapcsolatos kritikák alapján, az első állásponttal értek egyet, miszerint a rábírás egyenes szándékot jelent, és a kettős szándék ezen eleme nem történhet eshetőleges szándékkal. Az ellentétes állásponttal kapcsolatban a problémát az okozza, hogy az eshetőleges szándék pontos tartalma nem elég meghatározott, annak ellenére sem, hogy a jogtudomány kimunkálta annak fogalmát. Ugyanis a gyakorlatban az, hogy mi az, amit a felbujtó tudata átfogott, és ennek fejében belenyugodott, *mibe?! megállapíthatatlan*, egyes felbujtói magatartásoknál pedig értelmezhetetlen. (Például a rövid tartalmú célt megjelölő felbujtói nyilatkozatok esetében, részletesen lásd később: A túllépés módjai). Ennél is jelentősebb problémát okoz, hogy mit tekintünk a felbujtó inaktív tudatába tartozónak, amit minden rá gondolás nélkül is tudnia kell és ennek fényében a felbujtó cselekménye automatikusan legalább eshetőleges szándékúnak minősül. Az eshetőleges szándék tehát valójában azt eredményezi, hogy abban az esetben, ha a túllépésre (többnyire a mennyiségi túllépés esetén kerülhet szóba, mert ekkor még nem olyan szembetűnő a felbujtó által szándékolt cselekménytől való eltérés, mint a minőségi eltérésnél) a felbujtó szándéka nem terjedt ki, az eljáró jogalkalmazó arra hivatkozva, hogy ezzel a túllépéssel a felbujtó nyilvánvalóan számolhatott és ennek tudatában abba belenyugodott, az eshetőleges szándék

²³ Tokaji 1984: 372. o., Wlassics 1893. 305.o.

²⁴ Wlassics 1893: 319. o.

²⁵ Mészáros 2012: 12. o.

²⁶ Losonczy 1966: 308. o.

²⁷ Mészáros 2012: 12. o.

²⁸ Vö. Tapodi Péter: *A nyitott törvényi tényállású bűncselekmények mulasztásos változatának alkotmányos büntetőjogi vonatkozásai, különös tekintettel az Alkotmánybíróság gyakorlatára* (MJ, 2019/3., 165-179. o.)

címén a felbujtó terhére róhatja a túllépést is. Ez egyrészt sértené a bűnösségen alapuló felelősség elvét, és az ilyen jogalkalmazás eredményeként a túllépés dogmatikailag lényegében kiüresedne, valamint az eshetőleges szándék értelmének olyan tágítása állna elő, ami már jelentés nélkülivé teszi a fogalmat.

III.2. A túllépés módjai

A túllépés típusainak csoportosításánál már bemutattam, milyen módokon realizálódhat a túllépés a konkrét esetekben, viszont ezeknek a mikénti megítélése még kérdéses, hogy megalapozzák-e a felbujtó felelősségét.

III.2.1. Személyes körülmények

A személyes tulajdonságok kihatását Mészáros dolgozata alapján az alábbiak szerint lehet összefoglalni.²⁹ A bűncselekményben legalább három szereplő azonosítható: a passzív alany (ha van), a tettes és a részes (jelen esetben felbujtó). A passzív alany tulajdonságai, ha minősítésben szerepet játszanak, mindenkire kiterjednek, aki a tulajdonságról tudott. Így például, ha a passzív alany kiskorú, vagy védekezésre képtelen, és ez a konkrét bűncselekmény minősítő körülményét képezi, csak akkor felel érte a felbujtó, ha tudott a sértettnek erről a tulajdonságáról. Itt egyébként visszautalva a tévedésről írt bekezdésre, látható, hogy ebben az esetben abszolút tévedésként kezelhető a túllépés. A tettes körülményeit tekintve az irányadó az, hogy a minősítő körülményeket képező személyes körülmények csak akkor hathatnak ki a felbujtóra, ha azok a körülmények a bűncselekmény feltételéhez járultak (például gondozói minőség a sértett viszonyában). Az ezen kívüli körülmények, mint például a visszaesői minőség – ami bár minősítés szempontjából jelentős, minősítő körülményként is megjelenik bizonyos tényállásokban – amely az adott bűncselekménynek feltételét nem képezi, nem is tevődhet át a felbujtóra még akkor sem, ha ennek tudatában volt. Ezzel szemben releváns, a bűncselekmény feltételéhez járulónak tekinthető személyes körülmény a *delictum proprium* esete. Ebben az esetben a személyes körülmény egy speciális kvalifikáltságot jelent, amely megalapozza vagy fokozza a büntetést, és ilyen esetekben a tettesi kvalifikáció – amennyiben a felbujtó erről nem tudott – minőségi vagy mennyiségi túllépést fog jelenteni. Ez a helyzet, a túllépéssel való kapcsolatát tekintve főként a társtettesi konstrukcióban okoz problémát,³⁰ de a felbujtás esetében ugyanazt állapítható meg, mint az egyéb körülményekről: ha a felbujtó tudata ezt átfogta, úgy nyilvánvalóan a szándéka is legalább – a kettős szándék első eleme tekintetében – eshetőlegesnek tekinthető, így felelősségre vonható.

III.2.2. Célzat

A célzat tekintetében előforduló esetek a túllépés kapcsán akkor lesznek jelentősek, ha a tettes célzata a bűncselekmény minősítő körülményét jelenti. Ilyen lehet például, ha emberölésből a tettes célzata miatt nyereségvágyból vagy aljas célból elkövetett emberölés lesz. Ebben az esetben a felbujtó nem felelhet a célzat miatti súlyosabb cselekményért, amennyiben nem tudott a célzatról, és az ő szándéka azt nem fogta át.

²⁹ Mészáros 2003: 270-274. o.

³⁰ Losonczy 1966: 180. o.

III.2.3. Eszköz, mód és egyéb minősítő körülmények

Az eszköz, mód és egyéb körülmény tekintetében is a szándékosság az irányadó. Eszköz útján kétféle módon is realizálható a túllépés: egyrészt maga az eszköz olyan, amit a különös részi tényállás nevesít és minősítetten rendel büntetni, vagy ugyan a tényállás nem határoz meg ilyet, de az eszközhasználatba „kódolva van” a minősített körülmény realizálódása. Ilyen lehet például, ha az emberölést egy vasrúddal való agyonveréssel kívánja a tettes elkövetni, amely akár különös kegyetlenséggel tud majd megvalósulni. Wlassics szerint a lényeg az ilyen esetekben az – és bár az eszköz tárgyalásánál említi, de nem csak erre alkalmazható –, hogy a felbujtó és tettes szándéka lényegi pontokon egybehangozzon, és az olyan eltérések, amelyek a lényegi pontokat nem érintik, irrelevánsak lesznek.³¹ Kérdéses azonban, hogy pusztán az eszköz használata eltérést fog-e jelenteni a felbujtó szándékától, vagy sem. Amennyiben azonban a felbujtó az eszközökkel kapcsolatban kifejezett tiltást alkalmaz, akkor az olyan körülményekért, amelyeket az eszköz használata okozott, a felbujtó nem felelhet.³² Mód tekintetében, amennyiben a bűncselekmény csak adott módon követhető el (dolog elleni elkövetéskor csak erőszakkal loopható el a dolog), és erről a tényről tud a felbujtó, ezt a módot automatikusan a szándékában állónak kell tekinteni.³³ Amennyiben a felbujtó ezekről a körülményekről tudva fejtette ki a felbujtói magatartást, a szándéka legalább eshetőleges, így felelősségre vonható. Losonczy felhívja a figyelmet a túllépés eredményével és elkövetés módjával kapcsolatban arra is, hogy ugyanazon eredményért attól függően felel a felbujtó, hogy milyen körülmények között hajtotta azokat végre a tettes. A leírt példa szerint, ha az „*üsd, ahol éred!*” felbujtás eredményeképp a sértett a veréstől fél szemére vak lesz, ezt a felbujtó eshetőleges szándéka átfoghatta, így felelni fog érte. De ha a tettes verés helyett pusztán szemén szúrja, ez már olyan fokú eltérés lesz a felbujtáshoz képest, hogy nem tekinthető szándékoltnak a felbujtó részéről.³⁴

III.3. A felbujtás atipikus esetei

A felbujtás prototipikus esetben olyan magatartás útján valósul meg, amely kifejezetten egy konkrét bűncselekmény elkövetésére bírja rá a tettest, aki, ha azt el is követi, a felbujtóval egyetemben felel. A gyakorlatban azonban aligha valósulnak meg ezek a felbujtói magatartások ilyen tisztán, és az ilyen esetekre aligha vannak iránymutatások. Egyrészt tisztázatlan, hogy milyen hatással van a túllépésre az, ha a felbujtó különböző kikötéseket, vagy feltételeket támaszt a felbujtással kapcsolatban. Az ilyen esetekben kérdéses, hogy „*valódi*” túllépésnek kell-e tekinteni, ha a tettes ezektől a konkrét utasításoktól valamilyen mértékben eltér, vagy – Wlassics álláspontjára visszautalva – ezekben az esetekben elég az, hogy a lényegi pontokon megegyezzen (ebben az esetben az is tisztázásra szorul, mit is jelenthet „*lényegi pontokban való megegyezés*”). Így a túllépés tulajdonképpen csak látszólagos, „*nem valódi*” és a felbujtó felelőssége ezekre az eltérésekre is kiterjed. Másrészt tisztázatlan az is, mi az irányadó akkor, ha a felbujtó nem részletezi a cselekmény menetét, csak egy, a tettes által elérendő célt jelöl meg, ennek mikéntjéről azonban hallgat. Mindez lehet azért, mert ez számára semleges és ilyen esetben legalább eshetőlegesen átfogja a lehetséges tényállások objektív tényállási elemeit esetleg azért, mert számára egyértelmű a megvalósítási mód, ami azonban a tettes számára nem biztos, hogy egyértelmű. Ez utóbbihoz kapcsolódik az az (általam ezentúl csak „*nem egyértelmű felbujtás*” -ként hivatkozott) eset, amikor a tettes azt hiszi, hogy a felbujtó akarata szerint jár el, azonban a kettejük közötti kommunikációba keveredett zavar (félreértés) miatt ez nem felel meg a felbujtó akaratának. Tisztázatlan kérdés továbbá a „*minőségi alullepés*” esete, amikor a tettes nem kevesebbet tesz, hanem minőségileg más, enyhébb bűncselekményt követ el. Láthatjuk tehát, hogy több ponton is kétség merülhet fel a felbujtási magatartás kapcsán, azonban irányadónak tartom Mayer Hugo megállapítását, miszerint „*a*

³¹ Wlassics 1893: 41. o.

³² Wlassics 1893: 312. o.

³³ Mészáros 2012: 10. o.

³⁴ Losonczy 1966: 302. o.

felbujtásnak nem a szövege, hanem értelme (lényege) az irányadó".³⁵ Bár nem oldja meg minden helyzetben a felvetődő problémákat, elméleti támpontként szolgál a vizsgálódás során.

III.3.1. A felbujtó kikötéseinek, feltételeinek hatása a felbujtásra

Az egyes kikötések hatásának vizsgálatáról már Wlassicsnál is olvashatunk, azonban ezek megítélésére azóta sincs irányadó megoldás a jogtudományban.³⁶ Alapvetően a felbujtó egyes kikötéseit két csoportba sorolhatjuk: releváns és irreleváns kikötések. Irreleváns lehet minden olyan kikötés, ami a büntetőjogi minősítés szempontjából nem jelent minőségbeli különbséget (például a felbujtó meghatározott konkrét kés odaadásával rögzíti, hogy azzal kövesse el a tettes a cselekményt). Az irreleváns kikötések ilyen jellegű megszegése, tekintettel arra, hogy nem minősül tőle az adott cselekmény súlyosabban, nem jelent tettesi túllépést, így a téma szempontjából ezeket az eseteket szükségtelen vizsgálni. A releváns kikötések, és azok megszegése ezzel szemben olyan eseteket jelent, ahol a kikötés megszegésével egyúttal a bűncselekmény minősítése is változik, és így tettesi túllépésként értelmezendő. A releváns kikötések tartalmilag további három csoportra oszthatók: jelentheti a tettesi cselekmény felső határát (például: „*pofozd meg, de azért ne legyen komoly baja*”, tehát ezzel gyakorlatilag könnyű testi sértésben maximalizálja a felbujtás terjedelmét); oldalsó határát (például: „*ne lopd el, valahogy csald ki tőle*”); valamint az alsó határát a felbujtó által szándékolt bűncselekménynek (például: „*ne hagyd életben*”).

A felbujtás felső határát képező kikötések: Amennyiben a cselekmény felső határát képezi a kikötés, első ránézésre ez csupán a felbujtói szándék egyértelműsítésére szolgál, így nincs speciális eleme egy klasszikus felbujtáshoz képest, csupán egyértelműbb a felbujtó szándékának terjedelme. Bár igaz, hogy látszólag csak tisztább helyzetet eredményez, de probléma a következő: az eshetőleges szándéka miatt – ha az adott esetben átfoghatja a túllépett cselekmény objektív tényállási elemeit – felelhet-e a felbujtó a felbujtói utasításokon túl a tettes túllépéséért. Ugyanis könnyen tehet a felbujtó olyan felső korlátokat, amelynek betartása a cél eléréséhez szinte lehetetlen, és ha ez a kikötés a felelősség maximumát jelentené, akkor az eszes felbujtó úgy tudná a felbujtást limitálni, hogy célját jóeséllyel eléri, de felelősségét a ténylegesen célzott cselekményre tekintettel elhárítja a kikötése. Elméleti példaként szolgálhat: „*ha bizonyítani akarsz nekem, vedd rá a szomszédot, hogy hagyja rám a vagyonát, de azért ne kényszerítsed*”, „*szúrd meg, hogy komolyan vegye a fenyegetést, de azért ne öld meg*”. Mindezek alapján arra következtethetünk, hogy az egyes kikötések legfeljebb az eshetőleges és egyenes szándék határára mutatnak rá, de semmiképp sem zárják ki a szándékosságot a kikötés átlépésének eseteire. Természetesen lehetséges, hogy a felbujtó szándéka ténylegesen nem terjed ki az ilyen jellegű túllépésre, de ennek eldöntésére önmagában a kikötés megléte nem elegendő.

A felbujtás oldalsó határát képező kikötések: A cselekmény oldalsó határát képező kikötés látszólag irreleváns kikötésnek tűnhet, mert annak átlépése önmagában nem okoz súlyosabb minősítést, így pedig nem is tekinthető túllépésnek. Azonban annyiban jelentős, hogy ha mást és többet követ el a tettes, akkor vagy a túllépés miatt vagy mert az okozatosság az eltérés folytán megszakad, a felbujtó felelősséggel nem fog tartozni, és mint az előző esetkörben, itt is a felbujtás valódi tartalmának könnyebb értelmezését *jelenti* majd a kikötés. Jelentős lehet ez abban az esetben például, ahol idegen dolog eltulajdonítása a cél, és a tettes ennek egy kevésbé tipikus formáját követi el (például: elcsalja lopás helyett). Ebben az esetben, ha a felbujtás nem zárta ki a lopáson kívüli elkövetési módokat, tekinthetjük úgy, hogy a felbujtó eshetőlegesen minden elkövetési módot kívánt, ami a lopáshoz képest nem több és nem kevesebb. Azonban a felbujtó egyes kikötései ennek az eshetőleges szándéknak korlátját

³⁵ Idézi Wlassics 1893: 325. o.

³⁶ Wlassics 1893: 301. o.

képezhetik, kérdés az, hogy ezek a korlátok mennyire lehetnek relevánsak. Az jelent ebben az esetben gondot, hogy a felbujtás lényegi magva az, hogy konkrét cselekményre búj fel, és ennek hiányában nem értelmezhető a felbujtás. Azonban, ha ez akadály a felbujtó felelősségre vonásának, az a szintén előző esetben említett visszaélésre – miszerint a felbujtó a tényleges szándékát valamilyen betarthatatlan kikötéssel leplezi – adhat lehetőséget a felbujtó részéről. Ide kapcsolódik az úgynevezett egynemű bűncselekményekhez tartozó elmélet, miszerint az olyan bűncselekmények, amelyeknek indoka azonos és fő ismérvei megegyeznek, egyneműek, és az egyik egynemű bűncselekmény szándéklásakor az összes ezzel egynemű bűncselekményre kiterjed ez a szándék.³⁷

A felbujtás alsó határát képező kikötések: A felbujtói szándék alsó határát kifejező kikötés a legérdekesebb a kikötések közül. Ilyen tehát amikor a felbujtó a tettesnek kifejezetten tiltja, hogy kevesebbet tegyen (például: „*addig üsd, amíg él*”). Ezekben az esetekben nem is a túllépés, hanem ennek ellentéte, az alullépés lesz, ami kérdéseket fog felvetni. Mi a teendő a felbujtó büntetőségét illetően az ilyen esetekben? A felbujtás fogalmából kiindulva szintén arra jutnánk, hogy a kikötés miatt nem a felbujtó által szándékolta konkrét bűncselekmény valósult meg, így e tekintetben nem is tekinthető felbujtónak, az eshetőleges szándéka pedig a kikötés folytán nem terjed ki a kevesebbre. Továbbá kérdéses az is, hogy minőségi alullépés esetén, tehát ha a tettes minőségileg más és enyhébben büntetendő bűncselekményt valósít meg, de mindezt a tényleges felbujtás hatására, akkor egyáltalán fennáll-e az okozatosság a felbujtás és a tettesi cselekmény között. Berner véleménye szerint az enyhébb alakzat kizárása, mint kikötés egyszerűen vizsgálódáson kívül kell ragadjon, nem lehet azokat figyelembe venni.³⁸ Ezen az állásponton van Wlassics is, indokolva ezt azzal is, hogyha egyébként a tettes kevesebbet tesz (kísérleti szakban ragad a cselekménye), a felbujtót ez sem fogja mentesíteni, holott nyilván ennél többet akart.³⁹ Ilyen esetben tehát elmondhatjuk, hogy az alsó határt képező kikötés tulajdonképpen irreleváns, mert a többre való szándék magába foglalja a kevesebbre való szándékot, továbbá az, hogy az ilyen kikötések növelik a felbujtói magatartás társadalomra veszélyességét, és így kizárttá teszi, hogy az ilyen kikötést a felbujtó javára írjuk.

III.3.2. Célmegjelölő felbujtás

A kikötésekkel ellentétes, mikor a felbujtó nemhogy nem részletezi, hanem kifejezetten szűken nyilatkozik és csak a célt kitűzve bújja fel a tettest a bűncselekmény elkövetésére. A gondot az jelenti, hogy egy cél elérése számos, teljesen különböző módon is lehetséges, és ezek büntetőjogi minősítése nagyságrendekkel térhet el egymástól (például: „*szerez meg egy aranynyakláncot*” felhívás megvalósítható lopással és nyereségvágyból elkövetett emberöléssel egyaránt), valamint egy bűncselekményen belül is minősítő körülményt realizáló módon is elkövethető. Lényeges kérdés az is, hogy a felbujtó vagy azért nem adott más instrukciót, mert az elkövetés módja a felbujtó szándéka szerint semleges és minden lehetséges módot a szándékában állónak tekint, vagy azért, mert más elkövetési mód nem is merül fel a tudatában, az egyetlen mód számára kézenfekvő. Köstlin szerint ilyenkor a felbujtó átengedi magát a tettes belátásának, és gyakorlatilag beleegyezik – ezzel legalább eshetőlegesen kiterjeszti a szándékát a lehetséges elkövetési módok objektív tényállási elemeire is – a különböző elkövetési módokba.⁴⁰ Ezzel azonos állásponton van Kitka is, szerinte annak okán, hogy átengedte a választást a tettesnek, a büntetést is túrnie kell, ellenkező esetben hiányozna az igazságos mértékű büntetés.⁴¹

³⁷ Wlassics 1893: 299. o.

³⁸ Ismerteti Wlassics 1893: 301. o.

³⁹ Wlassics 1893: 302. o.

⁴⁰ Ismerteti Wlassics 1893: 281. o.

⁴¹ Ismerteti Wlassics 1893: 327. o.

Ezt az érvet Kitkától nem tartom megalapozottnak, tekintve, hogy dogmatikai alapja egyáltalán nincs, és bár az igazságos mértékű büntetés nem hiányzik, az pusztán a tettes terhére róva jelenik meg. Alapvetően arra nézve ad irányt, hogy mire terjed ki a felbujtó szándéka, de a gyakorlatban ez teljesen feltérképezhetetlen lehet, és - bár a dogmatikában az elméleti utat kell megkeresni -, olyan irányt értelmetlen kijelölni, ami a gyakorlatban nyilvánvalóan alkalmazhatatlan.

Az ilyen típusú felbujtások esetén nem mondható az, hogy pusztán a cél megjelölése a felbujtáshoz kevés, hiszen a felbujtás törvényi kritériumai a cél megjelölésével is teljesülhetnek. Pusztán azért, mert a felbujtó nem konkretizálja az elkövetési magatartást, valamelyik lehetséges elkövetési magatartást mindenképp az elkövető szándékában állónak kell tulajdonítani. De az ilyen lehetséges magatartások közül mit tekinthetünk akkor a felbujtó szándékában állónak? Erre kézenfekvő megoldásnak tűnhet, hogy a „*legtípikusabb*” elkövetési módot tekintsük, azonban ez a fogalom meghatározhatatlan: mitől lesz az egyik mód a legtípikusabb, hiszen minden elkövetői élethelyzet és elkövetési szituáció különböző. Tekintve, hogy kiválasztó elmélet nem kínálkozik a megoldásra, felmerülhet az, hogy mint Köstlin és Kitka véleménye szerint, mindent a felbujtó szándékában állónak tekintünk. Ez azonban minden felbujtás esetén a felbujtó szubjektív tudattartamának vizsgálata helyett, alaptalanul kiterjeszti a szándékosság tartalmát, és ez teljesen nyilvánvaló ellentmondásokhoz vezetne: például célnak jelöli a felbujtó a dolog eltulajdonítását, amit a tettelssel megosztanak, de az elkövető úgy ítéli egyszerűbbnek, ha leszúrja a sértettet. Ilyen esetben tehát, a felbujtó szándékában lévőknek kellene tekinteni az emberölést, amire a felbujtó feltehetően nem is gondolt. Ez a megoldás tehát szemben állna a bűnösségen alapuló felelősség elvével. Az egyetlen lehetséges megoldásnak végezetül az látszik, ha a jogalkalmazóra bízunk a konkrét eset feltérképezését, akinek különös tekintettel kell lennie a vizsgálódás során arra, hogy az eshetőleges szándékot ne terjessze ki olyan elkövetési módokra, amik a felbujtó tudatában fel sem merülhettek. Természetesen az ilyen túllépés esetén teljesen nem maradhat büntetlenül a felbujtó: amennyiben a megvalósult tettesi bűncselekmény magába foglalja az általa szándékolt alapcselekményt, akkor a szándékáig terjedően felel a felbujtásért.

III.3.3. A „nem egyértelmű felbujtás”

A célmegjelölő felbujtáshoz hasonló, a felbujtói nyilatkozat értelmezéséhez kapcsolódó problémát teremt, ha a felbujtó nyilatkozata nem egyértelmű a tettes számára. Az ilyen esetekben kérdéses, hogy milyen hatással van a felbujtóra, ha a tettes azt gondolja – akár alapos indokkal –, hogy a magatartása megfelel a felbujtói szándéknak. A felbujtás törvényi kritériumait tekintve kérdéses, hogy az eset megfelel-e annak a követelménynek, hogy konkrét bűncselekményre bírja rá a tettest a felbujtó, hiszen az általános bűnözésre buzdító kijelentések nem eredményeznek felbujtást. Álláspontom szerint ezekben az esetekben ez a „*konkrétság*” megvan, hiszen a felbujtó is egy konkrét cselekményre gondol, és a tettes is akként értelmezi, pusztán a közöttük lévő kommunikációban történik egy félreértés. Erre lehet példa, ha a felbujtás annyit tartalmaz egy konkrét személy kapcsán, hogy „*intézd el*”, amit a tettes automatikusan emberölésre való utasításként kezel, holott a felbujtó célja a megfélemlítésben, testi sértésben kimerült. Az ilyen helyzetekben mondhatjuk azt, hogy ahogy a szubjektív elemek nem pótolják az objektív tényállási elemeket, úgy az objektív tényállási elemek sem pótolhatják a szubjektív hiányosságokat. A probléma ezzel az, hogy a társadalomra való veszélyessége ezeknek a magatartásoknak jelentős. Nyilvánvaló, hogy egyfajta gondatlanság figyelhető meg a tekintetben, hogy a felbujtó nem kellő körültekintéssel adta át a szándékát a tettesnek, ugyanakkor – ahogy korábban tárgyaltam –, a felbujtási magatartás gondatlan nem lehet, ezek a magatartások a büntethetőségen kívül esnek. Így tehát kénytelenek vagyunk arra a következtetésre jutni, hogy ezekben az esetekben, ha a jogalkalmazó azt állapítja meg a konkrét körülmények alapján, hogy a felbujtó szándéka nem erre a cselekményre terjedt ki, a ténylegesen megvalósult cselekmény minőségileg más bűncselekményt valósít meg, - a felbujtó erre vonatkozó szándék hiányában nem büntethető. Ellenkező esetben, ha a jogalkalmazó ezt az elemet pusztán figyelmen kívül hagyá, a bűnösségen alapuló felelősség elve sérülne, ha pedig ezt a gondatlan elemet a jogalkalmazó ugyan vizsgálja, de a felelősségét mégis megállapítja, az a „*nullum crimen sine lege*” elv megsértését eredményezi.

III.3.4. A tett hevében történő túllépés a felbujtó tudatában

A felbujtó szándékát tekintve az a kérdés marad még, hogy kell-e számolnia a felbujtónak azzal, hogy a tettes túl fogja lépni a felbujtás kereteit, és amennyiben ezzel számol, akkor a túllépett cselekményre kiterjed-e az eshetőleges szándéka. Ilyen lehet az az eset, ha valaki a kocsmában egy barátját, akiről tudja, hogy féltékeny típus és ittasan agresszív, azzal heccel, hogy a szomszéd asztalnál ülő férfit szokta látni a feleségével. A felbujtó célzata itt esetleg csak annyi, hogy becsületsértést, tettleges becsületsértést, esetleg könnyű testi sértést fejtessen ki a tettes – akinek italos állapota vagy tévedése nem zárja ki a bűnösségét –, de a végeredmény a sértett halála lesz. Ebben az esetben a minősítés a következőképpen alakulna: A felbujtó szándéka legfeljebb könnyű testi sértésre terjedt, ezt a tettes túllépte, így ezért a túllépésért mint felbujtó nem felelhet. A saját szándékáig felelhet, amennyiben mennyiségi túllépésről van szó, tehát a tettes által megvalósított bűncselekmény a felbujtó szándékában álló alapcselekményt magában foglalja. De minőségi túllépés esetén – mint a jelen példában – nincs meg a felbujtó szándéka által átfogott alapcselekmény, így az ő felbujtása – annak ellenére, hogy a tettes cselekménye az ő magatartásának a következménye –, büntetlenül marad. Ez pedig nem áll arányban azzal, hogy a felbujtó magatartásának a társadalomra veszélyessége jelentős.

Ennek kétféle feloldása lehetséges, de mindkettő törvényi szintű szabályozást követelne meg. Az első megoldás, hogy ezt a körülményt azért rójuk a terhére, mert tudatos vagy hanyag gondatlan magatartása indította a tettet a bűncselekmény elkövetésére. Ez minden ilyen esetben megoldást jelentene, de a felbujtás esetköreit szükségtelenül szélesítené ki, így semmiképp sem nyújtana megnyugtató megoldást. A második megoldás, hogy az ilyen esetekben mulasztásos bűnsegély címén vonnánk felelősségre a felbujtót a tettes túllépéséért. Ez viszont azért lehet aggályos – ahogy már korábban említettem –, mert a jelenlegi törvényi szabályozásból a mulasztásos bűnsegélynek ez az esete nem biztos, hogy világosan levezethető, és így felmerülhet a „*nullum crimen sine lege*” alapelv sérelme. Abban az esetben, ha erről a törvény rendelkezne azokban az esetekben, amikor a mulasztás feltételei fennállnak, - tehát akkor, amikor van cselekvési képessége és lehetősége a felbujtónak -, a magatartásának társadalomra veszélyességével arányban lehetne felelősségre vonni ezekért a gondatlan magatartásokért. A jelenlegi szabályozás keretében azonban, az alapelvek védelme érdekében az ilyen magatartásokat kénytelenkelletlen büntetlenül kell hagyni. Természetesen az eshetőleges szándék alapján történő felelősségre vonás lehetőség arra, hogy az ilyen elkövetők felelősségét megállapítsuk, de az eshetőleges szándék tényleges valóságtartalma kétséges, és ha mindenre eshetőleges szándékot állapít meg a jogalkalmazó, az kiüresíti a fogalmat, és sérti a bűnösségen alapuló felelősség elvét.

IV. Következtetések és összefoglalás

A felbujtás és a túllépés viszonyának vizsgálata során a következő megállapításokat tehetjük. A túllépés egy szükségszerűen előálló, de a törvényben nem említett dogmatikai fogalom, amely funkcióját tekintve pont az alapelvek érvényesülése érdekében szükségszerű, hiszen ez ad lehetőséget arra, hogy a felbujtót csak a saját szándékában álló bűncselekményért vonjuk felelősségre, és ne alapítsunk eredményfelelősséget a felbujtó terhére, hiszen az sértene a bűnösségen alapuló felelősség elvét. Ennek alapján tehát túllépés esetén a felbujtó a minőségi túllépésért nem felel, a mennyiségi túllépés esetén pedig a saját szándékáig felel.

Ez a megállapítás irányadó, de önmagában kevés, amíg megválaszolatlan az, hogy mit jelent a felbujtó szándéka, mit tekinthetünk abban állónak – különösen a célmegjelölő felbujtás esetén –, mi az eshetőleges szándék pontos tartalma az objektív tényállási elemek tekintetében, és ez a gyakorlatban milyen szempontok alapján határozható el a gondatlanság alakzataitól. Ezekre a kérdésekre elsősorban a jogtudománynak lenne szükséges megalkotni olyan fogalmakat, vagy legalább fogalmi elemeket, amelyek később kodifikálásra kerülhetnek. A felbujtás atipikus eseteiben nehezen képzelhető el célravezető törvényi szabályozás, mert generális szabályokkal az összes egyedi megvalósuló esetet lefedni lehetetlen. Ennek a megoldására legcélszerűbb a Kúria iránymutatása lehetne a tekintetben, hogy

milyen körülményeket mérlegelve állapíthatja meg a jogalkalmazó a konkrét esetben a felbujtó szándékának pontos tartalmát.

A törvényi szabályozást tekintve a kutatási kérdésre adott válasz az, hogy a törvény alkalmazható az alapelvekkel összhangban a túllépés esetén, de ez nem célravezető, mert számos társadalomra egyébként súlyosan veszélyes magatartás nem szankcionálható. Amennyiben a jogalkalmazó a fogalmakat úgy alkalmazza, hogy a felbujtó felelősségét megállapíthassa, úgy pedig az alapelvek sérelme merül fel. Törvényi szinten kellene tisztázni a vegyes bűnösség kérdését, hogy a 9. § és a 14. § (1) bekezdése milyen viszonyban áll egymással, melyik speciális a másik rendelkezéshez képest, és az is tisztázásra szorul – a világos törvényi szabályozás követelményét szem előtt tartva –, hogy a részesi cselekmény a tettesi alap- vagy bűn-cselekményhez járul-e. A szokásjogi alapú mulasztásos bűnsegély kategóriáját is célravezető lenne kodifikálni, hogy az a „*nullum crimen sine lege*” elvvel összhangban legyen alkalmazható.

Irodalomjegyzék

1. FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve*. Budapest, 1914.
2. LOSONCZY István: *A tettesség és részesség a büntetőjog rendszerében*. Budapest, 1966
3. MÉSZÁROS Ádám: *A Legfelsőbb Bíróság ítélete a tettesi túllépésről*. Jogesetek Magyarázata 2012/4. – Büntetőjog – MÉSZÁROS Ádám: *A Legfelsőbb Bíróság ítélete a tettesi túllépésről*
MÉSZÁROS Ádám: *A részességről*, In: BADÓ Attila- BÓKA János (Szerk.): *Tudományos diákköri szemle Szeged*, 2003.
4. NAGY Ferenc: *Anyagi büntetőjog, alapvetések és a bűncselekmény tana* Szeged, 2020.
SZOMORA Zsolt: *A tettességről*. In: BADÓ Attila-BÓKA János (Szerk.): *Tudományos diákköri szemle Szeged*, 2003.
5. TOKAJI Géza: *A bűncselekménytana alapjai a magyar büntetőjogban*. Budapest 1984.
6. WLASISICS Gulya: *A tettesség és részesség tana*, Budapest, 1893

Kovács Lili
Hajdúszoboszlói Járási Ügyészség
ügyészségi fogalmazó

XV. évfolyam | Vol. XV
2024/2. szám | No. 2/2024
Tanulmány | Article
www.mjat.hu

**Dogmatika és jogalkalmazás –
gondolatok a tettesi és részesi cselekmények elhatárolásáról a költségvetési csalás
bűncselekményénél***

ABSTRACT

The accurate differentiation between the categories of perpetrators not only gives rise to significant questions pertaining to the fundamental tenets of criminal law theory, but can also have numerous substantive and procedural consequences, which inevitably arise in practice. Furthermore, it is of particular importance to identify the appropriate category and to accurately classify the conduct of the perpetrator(s), as this is the foundation for determining whether the given act falls within the legal unit of the offence of budgetary fraud.

Thus, in my study I examine and present the main features of being accomplice to a criminal offence from the perspective of criminal law dogmatics, and the aspects of its differentiation from the quality of being a principal, a coactor and a covert offender. Subsequently, this article discusses the relationship between the categories of perpetrators and the cumulative qualification, and also briefly addresses the subjective factors of the issue, which are perhaps the most fundamental and uncertain variables in this matter.

KEYWORDS: *Criminal law dogmatics, perpetrators, accomplices, covert offenders, budgetary fraud*

* Ezen pályamunka a Magyar Jog- és Államtudományi Társaság és a Mészáros Ádám Emlékbizottság által Mészáros Ádám emlékére, 2024. január 13-án meghirdetett tudományos pályázat keretében készült.

Bevezetés

„Mert vétkesek közt cinkos aki néma ...” olvashatjuk Babits Mihály, poeta doctus, *Jónás könyve* című elbeszélő költeményében. A mára már szállóigévé vált idézet mögöttes jelentéstartalomtól független is kitűnően érzékelteti a jelen tanulmány által vizsgálni kívánt kérdéskör fontosságát, valamint komplex természetét.

„Amíg a bűncselekmény egyetlen elkövető tevékenységének eredménye, addig nem adódik különösebb probléma. Amint azonban a deliktum létrehozásában több személy vesz részt, számos dilemma merül fel. Így annak meghatározása, hogy melyiküknek mekkora szerepe volt a bűncselekmény létrejöttében, ehhez képest melyikük tekinthető tettesnek (bűnszerzőnek) avagy részesnek (segédnek). Évszázadokon keresztül rengeteg elméleti küzdelem, vita formálta a büntető-jogtudomány e csekélynek semmiképp sem nevezhető területét. Mindazonáltal napjainkban sem fér kétség annak a már axióma szintű megállapítás igazságához, hogy az elkövetőkkel kapcsolatos elméletek kérdése a büntetőjog legtövisesebb ágainak egyike [Chauveau – Hélie (1887)].”¹ Ezen ág legszúrósabb tövisének, pedig megglátásom szerint a költségvetési csalás elkövetőinek – a magatartásuk szerinti – megfelelő kategóriába történő besorolásához köthető elvi tételek, illetőleg problémák tekinthetőek. Azt is mondhatnánk, hogy a tettesi és részesi, illetőleg közvetett tettesi minőség elhatárolásában tipikusan és általában alkalmazott szempontok, körülmények hatványozott súllyal érvényesülnek a költségvetési csalás vizsgálatánál.

Az elkövetői alakzatok helyes beazonosítása azontúl, hogy alapvető büntető jogelméleti kérdéseket érint, még számtalan – a gyakorlatban is elkerülhetetlenül megmutatkozó – anyagi és eljárásjogi következménnyel járhat. Így például a Büntető Törvénykönyv² 82.§-ban foglalt, a büntetés enyhítésére vonatkozó rendelkezések között külön, a bűnszegédi minőségben való elkövetésre vonatkozó szabállyal találkozhatunk, mely még enyhébb büntetés kiszabására ad lehetőséget.³ Ezenfelül azért is bír kiemelt jelentőséggel a megfelelő elkövetői alakzat felismerése, illetőleg az elkövető(k) magatartásának – jelen vizsgálat szempontjából történő – helyes minősítése, mert ennek függvényében állapítható meg, hogy az adott cselekmény a költségvetési csalás törvényi egységének keretébe illeszkedik-e. A Kúria ugyanis – az azóta egyébként többszörösen is megerősített – EBH 2019.B.6. számú eseti döntésében kimondta,⁴ hogy a részesként elkövetett költségvetési csalási cselekmény mint tényálláson kívüli magatartás nem vonható a tettesként elkövetett cselekménnyel törvényi egységbe. A részesi magatartások is csak akkor alkotnak törvényi egységet, ha azonos tettes cselekményeihez kapcsolódnak; ha ugyanis a részes különböző tettesek által elkövetett alapcselekményhez fűződően követte el a költségvetési csalást, a részesi cselekmények rendbelisége a tettesi alapcselekményhez igazodik. A bűncselekményi egység lehatárolásának kérdése, azaz, hogy milyen rész-cselekmények tartoznak még az adott történeti eseménysorozatba, pedig számtalan okból kifolyólag rendelkezik esszenciális jelentőséggel. Így többek között a jogerőhatás problematikája; a kétszeres eljárás tilalma; valamint az ítélt dolog védelme tekintetében, de a büntetés kiszabás körében is hangsúlyos tényező lehet. Mindemelllett az állami büntetőigény érvényesítését is az elkövetői minőség lehető legpontosabb meghatározása szolgálja, illetőleg segítheti az elkövetők felelősségre vonását is, hiszen a költségvetést károsító bűncselekmények esetében általánosságban elmondható, hogy az elkövetés módja, valamint a különböző gazdasági tevékenységek szerteágazó és komplex jogi és közgazdasági szabályozási

¹ Mészáros, Ádám: *A tettesség – részesség tanának elméleti és gyakorlati kérdései*, Doktori értekezés tézisei, Eötvös Lóránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2007. 3.

² 2012. évi törvény a Büntető Törvénykönyvről (a továbbiakban Btk.)

³ a Btk. 82.§ (4) bekezdése értelmében: „Kísérlet vagy bűnszegély esetében, ha a (2) bekezdés alapján kiszabható büntetés is túl szigorú lenne, a büntetést a (2) bekezdés soron következő pontja alapján lehet kiszabni.”

⁴ Illetőleg gondolta tovább a BH 2015.178. számú döntésében már kifejtetteket, mely értelmében; „Törvényi egységet csak törvényi tényálláson belüli magatartás, tehát tettesi cselekmény teremt. Ezért bűnrészességre – mint tényálláson kívüli magatartásra – törvényi egységet alapozni nem lehet.”

környezete, illetve ezen bűncselekmények megvalósításának szervezettsége miatt, számos alkalommal kihívást jelenthet a valódi „bűnszerző”⁵ beazonosítása és felelősségre vonása.

Figyelembe véve a fentebb írtakat úgy gondolom elmondható, hogy több faktor is nehezíti a bíróságok dolgát a költségvetést károsító cselekményekkel kapcsolatos ügyekben történő ítélezésben, melynek eredményeként a joggyakorlat egységesítése is szükségszerűen bonyolultabbá válik. Ebből adódóan esszenciális, hogy a büntetőjog-tudomány által lefektetett dogmatikai tételek a hatályos szabályozással összeolvasva olyan letisztult képet alkossanak, mely képes lehet a gyakorlat számára egyszerre kiindulópontként és iránymutatásként is szolgálni, ezzel hozzájárulva az egységes ítélezési gyakorlat megerősítéséhez.

Így hát dolgozatomban a büntetőjog dogmatika felől megközelítve a részesség legfőbb jellemzőit, valamint annak a (társ)tettesi és közvetett tettesi minőségtől való elhatárolásának szempontjait kívánom megvizsgálni és bemutatni, illetőleg szeretnék röviden kitérni az elkövetői minőség és a halmazati minősítés összefüggéseire is. Ezek után pedig az alanyi oldalt külön kiemelve szeretném megközelíteni a kérdéskört, ugyanis a szubjektív tényezők talán a legelemibb és egyben legbizonytalanabb változói is az elkövetői minőséget meghatározó egyenletünknek. Hiszen önmagában a személyes tulajdonságok, illetve a szubjektum eldöntheti, hogy egy elkövető esetén részesről, (társ)tettesről, közvetett tettesről, vagy akár – büntethetlenség okán – egyikről sem beszélhetünk.

I. A költségvetési csalásról

A fentebb felvázolt értekezés megkezdése előtt azonban érdemes lehet még néhány bekezdés erejéig kitérni magára, a költségvetési csalás bűncselekményére is, hiszen ez – úgy vélem – elengedhetetlen e bűncselekmény sajátosságainak és a vonatkozó bírói gyakorlat által kimunkált elvi tételek, valamint az elkövetői minőség megállapításában szerepet játszó kritériumok közötti viszonyrendszer, illetőleg összefüggések megértéséhez.

A költségvetési csalás tényállásának megalkotására, az állami bevételek és kiadások büntetőjogi védelmének újra szabályozásakor került sor,⁶ és egy módosító törvény 2012. január 1. napjától kezdődő hatállyal iktatta „új bűncselekményként” még a korábbi Btk. 310.§-ába.⁷ Jelenleg hatályos büntetőkódexünk pedig lényegében változatlan szöveggel vette ezt át.⁸ A jogalkotó szándéka minden bizonnyal egy, a korábbi túlzottan részletező szabályozás helyett egy absztraktabb és ezáltal „használhatóbb” tényállás létrehozása volt.¹⁰ A törvényhozó tehát azt tűzte ki céljául, hogy a költségvetéseket védő bűncselekmények közvetlen jogi tárgyát (adó, vám, jövedék stb.) és az annak sérelmét jelentő elkövetési magatartásokat – pl. adókötelezettség megállapítása szempontjából jelentős tényre, adatra vonatkozó valótlan tartalmú nyilatkozat tétele – magasabb, általánosított formában állítsa a védelem középpontjába, és az elkövetési magatartásokat a lehető legabsztraktabb módon fogalmazza meg. Ezt a megoldást találta alkalmasnak arra, hogy kiiktasson bizonyos „kiskapukat”, visszaélési lehetőségeket az elkövetők oldaláról, s ezáltal fokozza a védelem hatékonyságát.¹¹

A költségvetési csalás így megalkotott tényállása számos korábbi bűncselekményt olvasztott magába, így többek között a korábbi bevételecsökkenést eredményező tényállásokat, ide sorolható: az adócsalás, a munkáltatással összefüggésben elkövetett adócsalás, a visszaélés jövedékkel, csempészet, az áfára elkövetett csalás. Kiadási oldalon pedig: a jogosulatlan gazdasági előny megszerzését, az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértését; illetve a csalás minden olyan esetét, mely a

⁵ A tettesség és részesség mai fogalmának XIX. századi kialakulását megelőzően, az elfogadott nézet a *bűnszerző* (auctor) és a *bűnsegéd* (socius) között tett különbséget. – lásd: CSEMÁNÉ Váradi Erika – GÖRGÉNYI Ilona et al.: *Magyar Büntetőjog- általános rész* [digitális kiadás], Budapest, Wolters Kluwer, 2017. (Harmadik rész, V. fejezet, 1.pont) https://mersz.hu/hivatkozas/wk83_174_p4/#wk83_174_p4 (letöltve: 2024.02.07.)

⁶ Karsai Krisztina (szerk.): *Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez* [online] In Jogtár, Budapest, Wolters Kluwer, 2023. <http://uj.jogtar.hu> (letöltve: 2024.02.17.)

⁷ 1978. Évi törvény a Büntető Törvénykönyvről (a továbbiakban „rég” vagy „korábbi Btk.”)

⁸ Molnár Gábor In: Kónya István (szerk.): *Magyar Büntetőjog I-IV. - új Btk. - Kommentár a gyakorlat számára* [online] In Jogkódex, Budapest, ORAC Kiadó, 2023. <https://jogkodex.hu/doc/7261216> (letöltve: 2024.02.17.)

⁹ Az új Btk. 396.§-ban.

¹⁰ Molnár Gábor Miklós: *Adócsalás a költségvetési csalásban*, Budapest, HVG-ORAC, 2011. 17.

¹¹ Molnár In: Kónya i.m.

költségvetés sérelmével jár.¹² Ebből adódóan az elhatárolás és minősítés kérdései is alapvetően megváltoztak. A költségvetési csalás tényállását kifejezetten egységteremtő cézzal hozták létre, ezért a korábbi halmazatképző elvek sem alkalmazhatóak már, tehát sem az érintett adónemek száma, sem az adóbevallási és megfizetési időszakok száma nem eredményezhet halmazatot,¹³ vagy adott esetben folytatólagos egységet sem. Mindez természetesen az elkövetői minőség kérdéseitől sem függetleníthető, ám ezt majd a későbbi fejezetekben kívánom kifejteni.

A költségvetési csalás törvényi tényállása három alapesetet határoz meg:

(i) Az első alapesetnek tekinthető a költségvetést vagy költségvetéseket károsító cselekmények általános elkövetési magatartásait meghatározó, a Btk. 396.§ (1)-(5) bekezdéseiben szabályozott eset.¹⁴ Ezen belül pedig három elkövetési magatartást is találhatunk.¹⁵

(ii) A második alapeset a jövedéki termékkel kapcsolatosan elkövetett költségvetési csalás elkövetési magatartásait foglalja magában:¹⁶ a jövedéki adóról szóló törvényben, valamint a felhatalmazáson alapuló jogszabályban megállapított feltétel hiányában vagy hatósági engedély nélkül jövedéki termék előállítás, megszerzése, tartása, forgalomba hozatala, vagy azzal kereskedés, és ezzel a költségvetésnek vagyoni hátrányt okozása. [Btk. 396.§ (6) bek.]

(iii) A harmadik alapeset a költségvetésekből származó pénzeszközök tárgyában fennálló egyes kötelezettségek teljesítésével kapcsolatosan elkövetett, önmagában vagyoni hátrányt nem okozó költségvetési csalás elkövetési magatartásait tartalmazza:¹⁷ költségvetésből származó pénzeszközökkel kapcsolatban előírt elszámolási, számadási, vagy az előírt tájékoztatási kötelezettségének nem vagy hiányos elégtétel, valótlan tartalmú nyilatkozatot tétel, vagy valótlan tartalmú, hamis vagy hamisított okirat felhasználása.¹⁸

II. Az elkövetői minőség és a halmazati kérdések összefüggései

A korábban már hivatkozottak alapján tehát a részesként elkövetett költségvetési csalási (rész)cselekmény, mint tényálláson kívüli magatartás nem vonható a tettesként elkövetett cselekménnyel törvényi egységbe,¹⁹ illetve ugyanazon elkövető tettesként és részesként megvalósított cselekményei nem alkotnak törvényi egységet.²⁰ A tetteség általános fogalma szerint ugyanis tettesek azok, akik fogalmilag bűncselekményt követnek el oly módon, hogy annak törvényi tényállásának elemei közé tartozó cselekményt valósítanak meg, és rendelkeznek a tetteséghez szükséges ismérvekkel. Az általános részesfogalom értelmében pedig részesek azok, akik egy szándékos bűncselekmény elkövetésében úgy vesznek részt szándékos és járulékos módon, hogy nem valósítanak meg a bűncselekmény objektív tényállási elemei közé tartozó cselekményt. Azaz Mészáros Ádám megfogalmazása szerint: „*a részesség valamely személy járulékos jellegű, törvényi tényálláson kívüli (azaz diszpozíció-szerű) és szándékos közreműködése egy szándékos bűncselekmény elkövetésében.*”²¹

A Btk. 396. §-ban foglalt bűncselekmény – előző fejezetben ismertetett – természetéből adódóan, pedig nem kifejezetten mondhatjuk magától értetődőnek, hogy mi tekinthető a törvényi tényállás elemei közé tartozó cselekménynek, a többi tetteséghez szükséges ismérv fennállásának kérdéséről nem is beszélve. Hiszen a tényálláson kívüliség meghatározása kiváltképp nehéz egy olyan bűncselekmény esetében, amelyben ugyanis több alapesettel, illetve fordulattal és több elkövetési magatartással is találkozhatunk. A törvényi tényállás a történeti tényállásra való „ráillesztését” pedig

¹² Schmidt Péter: *A költségvetési csalás jelenlegi minősítési, elhatárolási kérdései és bírói gyakorlata*, Büntetőjogi Szemle, 2017/2. szám 107.

¹³ Schmidt *i.m.* 106.

¹⁴ Uo. 104.

¹⁵ Belovics Ervin – POLT Péter (szerk.): *A Büntető Törvénykönyv kommentárja*, [online] In Jogkódex, Budapest, ORAC Kiadó, 2023. <https://jogkodes.hu/doc/1832826#js1> (letöltve: 2024.02.21.)

¹⁶ Schmidt *i.m.* 104.

¹⁷ Uo.105.

¹⁸ Belovics – Polt *i.m.*

¹⁹lásd: EBH 2019.B.6

²⁰ BH 2017.12.388.

²¹ Mészáros 2007. 7.

csak tovább bonyolítja, hogy a költségvetési csalás összefoglalt bűncselekmény, azaz különös részi törvényi egység.

II.1. A bűncselekményi egység definíciója

Mielőtt rátérek, illetőleg visszatérek a tanulmány fókuszában álló jogi probléma elemzésére, szeretném még röviden bemutatni a bűncselekményegység és a bűnhalmazat fogalmi párosát. Véleményem szerint az egység, mint jogdogmatikai kategória jellegének – még ha nagy vonalakban is történő – megismerése is esszenciális az elkövetői minőség és a halmazati kérdések közti korreláció értelmezéséhez.

Az egység általános fogalmával sem a jelenlegi, sem a korábbi büntetőkódexeinkben nem találkozunk²², a törvényi definíció hiánya több tényezőre is visszavezethető, de véleményem szerint kifejezetten hangsúlyos a jogintézmény természete és rendeltetése. Érdekes lehet abból a megállapításból kiindulni, hogy a büntetőtörvények különös részében írt tényállások minden esetben a bűncselekményi egység körébe eső ismérveket tartalmazzák.²³ Így amennyiben a bűncselekmény fogalmi elemei megvalósulnak, egy bűncselekmény, tehát egység megállapításának van helye.²⁴ Az egység és a többség pedig olyannyira viszonylagos, egymástól elválaszthatatlan fogalmak, hogy egyik meghatározásával a contrario, a másikat is megkaphatjuk. E logika alapján az egység tulajdonképpen a halmazat kivételeként fogható fel²⁵, tehát a fogalmi párosból elegendő a bűnhalmazat törvényi definiálása, ez az egység kapcsán már szükségtelen. Hatályos büntetőtörvényünk ezt a következőképpen teszi meg: „Bűnhalmazat az, ha az elkövető egy vagy több cselekménye több bűncselekményt valósít meg, és azokat egy eljárásban bírálják el.” [Btk. 6.§ (1)]

A bűncselekményi egység, jogirodalom által megkülönböztetett két formája a természetes és a törvényi egység.²⁶ A szakirodalmi álláspontok többsége osztja azt a nézetet, mely szerint természetes egységről akkor beszélhetünk, ha az adott jelenség az úgynevezett természetes szemlélet alapján is egy bűncselekményt valósít meg.²⁷ Magyarán, ha a laikus is egynek látja, illetve mindenki számára evidens, hogy egy bűncselekmény valósult meg.

Ezzel szemben a törvényi egység felismerése, illetőleg megállapítása már összetettebb feladat, mely abból adódik, hogy a jogalkotó belátása szerint, nem ritkán mesterségesen hoz létre egységi formákat²⁸ akkor, „amikor valamilyen okból eltérést lát szükségesnek a természetes felfogáshoz képest, vagyis egységként akarja értékelni azt is, ami a közfelfogás szerint már többséget alkotna.”²⁹ A törvényi egység így a jog, a törvény produktuma, ennek megfelelően a Btk. Általános, illetve Különös része határozza meg esetköreit, természetesen nem *expressis verbis*. Ezek pedig a következők: (i) folytatólagos egység; (ii) összetett bűncselekmény; (iii) összefoglalt bűncselekmény; (iv) sajátos esetek, amikor a több sértett sérelmére történő elkövetés egységnek minősül; (v) üzletszerűség; (vi) érték-egybefoglalás.³⁰ A felsoroltak közül dolgozatomban tekintetben az összefoglaltbűncselekmény (*delictum complexum*) fogalma releváns.

²² Ambrus István: *A bűncselekményi egység és a bűnhalmazat*. In: HOLLÁN Miklós – BARABÁS A. Tünde (szerk.): *A negyedik magyar büntetőkódex régi és újabb vitakérdései*, Budapest, MTA TK Országos Kriminológiai Intézet, 2017. 54.

²³ Ambrus 2017. 54.

²⁴ Ambrus István: *A bűncselekményi egység egyes eljárásjogi vonatkozásai*, Acta Juridica Et Politica, 2012., 74.kötet, 14.

²⁵ Ambrus István: *Egység és halmazat – régi dogmatikai kérdés, új megközelítésben*, SZTE Állam-és Jogtudományi Kar Büntető Jogi és Büntető Eljárásjogi Tanszék, Szeged, 2014. 23.

²⁶ Belovics Ervin: *Egység, többség, halmazat*. In: Polt Péter – Belovics Ervin – Gellér Balázs – Ambrus István (szerk.): *Ünnepi kötet Györgyi Kálmán 75. születésnapja alkalmából*, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2016. 53.

²⁷ Ambrus 2012. 15.

²⁸ Ambrus István: *A törvényi egység általános ismérveiről*, Publicationes Doctorandorum, I. évfolyam, 2011. 6.

²⁹ Ambrus 2014. 31.

³⁰ Csemáné – Gürgényi et al *i.m.*

II.2. Cselekményegységet képző szempontok és az összefoglalt bűncselekmény

Az összefoglalt bűncselekmény egységére igaz, hogy a jogalkotó külön-külön is bűncselekményként büntetendő részecselekményekből hozza őket létre, amennyiben valamilyen okból szükségesnek tartja,³¹ a törvényhozó itt a Btk. Különös Részi tényállásának szövegezésében juttatja kifejezésre, hogy az önállóan megvalósult cselekményeket a törvény alapján egységnek kell tekinteni.³² E törvényi egység kategória megállapítása szempontjából közömbös az egyes részecselekmények között eltelt idő, vagy az egységes akaratelhatározás is.³³ Az ilyen tényállások létrehozása ugyanis a büntetéskiszabás célszerűségi indokait szolgálja, azaz a halmazati büntetésnél súlyosabb büntetéskiszabás lehetőségének megteremtését.³⁴ Összefoglalt bűncselekménynek minősül tehát a költségvetési csalás büntette,³⁵ hiszen a Btk. 396.§-nak törvényi tényállási elemeként szerepel az „egy vagy több költségvetésnek” okozott vagyoni hátrány.

Mindezt figyelembe véve látható, hogy az elkövetői magatartások – tettesi vagy részesi cselekményként történő – minősítést az nehezíti meg tulajdonképpen, hogy ugyanazon elkövető által, különböző elkövetési magatartásokkal megvalósított, ráadásul adott esetben időben sem feltétlenül közeli részecselekmények törvényi egységet alkotnak, ill. alkothatnak. Ezenfelül még természetesen a további, más bűncselekményi tényállásoktól való elhatárolást is szem előtt kell tartani. A többszörösen is összetett minősítés komplikált természetét és az ebből adódó téves minősítés eshetőségét kitűnően megfigyelhetjük a Kúria Bhar. II. 1.261/2019/3. számú ügyben³⁶ hozott ítéletében:

A Fővárosi Törvényszék a 2018. november 6. napján meghozott ítéletében³⁷ a X. rendű vádlottat bűnösnek mondta ki bűnsegédként elkövetett költségvetési csalás büntetésében [396. § (1) bekezdés a) pont, (4) bekezdés a) pont], és bűnsegédként, folytatólagosan elkövetett hamis magánokirat felhasználásának vétségében [Btk. 345. §].

Ellentétes irányú fellebbezések bejelentése okán másodfokon eljáró Fővárosi Ítéltábla a 2019. június 6. napján kihirdetett 1.Bf.77/2019/39. számú ítéletében az elsőfokú ítéletet a X. rendű vádlott vonatkozásában oly módon változtatta meg, hogy e vádlottal szemben az elsőfokú ítéletet a bűnsegédként elkövetett költségvetési csalás büntette és a bűnsegédként folytatólagosan elkövetett hamis magánokirat felhasználásának vétsége tekintetében hatályon kívül helyezte, és az eljárást a vádlottal szemben – ítélt dolog miatt – megszüntette. A megszüntetés okaként azt jelölte meg, hogy az elsőfokú ítélet meghozatalát követően – 2019. április 15-én – a Pesti Központi Kerületi Bíróság 7.B.12.029/2016/36. számon jogerős ítéletet hozott, melyben a X. rendű vádlottat a Btk. 396. § (1) bekezdés a) pontjában meghatározott és a (3) bekezdés a) pontja szerint minősülő költségvetési csalás büntette és más bűncselekmények miatt – halmazati büntetésül – 1 év börtönfokozatú szabadságvesztésre ítélte, melynek végrehajtását 2 év próbaidőre felfüggesztette. Az ítéltábla úgy ítélte meg, hogy a törvényszék eljárási szabályt sértett akkor, amikor a Pesti Központi Kerületi Bíróság előtt folyó, kisebb súlyú, de hasonló elkövetési magatartást tartalmazó ügyet nem egyesítette, mert ennek az lett a következménye, hogy az ugyanazon elkövetési időszakra eső, költségvetést károsító cselekményt ítélt dologként kellett figyelembe vennie az ítéltáblának, s ez eredményezte az eljárás megszüntetését.

Másodfellebbezés okán az ügy a Kúria elé került, amely megállapította, hogy jelen ügyben a másodfokon eljáró ítéltábla abszolút szabálysértése anyagi megalapozatlanságot eredményezett. A Fővárosi Ítéltábla 1.Bf.77/2019/39. számú másodfokú határozatába átemelve a X. rendű vádlott korábbi ügyének, a Pesti Központi Kerületi Bíróság 7.B.12.029/2016/36. számú jogerős ítéletének tényállását, a Kúria érvelése szerint tévesen helyezkedett arra az álláspontra, hogy *"a vádlott, mint a gazdasági társaság ügyvezetője (korábbi ügyében) a jogerős tényállás értelmében az állami hitelgarancia fiktív számlázáson alapuló, megtévesztéssel való lehívásával okozott vagyoni hátrányt a*

³¹ Ambrus 2014. 162.

³² Elek Balázs: *A kétszeres eljárás tilalma és a cselekményegység a Kúria joggyakorlatában.* In: *Haladás és ellenállás*, Budapest ELTE Eötvös József Kiadó, 2021. 206.

³³ Karsai *i.m.*

³⁴ Ambrus 2014. 162.

³⁵ Ahogyan egyébként a Btk. 160.§ (2) bekezdés f) pontja szerinti több ember sérelmére elkövetett emberölés is.

³⁶ BH 2020.5.129.

³⁷ 24.B.1100/2013/280. számon kihirdetett ítélet

költségvetésnek, míg folyamatban lévő ügyben a gazdasági társaság korábbi ügyben is felhasznált azonos fiktív számláival nyújtott segítséget a befogadó gazdasági társaság által elkövetett, és ugyancsak költségvetést károsító bűncselekményhez. E két magatartás a költségvetési csalás törvényi konstrukciója okán nem állhat egymással halmazatban, ezért ítélt dolognak kell tekinteni. Jelen ügyben nem bír relevanciával, hogy a jogerős elítélésre tettesként, míg a jelen ügyben bűnsegédként került sor, mert az elkövetői alakzat, csak a folytatólagosan megvalósított cselekmények esetén jelent különböző cselekményt, míg az azonos időszakban, azonos számlák felhasználásával elkövetett költségvetést károsító bűncselekmények esetén ennek nincs jelentősége. A vádlott cselekményei csak alaki halmazatban állhatnak egymással, ezért kizárt két külön büntetőeljárásban való elbírálása még akkor is, ha csak az okozott vagyoni hátrány töredéke került jogerősen elbírálásra. Ha a két megemelt vád egy eljárásban került volna elbírálásra, a vádlott akkor is egy költségvetési csalásban és egy okirattal visszaélésben került volna elmarasztalásra".

A Fővárosi Ítéltábla tehát úgy vélte, hogy a két ügyben elbírált magatartások egy törvényi egységbe tartoznak. Habár a Kúria határozatában nem találunk erre való utalást, említést érdemel, hogy a 6/2009. számú büntető jogegységi határozatban kifejtettek alapján a természetes vagy törvényi egység, mint egy rendbeli bűncselekmény különböző részselekményeit egy eljárásban kell elbírálni. Ha pedig erre valamilyen okból mégsem kerül sor, akkor az utóbb ismertté vált részselekmények elbírálását a res iudicata kizárja. Az ítéltábla tehát ezen logikát követve helyezte hatályon kívül az elsőfokon eljáró Fővárosi Törvényszék határozatát ítélt dolog miatt, hiszen amennyiben jelen esettől eltérően az elkövető cselekményei valóban egy bűncselekményegység körébe tartoztak volna, akkor a törvényszék ítélete a kétszeres eljárás tilalmával sem lett volna összeegyeztethető.³⁸ A kétszeres eljárás alá vonás és kétszeres elítélés tilalmáról az Alaptörvény is kifejezetten rendelkezik,³⁹ a XXVIII. cikk (6) bekezdése értelmében tehát senki nem vonható büntetőeljárás alá, és nem ítéltető el olyan bűncselekményért, amely miatt a törvénynek megfelelően már jogerősen felmentették vagy elítélték. Így alapvetően az ítélet jogereje kizárja, hogy ugyanazért a cselekményért ugyanaz a személy – már egyszer felmentett – másodszor is büntetőjogi felelősségre vonható legyen, vagy a már egyszer elítélt ugyanazért a cselekményért másodszor is megbüntethető legyen.⁴⁰

Az ítéltábla ugyanis nem volt figyelemmel arra a Kúria által legutóbb a 6. számú Büntető Elvi Döntésben⁴¹ kimondottakra, miszerint a részesként elkövetett költségvetési csalási cselekmény mint tényálláson kívüli magatartás nem vonható a tettesként elkövetett cselekménnyel törvényi egységbe. A részesi magatartások is csak akkor alkotnak törvényi egységet, ha azonos tettes cselekményeihez kapcsolódnak; ha a részes különböző tettesek által elkövetett alapcselekményhez fűződően követte el a költségvetési csalást, a részesi cselekmények rendbelisége a tettesi alapcselekményhez igazodik. Ezért a vádlott terhére értékelt, bűnsegédként elkövetett költségvetési csalás büntetettét megvalósító részselekmények nem alkothatnak a Pesti Központi Kerületi Bíróság ítéletével elbírált, tettesként elkövetett költségvetési csalás részselekményével törvényi egységet. Így mindazon részselekmények, amelyekkel a X. rendű vádlott társainak a C. C. Kft. nevében elkövetett, költségvetési csalás büntetettéhez nyújtott bűnsegélyt, önállóan, a tettesként elkövetett cselekménytől elkülönülten bírálendő el. Ezért az ítéltábla törvénysértően helyezte hatályon kívül és szüntette meg az eljárást a Büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) 567. § (1) bekezdés b) pontja alapján res iudicata miatt⁴² azon cselekmények esetében, melyeket a X. rendű vádlott követett el.

Ezen ügy jól mutatja, hogy a költségvetési csalás tényállásának természete miként „terelheti” téves irányba a bíróságot, emellett rávilágít az ugyanazon elkövető által tettesként és részesként megvalósított cselekmények elhatárolásának fontosságára, illetőleg nehézségére is. Vitán felül áll, hogy a bűnrészesség tényálláson kívüli magatartás,⁴³ mindazonáltal a fentebb már írtak alapján önmagában

³⁸ Ambrus István: *A ne bis in idem elve a legújabb európai joggyakorlatban, kitekintéssel a principium érvényesülésére különböző jogterületek találkozásában*, Európai Tükör 2019/3. szám 122.

³⁹ Egyébként a Schengeni Megállapodás végrehajtásáról szóló Egyezmény 54. cikkében és az Európai Unió Alapjogi Chartájának 50. cikkében is megjelenik.

⁴⁰ Elek *i.m.* 203.

⁴¹ EBH 2019.B.6

⁴² A Be. 4.§ (3) bekezdése értelmében büntetőeljárás nem indítható, illetve a megindult büntetőeljárást meg kell szüntetni, ha az elkövető cselekményét már jogerősen elbírálták, kivéve a rendkívüli jogorvoslati eljárások és egyes különleges eljárások esetét.

⁴³ BH 2015.7.178.

az objektív tényállási elemek megvalósulásának vizsgálata nem feltétlenül elegendő az elkövetői minőség helyes beazonosításához. Úgy gondolom, hogy e körben a részesség legalapvetőbb tulajdonsága, a járulékoság vizsgálata a kulcs annak meghatározásában, hogy ugyanazon elkövető esetében tettesi, vagy részesi-e az adott (rész)cselekmény, s ennek függvényében beilleszthető-e a törvényi egység keretébe vagy sem.

II.3. Az elkövetői minőség

Költségvetési csalás esetében a különböző elkövetői minőségek közötti differenciálás problémáját véleményem szerint két irányból is szükséges lehet megközelíteni. Vizsgálhatjuk egyrészt azt, hogy egyazon elkövető két különböző cselekménye egy különös részi tényállásába illeszkedik-e, azaz a már megállapítottan tettesi költségvetési csalási cselekményhez képest a másik cselekmény szintén tettesként elkövetettnek minősülve, azzal egy törvényi egységet alkot; vagy egy másik elkövető tettesi alapcselekményéhez kapcsolódik-e járulékos jelleggel bűnrészesként vagy társtettesként. Másrészt pedig abból is kiindulhatunk, hogy két elkövető cselekményei egymáshoz viszonyítva részesi és tettesi, vagy tettesi és társtettesi viszonyban vannak-e.

Előbbinél tulajdonképpen arról van szó, hogy pusztán a tényállási elemek megvalósulásának elemzésével nem állapítható meg kétséget kizáróan – a már említett okokból – hogy az adott (rész)cselekmény a törvényi tényálláson kívüli magatartás vagy sem, ezért a járulékoság kérdésének vizsgálata szolgál segítségül. Először is annak eldöntésében, hogy a cselekmény a törvényi egység keretébe vonható-e, másodsor pedig, amennyiben az előző kérdésre nemleges válasz született, a járulékos elkövetői alakzatok közötti elhatárolásban.

Utóbbi esetében viszont nem merül fel annak lehetősége, hogy az adott cselekmény esetlegesen az egyik elkövető önálló tettesi bűncselekményegységének részecselekménye, hanem csak abban kell állást foglalni, hogy az egyik elkövető cselekménye, mely járulékos felelősségi formában viszonyul a másik elkövetőjéhez képest.

II. 4. Járulékoság

A modern magyar büntetőjogban általánosan elfogadottnak tekinthető, hogy a járulékoság alatt az egyedüli tetteségen kívüli elkövetői alakzatok azon sajátosságát kell érteni, hogy nem keletkeztenek önálló büntetőjogi felelősséget, hanem fennállásukhoz megfelelő alapcselekmény szükséges. Ilyen értelemben járulékos elkövetői alakzat a – bűnrészességen belül – a felbujtás és a bűnsegély, valamint a társtettség,⁴⁴ és ide sorolható még közvetett tettség is.

A részesség tehát járulékos felelősségi forma, ugyanis a részesi alakzatok megvalósulásához megfelelő tettesi alapcselekmény szükséges. E tettesi alapcselekménnyel szemben alapvetően azt a követelményt kell támasztani, hogy legalább kísérleti szakig juttatott szándékos bűncselekménynek minősüljön. Ezen túl azonban nem szükséges az, hogy a tettes és a részes cselekménye szükségképpen azonos törvényi tényállás alá tartozzon, azaz nincs akadálya annak, hogy a tettes és a részes eltérő bűncselekmény miatt tartozzon felelősséggel, például a tettes mennyiségi túllépése esetén. Ezzel szemben a társtettesi elkövetői alakzathoz az szükséges, hogy a társtettesek cselekménye azonos alaptényállás alá illeszkedjen.⁴⁵

A bűnrészesség járulékoságát, illetve annak elvi alapjait és tipizálásának módszereit vagy akár a részesek büntetésének szabályait⁴⁶ érintő elméletek önmagukban is képezhetnék egy tanulmány

⁴⁴ Mészáros 2007. 11.

⁴⁵ Mészáros Ádám: *A személyes tulajdonságok tana a magyar büntetőjogban*, Jogelméleti Szemle, 2005/4. szám

⁴⁶ lásd pl.: MÉSZÁROS Ádám: *A részesség járulékoságának és a részesek büntetésének törvényi szabályozásáról de lege ferenda*, Büntetőjogi Kodifikáció, 2003/4. szám, 28-33.

tárgyát, így ezekkel e kutatás keretében mélyrehatóbban nem tudok foglalkozni, ugyanis az jócskán túlfeszítené a jelen dolgozat korlátait. A továbbiakban tehát szeretnék a költségvetési csalás bűncselekményénél tipikusan előforduló, az elkövetői alakzatokkal kapcsolatos elhatárolási kérdésekre fókuszálni.

II.4.1. Társtetteség

A járulékoság tekintetében érdemes megvizsgálni a társtettesi és a részesi minőség elhatárolását is. A két elkövetői minőség járulékosága között a különbség abban ragadható meg, hogy míg a felbujtó vagy bűnszegéd részesi felelőssége alá van rendelve a tettesi alapcselekménynek, addig a társtettes tettesi felelőssége független a másik elkövető tettesi alapcselekményétől, mivel ez utóbbi megfelelő tettesi alapcselekménye hiányában is tettesként tartozik felelősséggel. Azaz amíg a társtettes cselekményének büntetendősége független a többi társtettesétől, addig a részesek cselekményük büntetendőségét a tettesi alapcselekményből nyerik.⁴⁷ Társtettesi alakzat megállapítására csak abban az esetben van lehetőség, ha mindkét személy legalább részben megvalósított törvényi tényállási elemet.⁴⁸

Így például tényállásszerű magatartást tanúsított és társtettese a költségvetési csalás büntettének a kft. Ügyvezetője – a IV. rendű terhelt –, aki a cégcsoport vezetőjével – az I. r. terhelttel – egyetértésben pályázatok benyújtásával vissza nem térítendő támogatások igénylése érdekében a pályázatok lebonyolítóját megtévesztve új gépsor megrendeléséről szóló, ám valótlan tartalmú szerződést a korlátolt felelősségű gazdasági társaság ügyvezetőjeként aláírta, majd a nem létező adásvétel folytán nem létező új gép üzembe helyezéséről szóló valótlan tartalmú jegyzőkönyvet tanúként is aláírta.⁴⁹ Mindezek eredményeképpen pedig a cégcsoport jogtalanul 189 584 706 forint támogatáshoz jutott, mellyel részben az Európai Unió, részben pedig Magyarország költségvetésében vagyoni hátrányt okozott.⁵⁰ A költségvetési csalás elkövetési magatartása más tévedésbe ejtése, tévedésben tartása, valótlan tartalmú nyilatkozat tétele vagy a valós tény elhallgatása.⁵¹ Jelen esetben máson a pályázat lebonyolítóját kell érteni, míg a vagyoni hátrány – a támogatási összeg kifizetésével – a két költségvetésben keletkezett. A IV. r. vádlott tehát objektív tényállási eleme(ke)t valósított meg, és társtettesi minőségre tett szert azzal, hogy a pályázat lebonyolítóját maga is tévedésbe ejtette, midőn aláírta a valótlan tartalmú adásvételi szerződést, és ún. ügyleti tanúként aláírta a valótlan tartalmú jegyzőkönyvet is.

Itt szükséges felhívni a figyelmet arra, hogy ugyan a költségvetési csalás első alapesetének alanya általános, azaz a költségvetésből származó pénzeszközök, befizetések, illetve az azokhoz kapcsolható kedvezmények vonatkozásában felsorolt elkövetési magatartásokat bárki elkövetheti, azonban a tipikus elkövetők – tettesként – a gazdálkodó szervezetek vezető tisztségviselői, vagy adott esetben képviselőre jogosított tagjai.⁵²

⁴⁷ Mészáros 2007. 11.

⁴⁸ Legfőbb Ügyészség Kiemelt, Korrupciós és Szervezett Bűnözés Elleni Ügyek Főosztályának KSB. 1357/2017/19. számú állásfoglalása

⁴⁹ A cégcsoport egyébként nem vásárolt új gépeket, hanem már meglévő gépeit tüntette fel újonnan vásároltként.

⁵⁰ BH 2019.242

⁵¹ Btk. 396.§ 1) bekezdés a) pontja

⁵² Belovics – Polt *i.m.*

II.4.2. A „stróman” felelőssége és a közvetett tettes

Az ítélezési gyakorlat következetesnek tekinthető abban, hogy a költségvetési csalás alanya tettesként csak olyan személy lehet, akit költségvetésbe történő befizetési kötelezettség terhel. Ebből következően annak megítélése során, hogy ki a tettese a költségvetési csalásnak (korábban adócsalásnak), a befizetési kötelezettséget előíró jogi normák rendelkezéseit kell figyelembe venni.⁵³ Ám a gyakorlatban közel sem mindig ilyen egyértelműek a körülmények. Elmondhatjuk, hogy egy gazdasági társaság adóbevallásának benyújtására, az adófizetéssel kapcsolatos jognyilatkozatok megtételére alapvetően az ügyvezető köteles,⁵⁴ mindazonáltal a valóságban sajnos nem ritka az az eset, amikor is a gazdasági társaság ügyvezetését névleg egy úgynevezett „stróman”-ra ruházzák, de a társaságot ténylegesen a mögötte álló személy irányítja⁵⁵ a cég tevékenységében semmilyen szerepet nem vállaló – nem ritkán erre alkalmatlan – bejegyzett ügyvezető felhasználásával.⁵⁶ Ilyenkor a fentebb írt, a költségvetési csalás tettesével kapcsolatos kritériumból adódóan okkal merül fel a kérdés: milyen módon és milyen alapon lehetséges a tényleges elkövető felelősségre vonása.

Mészáros Ádám monográfiájában⁵⁷ nem megszokott módon, a polgári jog fogalomtárából ismerős *mögöttes felelősség* definíciójából kiindulva, illetőleg azt a büntető jogdogmatika rendszerébe – a megfelelő változásokkal – átültetve vizsgálta a büntetőjog „hasonló” felelősségi formáit. Megállapítása szerint, az ún. mögöttes büntetőjogi felelősség esetében az alapcselekmény elkövetője nem büntethető, helyette egy másik személy fogja viselni a büntetőjogi felelősséget. Ilyen a közvetett tettesesség, ahol is felhasznált személy fő szabály szerint nem valósít meg bűncselekményt, ezért nem tartozik büntetőjogi felelősséggel, azonban az általa megvalósított büntetendő cselekményért a közvetett tettes lesz a felelős.⁵⁸

Közvetett tettesesség esetén az a személy, aki a büntetendő cselekmény törvényi tényállását jogellenesen megvalósítja, bűnössége hiányában – hiszen vagy hiányzik a büntethetőségéhez szükséges megfelelő életkora, a beszámítási képessége, vagy tévedésben van – nem tartozik büntetőjogi felelősséggel. Az a személy pedig, akinél a bűnösség feltételei adottak, a törvényi tényállás alá tartozó cselekményt nem valósít meg, hanem azon kívüli, egyébként jogellenes, magatartásával működik abban közre. Így tehát a felhasznált személy magatartása tényállásszerű és jogellenes, a közvetett tettesé pedig jogellenes és bűnös. A bűncselekmény fogalmi elemei így módon oszlanak meg közöttük.⁵⁹ Ezen gondolatmenet különösen jó magyarázatként szolgál a költségvetési csalás elkövetőinek, illetve a stróman mögött álló személy büntetőjogi felelősségének megállapítása tekintetében. Ugyanis – ahogyan ezt már fentebb is írtam – a költségvetési csalást szoros értelemben vett, azaz közvetlen tettesként az követheti el, aki az adóhatóságnak bevallani köteles az adókötelezettség szempontjából jelentős tényeket, így tehát gondoskodnia kell az adóbevallás elkészüléséről és benyújtásáról.⁶⁰ Mindazonáltal a Kúria már több döntésében is rámutatott arra, hogy e bűncselekményt más elkövetői minőségben, így közvetett tettesként, bűnsegédként, felbújtóként olyan személy is elkövetheti, akinek nincs jogi kötelezettsége az adóügyi szempontból releváns tényekre vonatkozó nyilatkozattételre.⁶¹

Nem eredményezi tehát a költségvetési csalás elkövetőjének büntetlenségét, ha az egyébként adókötelezettséget keletkeztető gazdasági tevékenységét már eleve saját személyét a hatóságok előtt rejtve tartva, teljes mértékben a jog keretein kívül, olyan módon végzi, hogy személyében az adójogi kötelezettségek közvetlen alanyává azért nem is válhat, mert az azt keletkeztető pozíciót formálisan

⁵³ Belovics – Polt *i.m.*

⁵⁴ pl. Bfv.I.964/2021/6. sz.

⁵⁵ lásd pl. Bfv. III. 677/2021/9.

⁵⁶ Steiner Gábor: *Költségvetési csalás és áfacsalás a gyakorlatban – Adólevonási jog, számlagyárak, körhintacsalások* –, Budapest, ORAC Kiadó, 2023. 276.

⁵⁷ Mészáros Ádám: *A bűncselekmény fogalmának alapkérdései. A bűncselekmény fogalma és csoportosítása a magyar büntetőjogban*, Budapest, Országos Kriminológiai Intézet, 2020.

⁵⁸ Mészáros 2020. 152.

⁵⁹ Uo. 153.

⁶⁰ Steiner *i.m.* 276.

⁶¹ lásd pl. BH 2013.200.,

más, az adott cégnél tényleges gazdasági tevékenységet nem végző személy tölti be. Ilyen esetben közvetett tettesi elkövetés⁶² állapítható meg.⁶³ Következetesnek mondható a bírói gyakorlat abban, hogy közvetett tettség állapítható meg a költségvetési csalás büntetvényénél, ha az elkövető más, a tévedése miatt nem büntethető személyt⁶⁴ – azaz a strómant⁶⁵ – mint eszközt használ fel a bűncselekmény elkövetéséhez.⁶⁶ Így amikor az irányadó tényállás alapján az rögzíthető, hogy az adóbevallás készítője – a 2. sz. ügyvezető – valamint a támogatást igénylő tanú tévedésben volt a tekintetben, hogy a támogatás alapjául szolgáló számlák, a könyvelési adatok helyesek, valóságosak, hiánytalanok – és ennek tudatában, tette meg az adóhatóság felé az áfa bevallására vonatkozó valótlan tartalmú nyilatkozatot, illetve igényelte a támogatást – az általa tévedésben megvalósított költségvetési csalásért ő nem, hanem a tévedés okozója, az I. rendű terhelt és 1. sz. ügyvezető mint közvetett tettes tartozik felelősséggel.⁶⁷ Megjegyzendő, hogy amennyiben az ügyvezető és a tanú tudott volna az I. rendű terhelt ügyvezetése alatti valótlan tartalmú szerződéskötésről, és a fiktív számlák befogadásáról, úgy sem lenne vitatható az I. rendű terhelt bűnössége az elbírált cselekményekben, ez esetben ugyanis a cselekmény elkövetésekor ügyvezetőként tevékenykedő személy által véghezvitt költségvetési csalásért bűnsegédként tartozna felelősséggel.⁶⁸

Láthatjuk tehát, hogy az ún. stróman tudattartama a meghatározó a mögöttes büntetőjogi felelősséggel bíró személy tekintetében a közvetett tettesi és részesi minőség elhatárolásában, ezzel összhangban pedig saját szempontjából a felmentés vagy a tettség között. Az adott történeti tényállásban rögzített tudati tények értékelése és annak megítélése, hogy a stróman tudata valójában mennyiben fogja át saját magatartásának jellegét és tisztában van-e cselekményének társadalomra veszélyességével egy igen összetett feladat, mely szintén számtalan elméleti és gyakorlati kérdést vet fel. Mindenesetre bizonyosan rögzíthető, hogy a joggyakorlat a stróman büntethetősége vonatkozásában kiemelt figyelmet fordít annak vizsgálatára, hogy felmerülnek-e olyan tények vagy körülmények, melyek kétségbe vonhatják a felhasznált személy „tudatlanságát”, azaz tévedését.

Így abban az esetben például, amikor a bejegyzett ügyvezető – tehát a stróman – amellet, hogy mindenben egy másik személy kérése és irányítása alapján jár el, a cég tevékenységéről tudomást szerez, és abban az üzleti tárgyalásokon való megjelenésével, okiratok aláírásával szerepet vállal annyira, hogy nem állítható, teljes tévedésben lett volna a cég tevékenységét illetően, őt mint ügyvezetőt fogja terhelni a felelősség azért, hogy a cég adóbevallása a valóságnak megfelelő adatokat tartalmazzon. Ezen kötelezettsége alól tehát már nem mentesíti az sem, hogy a cég tevékenységét egyébként az ő hozzájárulásával egy másik személy irányítja.⁶⁹ E tekintetben fontos kiemelni, hogy önmagában a cég működésében való részvétel még nem alapozza meg a büntetőjogi felelősséget, ahhoz ugyanis a bejegyzett ügyvezető tudatának át kell fognia az adókötelezettség szempontjából jelentős tények, a könyvelési adatok valótlanosságát is. Legalábbis az ügy körülményeiből okkal lehet arra a következtetésre jutni, hogy a strómannak – a bejegyzett ügyvezetőnek – tudomást kellett szereznie a gazdasági társaság adókötelezettségét érintő jogsértő cselekményekről. Ennek megfelelően járt el a bíróság akkor, amikor kimondta, hogy a vádlottnak, aki tudomással bírt az érintett Kft. gabonabeszerzéseiről, azt is látnia kellett, hogy néhány esetben nagyobb mennyiségű gabona eladása történt ugyanazon a napon, mint amennyi vételére került sor úgy – hogy a vádlott által is ismerten –, a Kft. nem rendelkezett gabona tárolására alkalmas létesítménnyel. Ebből adódóan a vádlottnak, a strómannak, mindenképp tudnia kellett a beszerzések és a számlák fiktív jellegéről.⁷⁰

⁶² Amennyiben pedig az irányadó tényállás alapján ez nem állapítható meg, akkor az ilyen elkövető a kétségtelenül megvalósult tettesi alapcselekményhez kapcsolódóan részesi elkövetésért felel.

⁶³ BH 2024.1.7

⁶⁴ Btk. 20.§

⁶⁵ Layman, Brother (DEÁK Dániel – TÓTH Mihály szaklektorok): *Az offshore halála*, Budapest, HVG Kiadó, 2010. 482.

⁶⁶ Steiner *i.m.* 276.

⁶⁷ lásd pl.: BH 2010.114.

⁶⁸ Bfv.823/2021/8.

⁶⁹ Steiner *i.m.* 277., lásd még pl.: Fővárosi Ítélet tábla 1.Bf.127/2017/7.

⁷⁰ BH 2017.139.

Összegzés

Jelen tanulmányban a teljesség igénye nélkül tekintetem át az elkövetőkkel kapcsolatos elméletek, a büntetőjogi felelősségre vonás alapjául szolgáló, a költségvetési csalás bűncselekményéhez köthető – véleményem szerint – sarkalatosnak tekinthető elvi tételeit. Az utolsó fejezet elnevezése szándékoltnak nem „Konklúziók” lett, ugyanis egy ilyen komplex és szerteágazó kérdéskör esetében – amely egészen a büntető anyagi jogi alapfogalmaktól, a költségvetési csalás tényállási sajátosságain keresztül az eljárásjogi következményekig terjed – egyetlen tanulmány inkább csak a legfőbb pontok áttekintésére és a napjainkban is aktuális témakör jelentőségének érzékeltetésére ad lehetőséget.

Dolgozatom zárásaként pedig szeretném felidézni Ambrus István, a Mészáros Ádám emlékére készült kötetben megjelent írásának záró sorait;

„A büntető jogtudomány alapvetően hagyományörző természetű. Ennek ellenére Mészáros Ádám mindig el mert és el is tudott rugaszkodni a konvencionális megoldásoktól, ami véleményem szerint jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy a büntetőjog legnehezebb kérdései kapcsán – mint az elkövetők témaköre, vagy akár maga a bűncselekmény tana – eredeti és maradandó műveket alkotott. A korábbi megállapításokat ugyanakkor sosem tekintette kőbe vésettnek, a büntetőjogi gondolkodást mindig önmagát is újra és újra felülvizsgálni képes tevékenységnek tartotta. Emlékének is adózunk, amikor a büntetőjog-dogmatikát nem korlátozzuk a korábbi korokban rögzített elvi tételek ismételtetésére, hanem azt mindenkor újragondoljuk az élet változásai és a tudományos diskurzus alakulása tükrében.”⁷¹

Ezen szellemiséget követve próbáltam meg tanulmányommal tisztelegni Mészáros Ádám életműve előtt. Munkám során igyekeztem a hazai büntetőjog-tudomány által kimunkált elvi tételek alapulvételével megvizsgálni a költségvetési csalással kapcsolatban a joggyakorlatban felmerülő kérdések dogmatikai aspektusait, illetőleg igyekeztem rámutatni az elkövetői minőség és a halmazati minősítés közötti összefüggésekre és azok természetére.

⁷¹ Ambrus István – Köhalmi László (szerk.): *Mészáros Ádám emlékére*, Budapest, Magyar Jog- és Államtudományi Társaság, 2022.

Irodalomjegyzék

1. AMBRUS István – KÖHALMI László (szerk.): Mészáros Ádám emlékére, Budapest, Magyar Jog- és Államtudományi Társaság, 2022.
2. AMBRUS István: *A bűncselekményi egység egyes eljárásjogi vonatkozásai*, Acta Juridica Et Politica, 2012., 74.kötet
3. AMBRUS István: *A bűncselekményi egység és a bűnhalmazat*. In: HOLLÁN Miklós – BARABÁS A. Tünde (szerk.): *A negyedik magyar büntetőkódex régi és újabb vitakérdései*, Budapest, MTA TK Országos Kriminológiai Intézet, 2017.
4. AMBRUS István: *A ne bis in idem elve a legújabb európai joggyakorlatban, kitekintéssel a princípium érvényesülésére különböző jogterületek találkozására esetében*, Európai Tükör 2019/3. szám
5. AMBRUS István: *A törvényi egység általános ismérveiről*, Publicationes Doctorandorum, I. évfolyam, 2011.
6. AMBRUS István: *Egység és halmazat – régi dogmatikai kérdés, új megközelítésben*, SZTE Állam-és Jogtudományi Kar Büntető Jogi és Büntető Eljárásjogi Tanszék, Szeged, 2014.
7. BELOVICS Ervin – POLT Péter (szerk.): *A Büntető Törvénykönyv kommentárja*, [online] In Jogkódex, Budapest, ORAC Kiadó, 2023. <https://jogkodex.hu/doc/1832826#js1> (letöltve: 2024.02.21.)
8. BELOVICS Ervin: *Egység, többség, halmazat*. In: POLT Péter – BELOVICS Ervin – GELLÉR Balázs – AMBRUS István (szerk.): *Ünnepi kötet Györgyi Kálmán 75. születésnapja alkalmából*, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2016.
9. CSEMÁNE Váradi Erika – GÖRGÉNYI Ilona et al.: *Magyar Büntetőjog- általános rész* [digitális kiadás], Budapest, Wolters Kluwer, 2017. (Harmadik rész, V. fejezet, 1.pont) https://mersz.hu/hivatkozas/wk83_174_p4/#wk83_174_p4 (letöltve: 2024.02.07.)
10. ELEK Balázs: *A kétszeres eljárás tilalma és a cselekményegység a Kúria joggyakorlatában*. In: *Haladás és ellenállás*, Budapest ELTE Eötvös József Kiadó, 2021.
11. KARSAI Krisztina (szerk.): *Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez* [online] In Jogtár, Budapest, Wolters Kluwer, 2023. <http://uj.jogtar.hu> (letöltve: 2024.02.17.)
12. KÓNYA István (szerk.): *Magyar Büntetőjog I-IV. - új Btk. - Kommentár a gyakorlat számára* [online] IN Jogkódex, Budapest, ORAC Kiadó, 2023. <https://jogkodex.hu/doc/1832826> (letöltve: 2024.02.17.)
13. LAYMAN, Brother (DEÁK Dániel – TÓTH Mihály szaklektorok): *Az offshore halála*, Budapest, HVG Kiadó, 2010. 482.
14. MÉSZÁROS Ádám: *A bűncselekmény fogalmának alapkérdései. A bűncselekmény fogalma és csoportosítása a magyar büntetőjogban*, Budapest, Országos Kriminológiai Intézet, 2020.
15. MÉSZÁROS Ádám: *A részesség járulékoságának és a részesek büntetésének törvényi szabályozásáról de lege ferenda*, Büntetőjogi Kodifikáció, 2003/4. szám, 28-33.
16. MÉSZÁROS Ádám: *A személyes tulajdonságok tana a magyar büntetőjogban*, Jogelméleti Szemle, 2005/4. szám
17. MÉSZÁROS, Ádám: *A tettesség – részesség tanának elméleti és gyakorlati kérdései*, Doktori értekezés tézisei, Eötvös Lóránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2007.
18. MOLNÁR Gábor Miklós: *Adócsalás a költségvetési csalásban*, Budapest, HVG-ORAC, 2011.
19. SCHMIDT Péter: *A költségvetési csalás jelenlegi minősítési, elhatárolási kérdései és bírói gyakorlata*, Büntetőjogi Szemle, 2017/2. szám

20. STEINER Gábor: Költségvetési csalás és áfacsalás a gyakorlatban – Adólevonási jog, számlagyárak, körhintacsálások –, Budapest, ORAC Kiadó, 2023.

Jogforrások

1. Magyarország Alaptörvénye
2. 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről (rég. Btk.)
3. A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény
4. A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény
5. EBH 2019.B.6.
6. BH 2013.200.
7. BH 2015.7.178.
8. BH 2017.12.388.
9. BH 2019.242
10. BH 2020.5.129.
11. BH 2024.1.7
12. Bfv. I.964/2021/6.
13. Bfv. 823/2021/8.
14. Bfv. III. 677/2021/9.
15. Bfv.66/2021/8.

László Balázs
Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar
PhD., óraadó
Kaposvári ügyészség
ügyész

XV. évfolyam | Vol. XV
2024/2. szám | No. 2/2024
Tanulmány | Article
www.mjat.hu

A hazai bűncselekmény-fogalmak a Csemegi-kódex koráig*

ABSTRACT

From a historical point of view, the study of the scientific and legal concept of ‘crime’ usually goes back to the late modern era.

Although the so-called traditional Hungarian law of the Middle Ages and early modern times was basically not focused on dogmatics and the creation of definitions, the appearance of the basic institutions of criminal law, thus some kind of definition and identification of ‘crime’, can already be observed at that time.

Since this definition was rooted in practice, and the law of that time was basically a practical law seeking practical solutions, the definition of crime of the era can best be called a ‘practical crime concept’.

However, this practical concept was further developed by the developing Hungarian criminal law science of the middle of the 18th century, and then the first domestic codification attempts also built on it.

KEYWORDS: *traditional law, criminal law, dogmatics, practice, crime*

* Ezen pályamunka a Magyar Jog- és Államtudományi Társaság és a Mészáros Ádám Emlékbizottság által Mészáros Ádám emlékére, 2024. január 13-án meghirdetett tudományos pályázat keretében készült. Részlet „A hazai bűncselekmény-fogalmak múltja, jelene, jövője – Quo vadis, társadalomra veszélyesség?” című pályaműből.

Bevezetés

A bűncselekmény absztrakt fogalmát vizsgáló tudományos és tankönyvirodalom általában a bűncselekmény törvényi és tudományos fogalmát különbözteti meg. Az előbbi alapvetően a kodifikált büntetőjog terméke, és mint ilyen, az írott büntető jogszabályban keresendő és lelhető fel. Utóbbi pedig – amennyiben a büntetőjog-tudomány kezdetei is csak a XVIII. századra tehetők¹ – a klasszikus iskola működéséhez köthetően történelmi távlatokban szinte alig előzi meg a törvényi fogalom megjelenését.² Első kodifikált büntetőtörvényünk, az 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről, az úgynevezett Csemegi-kódex fogalomhasználata a XIX. század végén és a XX. század első felében bőven hagyott mozgásteret az absztrakt tudományos bűncselekmény-fogalommal kapcsolatos szakmai gondolkodásnak. Olyannyira, hogy a magyar törvényi és tudományos bűncselekmény-fogalmakat vizsgáló szakirodalom is, mintegy zárójelbe téve a régebbi korokat, leginkább e korszak szerzőinek megállapításaiig nyúl vissza.³ Mivel azonban a hazai büntetőjogi gondolkodás nem a Csemegi-kódexszel vette kezdetét, érdemes a tudományos vizsgálódást kiterjeszteni a megelőző évszázadokra is.

Már ehelyütt előrebocsátandó, hogy a törvényi és tudományos bűncselekmény-fogalmak viszonyának az egymás mellett létezésből fakadóan szükséges vizsgálata során nem hagyható figyelmen kívül keletkezésük és „működésük”, hatásmechanizmusaik különbözősége sem. A tudományos bűncselekmény-fogalom ugyanis induktív, a tudományos módszerekre tekintettel a megfigyelésekből levont következtetésként születik meg az összegző, tudományos definíció. Ezzel szemben a törvényi fogalom deduktív, a jövőre nézve, normatív jelleggel minden egyes esetre érvényesen határozza meg azt, hogy mi a bűncselekmény. Ezért aztán a múlttól a jelen felé indulva eleinte leginkább az vizsgálható, hogy a korábbi tapasztalatokat induktív módon összegző tudományos fogalom hatott-e a törvényi fogalomra, annak változásaira. A későbbiekben aztán a deduktív törvényi fogalom normatív jellege folytán elvileg már az egyes esetek elemzésének eredményén alkalmazott újabb indukció útján sem kaphatunk más eredményt, mint maga a kiindulópont, vagyis a tudományos fogalom – a *nullum crimen sine lege* elvének legtágabb értelmezése mellett – nem szakadhat el a normatív törvényi definíciótól.

I. A tradicionális jog és a praktikus bűncselekmény-fogalom

Bár az absztrakt törvényi és tudományos bűncselekmény-fogalmak a késő-újkor termékei, a bűncselekmény mint jogintézmény és az ezt jelölő műszavak már a döntően szokásjogi jellegű, úgynevezett tradicionális magyar jogban,⁴ sőt, annak legkorábbi időszakában is jelen voltak. A jogellenes magatartások körében az ekkor még leginkább „bűn”-nek fordítható *crimen* kifejezés például már Szent István első törvényében megjelent a parázsnaság büntetésének meghatározásánál, akárcsak a *culpa* (vétek) a lopási cselekmények megtorlásának leírásában.⁵ A XIII. századi források pedig a majdani közbűncselekmények leg súlyosabb csoportjába, a hűtlenségi cselekmények közé tartozó felségsértést már következetesen a *crimen laese maiestatis* szóösszetétellel jelölték,⁶ miközben a korabeli oklevelek a bűncselekmények megfelelőjeként többször használták a *delictum* és a *flagitium* kifejezéseket is.

Büntetőjogunk korai szakaszában a büntetés jogalapja rendszerint az objektív jogsérelem volt, a bűnösség vizsgálatának jelentősége csak fokozatosan, évszázadok során nyert teret, majd teljesedett ki.⁷ A sérelmes cselekmények megtorlásában sokáig uralkodó jóvátételi elv mellett pedig csak

¹ Földvári József: *Magyar büntetőjog. Általános rész.* Osiris, Budapest, 2006. 42-43. o.

² Uo. 75. o.

³ Mészáros Ádám: *A bűncselekmény fogalmának alapkérdései. A bűncselekmény fogalma és csoportosítása a magyar büntetőjogban.* Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2020. 12-13. o.

⁴ Béli Gábor: *Magyar jogtörténet. A tradicionális jog.* Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 2000. 19-20. o.

⁵ Endlicher, Stephanus Ladislaus (ed.): *Rerum Hungaricarum monumenta Arpadiana.* Scheitlin & Zollikofer, Sangalli, 1849. 318-319. o.

⁶ Wenzel Gusztáv: *Árpádkori új okmánytár. Codex diplomaticus Arpadianus continuatus VIII. Magyar Történelmi Emlékek. Monumenta Hungariae Historica. Diplomataria. Első osztály, tizenharmadik kötet. Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottmánya, Pest, 1870. 51., 260., 278. o.*

⁷ Béli: i.m. 159-160. o.

fokozatosan jelent meg a megváltást nem engedő valódi büntető szankció alkalmazása, ami a XIV. századra elvezetett a magánbűncselekmény és a közbűncselekmény első, a szankció jellege szerinti megkülönböztetéséhez is.⁸ Mégis már a tradicionális magyar jogban megfigyelhető, hogy – a kor írásbeliségének megfelelően latin nyelvű – forrásaink bűncselekményként fordítható és értelmezhető kifejezései nem véletlenszerűen és mindenféle gondolati összetartozás nélkül jelöltek bizonyos emberi magatartásokat. A fogalmak absztrakt definíció hiánya melletti többé-kevésbé következetes használata pedig azt is mutatja, hogy ezek jelentése legalább az alkalmazásukban nagyobb mértékben érintett jogértő közegben ismert és egységes kellett legyen. Ekként a kisebb számban valódi írott jogként, jogalkotási termékként keletkező vagy a korábbi és fennálló szokásjogot írásban megerősítő alaki jogforrásból, nagyobb részében pedig a jogalkalmazás keretében, peres és egyéb jogi ügyek intézése során keletkezett forrásanyagból absztrakt bűncselekmény-definíció hiányában is felismerhető a bűncselekmény két lényeges fogalmi eleme: a magatartás jogellenessége és jogrend általi büntetni rendeltsége.⁹

E kezdetleges meghatározás ugyan még nem tekinthető tudományos definíciónak, mégis a törvényi és tudományos bűncselekmény-fogalmak jellege kapcsán tett megkülönböztetésben utóbbiakhoz hasonlóan mondható annyiban, hogy ez is induktív jellegű, alapvetően a jogi szokás és gyakorlat megfigyeléseiből levont következtetésként kerülhetett megfogalmazásra. Éppen ezért, és mert a tradicionális magyar jog még nem feszes dogmatikai keretekben gondolkodva alakult és működött, hanem „praktikus jogként” a jogi szempontból releváns problémákra, élethelyzetekre kívánt megoldással szolgálni, e gyakorlati megfigyeléseken alapuló bűncselekmény-fogalmat is leginkább praktikus bűncselekmény-fogalomnak nevezhetnénk.

II. A büntetőjog-tudomány hazai előfutárai és első képviselői

Jogtörténetünk egyik legkorábbi gyakorlati és tudományos értékű munkája Werbőczy István 1514-ben megjelent *Hármaskönyve*. A szerző ugyan nem tudományos művet kívánt alkotni, hiszen eredetileg egy törvénykönyv tervezetének kidolgozására kapott királyi megbízást, azonban miután az általa kidolgozott anyag törvényként sohasem lépett hatályba, a bírói gyakorlatban mégis a kezdetektől fogva egészen a XIX. század közepéig használták azt kvázi-jogforrásként. A jogi normák leírása mellett olykor a szerző fejtegetéseit is tartalmazó opus műfaját tekintve leginkább jogkönyvnek nevezhető,¹⁰ és bár túlnyomó részben a nemesi magánjog szokásjogi szabályait foglalja össze, számos helyen definiál vagy magyaráz egyes – nem csak magánjogi, részben pedig kifejezetten büntetőjogi – intézményeket is. Werbőczy ugyan nem közölt absztrakt bűncselekmény-fogalmat, azonban művének tankönyvszerű leírásokat tömörítő *Bevezetésében* a magánjog és a közjog megkülönböztetése során utóbbi szemléltetésére éppen büntetőjogi példát hozott: „kiváltképpen a főhatalmat, az országok kormányzatát és a nyilvános érdeket tartja szem előtt, s a vallási ügyekre, az egyházi és világi hatóságokra vonatkozik, minélfogva, aki a papokat és vallásos dolgokat, avagy a világi hatóságokat, azaz a nép kormányzóit megsérti: mindenkitől közbüntett vádjával támadható meg”.¹¹ Ezzel nemcsak a közbűncselekmények védett tárgy szerinti behatárolását adta meg, hanem a közbűncselekményekre vonatkozó joganyagot is egyértelműen a közjog területén helyezte el.

A Finkey Ferenc által „a magyar büntetőperjogi tudomány első képviselőjének vagy legalábbis szerény úttörőjének” nevezett¹² Kithonich János királyi jogügyigazgatónak a bíróságok polgári és büntetőügyekben alkalmazott gyakorlatát néhány anyagi jogi utalással kiegészítve tárgyaló, nagyrészt a *Hármaskönyv* magyarázatán alapuló, de a két mű születése között eltelt évszázad újabb dekrétumaikat is figyelembe vevő, 1619-ben megjelent tankönyv jellegű munkája a *Directio Methodica*. Perjog-történeti jelentősége ellenére Kithonich műve sem kifejezetten a büntető anyagi és eljárásjog kimerítő tudományos elemzésére törekedett, de számos jogintézmény egzakt definícióját kínálta, így a

⁸ Uo. 154-155. o.

⁹ Uo. 154. o.

¹⁰ Finkey Ferenc: *A magyar büntetőperjogi tudomány háromszázados fejlődéstörténete 1619–1914*. Sárospatak, 1948. (Kiad.: A Jogászok a Kultúráért Alapítvány, Sárospatai Nyomda Kft., Sárospatak, 2000.) 48. o.

¹¹ Werbőczy István: *Tripartitum. A dicsőséges Magyar Királyság szokásjogának Hármaskönyve*. (Ford.: Csiky Kálmán) Téka, Budapest, 1990. 29. o.

¹² Finkey: i.m. 50. o.

joggyakorlat mellett a későbbi tudományos munkákra is hatott. Absztrakt bűncselekmény-fogalmat azonban a *Directio Methodica* sem közölte.

A III. Ferdinánd által Alsó-Ausztria számára kiadott 1656. évi büntető rendtartás, a *Ferdinanda* Kollonics Lipót esztergomi érsek által készített és 1687-ben megjelent latin fordítása, a *Praxis Criminalis* sem lépett hatályba Magyarországon törvényként. Kodifikált büntetőjog hiányában azonban több helyen alkalmazták azt a gyakorlatban – a Dunántúlon például Zala, Somogy és Tolna megyék vármegyei bíróságában és a kamarai igazgatás alá került városokban (például Pesten és Budán), de soha nem a nemesek vonatkozásában¹³ –, így mind a büntető igazságszolgáltatásra, mind a magyar büntetőjog-tudományra jelentős hatást fejtett ki. A *Praxis Criminalis* a korabeli büntetőjogi gondolkodáshoz hasonlóan processzuális szemléletű, előbb az általános eljárási szabályokat, majd az egyes bűncselekményeket tárgyalja azok speciális eljárási szabályaival együtt, miközben még hiányzik az anyagi jogi általános rész, illetve annak egyes szegmensei is az általános eljárási szabályok között jelennek meg. Erre, valamint arra is tekintettel, hogy bár az opus a XVIII. századtól fejtett ki nagyobb hatást hazánkban, eredetije még a XVII. század közepén született, nem meglepő, hogy rendelkezései élén csak annyit említ, hogy hatálya a vérvádra tartozó ügyekre terjed ki, absztrakt bűncselekmény-definiíciót azonban nem fogalmaz meg.

A büntető anyagi és eljárásjog hazai tudományos művelésének talán első igazán jelentős korszaka a XVIII. század közepe volt, amikor 1742 és 1751 között, egy évtized leforgása alatt négy, több-kevesebb büntetőjogi relevanciával bíró jelentős tudományos munka jelent meg magyar szerzők tollából, de még mindig latin nyelven. E művek sorában időrendben az első – és az egyetlen, amely kifejezetten az erdélyi jogtudomány termékének tekinthető – a Kolozsvári Református Kollégium tanárának, Huszti Andrásnak a *Jurisprudentia Hungarico-Transilvanica* (Magyar-erdélyi jogtudomány) című könyve, amelynek lehetséges tudományos és gyakorlati hatását jelentősen csökkentette, hogy az 1742. évi dévai református zsinat elkoboztatta és – néhány fennmaradt példány kivételével – megsemmisítette azt.¹⁴ A műnek nincs kifejezetten büntetőjogi része, az erdélyi jog intézményeit alapvetően magánjogi nézőpontból szemléli, de a szövegben elszórtan számos helyen – jellemzően a magánjogi ügyek szabályaitól való eltérés kapcsán – találunk a büntetőügyekre vonatkozó megállapításokat is. Huszti megadta általában a törvénysértés (a törvény kifejezett szava elleni véték) és a büntetés (a szenvedés bajsága, amelyet a felsőbbség rótt ki a rossz cselekedet miatt) alapvető fogalmát,¹⁵ a bűncselekményt azonban nem definiálta.

Az Egri Érseki Jogakadémia tanárának, Huszty Istvánnak *Jurisprudentia Practica* (Gyakorlati jogtudomány) című könyve sem tisztán büntetőjogi irányultságú, tulajdonképpen a magánjog és a büntetőjog szabályainak terjedelmes foglalata. A bűncselekményeket és az azokra kirovandó büntetéseket tárgyaló *Harmadik könyv* 1. címe a mai fogalmaink szerinti büntető anyagi jog általános részének felel meg, amely a közbűncselekményekre vonatkozó általános szabályokat foglalja össze. A szerző itt mindenekelőtt definiálta és a magánjogtól elhatárolta a közbűncselekményt, amely külön törvényben közjellelűnek meghatározott, az illetékes tiszt által közkeresettel üldözendő bűncselekmény.¹⁶ E definícióból is látható azonban, hogy magának a bűncselekménynek a fogalmát Huszty is adottnak, illetve ismertnek – és alighanem a praktikus fogalom elemeivel azonosnak – tekintette, azt a továbbiakban ő sem definiálta.

Az előbbieknél kisebb terjedelmű és különösen az anyagi jog terén kevésbé részletgazdag, de kifejezetten büntetőjogi tárgyú tudományos munka az ügyvédként, illetve bíróként tevékenykedő Tarnói Gochetz Gábor *Systema Praxis Criminalis* (A büntető gyakorlat rendszere) című könyve. E műben is a processzuális jelleg dominál, de a zömében az eljárás általános szabályait tárgyaló *Első rész* (a gonosztevőkről és gonosztettekről általában) néhány anyagi jogi jellegű jogintézményt is leír, így az I. cikkben az elkövetők és a bűncselekmények fajtáiról értekezve a cselekményük jellege szerint különbözteti meg a közönséges és magános gonosztevőket, kiemelve, hogy ezek típusait a bírónak

¹³ Béli Gábor – Kajtár István: *Az osztrák (-német) büntető jogszabályok hatása a magyar jogban a 18. században (a Praxis Criminalis)*. Dolgozatok az állam- és jogtudományok köréből XIX. Különnyomat. Janus Pannonius Tudományegyetem, Pécs, 1988. 29., 39-40., 56-57. o.

¹⁴ Finkey: i.m. 68. o.

¹⁵ Huszti, Andreas: *Jurisprudentia Hungarico Transilvanica*. A Johanne Barth, Cibinii in Transilvania, 1742. 56., 58. o.

¹⁶ Huszty, Stephanus: *Jurisprudentia practica seu commentarius novus in jus Hungaricum*. Typis Veronicæ Nottensteinin, Viduae, Budae, 1745. III. k. 4. o.

mindig vizsgálnia kell, mert ezektől (is) függ, hogy idézésnek vagy befogatásnak lesz-e helye.¹⁷ A gonosztettek további definiálásától azonban Gochetz is eltekintett.

Időrendben Huszti András, Huszty István és Tarnói Gochetz Gábor művei után következik, ismertségében és büntetőjog-tudományi jelentőségében azonban vélhetően azokat is meghaladja a Nagyszombati Egyetem tanárának, Bodó Mátyásnak *Jurisprudentia Criminalis* (Büntető jogtudomány) című, ténylegesen a büntető anyagi és eljárásjog tárgyalására összpontosító könyve. A mű szerkezetéből is látható, hogy Bodónál már jogi alapintézményektől és a magánjogtól elkülönülő, de még anyagi, eljárási és végrehajtási szabályokat is felölelő büntetőjoggal találkozunk, azon belül pedig elkülöníthető az általános rész (1–48. cikkek), amely néhány anyagi jogi kérdés mellett zömében az általános eljárási szabályokat taglalja, és az egyes bűncselekményeket, azok anyagi jogi elemzését és a hozzájuk kapcsolódó esetleges különös eljárási szabályokat tárgyaló különös rész (49–104. cikkek). Az 1. cikkben a szerző a büntetőeljárást a közbűncselekmények üldözésére rendelt közönséges törvényhatósági tisztii eljárásnak definiálta, innen jutott el előbb a közbűncselekmények és magánbűncselekmények elhatárolásához, majd a bűncselekmény (*delictum*) általános megfogalmazásához, miszerint az „az isteni és emberi törvények ellen önként elkövetett gaztett, amiért valakit büntetésre vagy jóvátételre köteleznek”.¹⁸ A 2. cikk részben ismételve az előbbieket, rögzíti, hogy a bűncselekmény (*delictum*) nem azonos a büntetettel (*crimen*), mert minden büntett bűncselekmény, de nem minden bűncselekmény büntett, és utóbbi fogalmat lényegében a közbűncselekményekkel azonosítja, amelyek a bűnözés érzetét keltik, amelyeket mindig köztisztii keresettel üldöznek és amelyek büntetése halál.¹⁹ A bűnösség tárgyalásánál ezt még kiegészíti azzal, hogy a büntett mindig ártó szándékkal, megfontolás után valósul meg.²⁰ A továbbiakban Bodó részletesen foglalkozott – egyebek mellett – a bűnösségi fokokkal (szándék, gondatlanság, vétlenség), az elkövetési módokkal (tett, szó, írás, tanács), az ezekhez kapcsolódóan változó tényállási elemekkel (indíték, személy, hely, idő, mennyiség, minőség, eredmény) és a részesi alakzatokkal is.²¹

Szemben tehát a bemutatott korábbi művekkel, amelyek a bűncselekmény kifejezést – vagy annak valamelyik formáját – absztrakt definíció megfogalmazása nélkül használták, így lényegében a már kialakult praktikus bűncselekmény-fogalmat fogadták el ismertnek és alkalmazandónak, Bodó Mátyás tudományos igénnyel megalkotott büntetőjogi opusában már valódi absztrakt bűncselekmény-fogalmat közölt, amelynek elemei között felismerhető – a praktikus bűncselekmény fogalomban is meglévő jogellenes cselekmény és büntetendőség mellett – a bűnösségre (*sponte commissum* – önként elkövetett) és valamiféle társadalmi rosszallásra (*turpe factum* – gaztett) utalás is. E definíció is induktív jellegű volt, és aligha vitatható, hogy a korábbi praktikus bűncselekmény-fogalomhoz hasonlóan a jogi szokást és a gyakorlatot vette alapul, az egyes elemeihez kapcsolódó szerzői fejtegetésekre és elhatárolásokra figyelemmel azonban méltán nevezhető immár korai tudományos bűncselekmény-fogalomnak, vagy legalábbis a tudományos bűncselekmény-fogalmak valódi, a praktikus fogalmat meghaladó előképének.

III. A büntetőjogi kodifikáció korszaka

A büntetőjogi kodifikáció, különösen amennyiben arra adott társadalomban első alkalommal, az íratlan jog szabályai felváltásának szándékával – vagyis feltehetőleg még korábbi absztrakt törvényi bűncselekmény-fogalom hiányában – kerül sor, elvileg nem csupán a jövőre nézve normatív jelleggel irányadó legáldefiníció ígéréstével kecsegtethet, de ösztönzőleg hathat a kodifikálandó jogterület kérdéseivel kapcsolatos tudományos gondolkodásra is. Másrészt, elvileg maga a kodifikáció, a kodifikátorok is meríthetnek a jogtudomány korábbi és legújabb megállapításaiból. Elhúzódo kodifikációs folyamatok esetén pedig azt feltételzhetnénk, hogy az efféle kölcsönös megfigyelés és ráhatás több-kevesebb intenzitással folyamatosan érvényesülhet, ami jó esetben a kodifikáció és a

¹⁷ Gochetz de Tarno, Gabriel: *Systema praxis criminalis Inclyle Regni Hungariae, Pertiumque eidem adnexarum, in duas partes divisum*. Typis Veronicæ Nottensteinin, Viduae, Budae, 1746. 1-3. o.

¹⁸ Bodó, Mathias: *Jurisprudentia criminalis secundum praxim et constitutiones Hungaricas in partes duas divisa*. Ex typographia Joannis Michaelis Landerer, Posonii, 1751. 2. o.

¹⁹ Uo. 6. o.

²⁰ Uo. 7. o.

²¹ Uo. 6-9. o.

tudományos gondolkodás színvonalát is emelheti. De amennyiben a két terület közvetlen egymásra hatása mégsem volna kimutatható, akkor is legalább azt feltételezhetjük, hogy az a történelmi szituáció és aktuális társadalmi közeg, ami ösztönzőleg hat a kodifikációs folyamatokra, termékenyítő lehet a tudományos gondolkodás számára is, és viszont.

A kodifikációs folyamatok igen korai előzményének tekinthető az országgyűlés felkérése alapján Bencsik Mihály nagyszombati professzor által készített és az 1712. évi ülészsakra beterjesztett, a magyar jog valamiféle megújítását szolgáló tárgyalási javaslat-vázlat büntetőjogi része, amit az utókor Bencsik-féle javaslatként az első büntetőjogi kodifikációs kísérletnek tekint.²² A Bencsik-féle javaslat azonban anyagi jogi általános részt nem tartalmazott, és bűncselekmény-fogalmat sem közölt.²³

Hazánkban a büntetőjog valódi kodifikálásának első kísérlete II. József halálát követően, az 1790-es évek legelején kezdődött meg. A Szirmay Antal és Reviczky József közreműködésével elkészült 1795. évi büntetőkódex-tervezet a büntető anyagi és eljárásjog többé-kevésbé átfogó és kizárólagos szabályozására irányult, ami korábban még a *Corpus Iuris Hungarici* gyűjteménybe felvett jogforrások összességére sem volt igaz.²⁴ A tervezet számos tekintetben egyértelmű elmozdulást mutatott a régi jog megoldásai felől az újkor büntetőjogi vívmányainak irányába, azonban – ahogy Korsós né Delacasse Krisztina is megállapítja – nem teljesítette maradéktalanul „a modern törvénykönyvekkel szemben támasztott ama elvárásokat, hogy jussanak el az absztrakció magas fokára, bírjanak konzekvens fogalomkészlettel, és tökéletesen érvényesüljenek bennük a korszerű büntetőjogi elvek”.²⁵

Az 1795. évi tervezet a rövid előszó, illetve az első rész eljárásjogi szabályai és az egyes bűncselekményeket tartalmazó második rész között fogalmazza meg Alapelvek cím alatt a főleg a bűncselekményekre, azok alanyaira, az elkövetői és a bűnösségi alakzatokra, a stádiumokra és a büntetésekre vonatkozó általános megállapításokat. Mivel azonban büntetés-végrehajtási és eljárásjogi elemeket is találunk itt, ezért az alapelvek sora nem tekinthető valódi anyagi jogi általános résznek. Továbbá már itt megmutatkoznak dogmatikai hiányosságok, egyebek mellett éppen a bűncselekmény-fogalom kellő differenciálásának hiánya. Az Alapelvek első mondata csupán azt a formális megállapítást rögzíti, miszerint „a büntett a büntetőtörvény szabad akaratból történő megsértése”.²⁶ Ezt követően ugyan rögzíti a tervezet azt is, hogy csak olyan cselekmény lehet büntetendő, ami sérti a társadalmat, továbbá tárgyalja a beszámítás, a bűnösség, a stádiumok, az elkövetők kérdéskörét is,²⁷ az előbb idézett félmondat még ezekre tekintettel sem nevezhető valódi, absztrakt törvényi bűncselekmény-fogalomnak.

Az 1795. évi magyarországi tervezettel lényegében egyszerre, az 1791. évi erdélyi országgyűlés által felállított bizottságban kezdődött meg az erdélyi büntetőkódex kidolgozása. Az első tervezet már 1793-ra elkészült, de annak átdolgozását követően csak az 1810–1811. évi országgyűlés tárgyalta meg az operátumot. Az 1811-ben elfogadott kódexjavaslat az anyagi jogot már az eljárásjog szabályait megelőzően tárgyalja, méghozzá immár valódi általános részre és az egyes bűncselekményeket tárgyaló – eljárásjogias elemeket már alig is tartalmazó – különös részre osztva. Az anyagi jogi rész büntetőjog tárgyáról szóló *Első cikke* meghatározza a büntetőjog és a közönséges tiszti keresettel üldözendő közbűncselekmény fogalmát, megkülönböztetve utóbbit a magánbűncselekményektől, amelyekre a kódex tárgyi hatálya nem terjed ki. A javaslat szerint a közbűncselekmények olyan tiltott cselekmények, amelyek a közálladalmat és annak belső rendjét és békéjét közvetlenül vagy közvetve sértik, és amelyeket ezért közönséges tiszti kereset illetékességével üldöznek (szemben a magánbűncselekményekkel, amelyek magánszemélyeknek a köz megsértése nélkül valamilyen sérelmet vagy kárt okoznak, amelyek tekintetében ezért a felperesség közvetlenül magukra az eképpen sértettek

²² Balogh Elemér: *Reformkori büntetőjogunk „bűncselekmény-fogalma”*. 25-26. o. In Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica, 1996/1. szám, 23-34. o.

²³ Uo. 26. o.

²⁴ Hajdu Lajos: *Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet*. Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1971. 25., 31. o.

²⁵ Korsós né Delacasse Krisztina: *A család törvényi szabályozásának alakulása a XIX. századi büntetőjogi kodifikáció előtt. A XVIII. század végének két kodifikációs kísérlete Magyarországon*. 111. o. In Acta Universitatis Szegediensis: FORVM Acta Juridica et Politica, 2019/1. szám, 99-111. o.

²⁶ Hajdu: i.m. 391. o.

²⁷ Uo. 391-394. o.

esik jogutódaik tekintetében is).²⁸ Bár ez a meghatározás a fogalmi elemeket tekintve – csupán a jogellenességre, a büntetendőségre és valamiféle társadalomellenességre utalva – szegényesebbnek látszik például a Bodó Mátyás által a XVIII. század közepén leírt tudományos definíciónál, azonban a bűncselekmények beszámításáról szóló *Második cikk* a büntethetőséget kizáró okok, az elkövetői alakzatok, a stádiumok és a bűnösségi alakzatok tárgyalása előtt további, a cselekmény mibenlétét megjelölő, valamint immár a beszámításhoz kapcsolódó fogalmi elemeket is megjelöl. Eszerint „bűncselekmény az, amidőn valaki vagy törvényben tiltott cselekményt követ el, vagy a törvényben előírtat elmulasztja, avagy más módon cselekszik, mint ahogy előíratott, mindazonáltal a bűncselekmény ténylegességéhez, és hogy azt valakinek büntetést érdemlően be lehessen számítani, szükséges, miután megérlelődött a tudatban, szabadon és akaratlagosan és elhatározott akaratvalósítsák meg”.²⁹

Már a korai kodifikációs kísérleteket követően, 1819-ben jelent meg Vuchetich Mátyás pesti egyetemi tanárnak, Békés és Torontál megyei táblabírónak a magyar büntető anyagi és eljárásjog intézményeiről szóló könyve, az *Institutiones iuris criminalis Hungarici*. Vuchetich megfogalmazásában – többek között a bűn, a véték, a méltánytalanság és az ellenséges cselekedet fogalmaitól is megkülönböztetve³⁰ – bűncselekmény minden a magyarok törvényei által közbüntetés fenyegetése alatt tilalmazott önálló (szabad) és külsőleges cselekvés vagy mulasztás.³¹ E rövid definícióban is – amelynek elemeit aztán a szerző részletesebben is taglalta művében – tettenérhető a cselekmény jogellenessége és büntetni rendeltsége mellett az elkövetői tudatra és akaratra utalás. Bérces Viktor pedig Vuchetich hazai büntetőjogi gondolkodásra gyakorolt hatását elemezve arra is rámutat, hogy a további fejtegetései alapján Vuchetich a bűncselekmény fogalmi elemének tekintettel az egyén vagy az állam tényleges jogsérelmét, lényegében a materiális jogellenesség kritériumát, ami pedig a mai fogalmaink szerinti társadalomra veszélyességgel hozható összefüggésbe.³²

A korszak másik jelentős szerzője, Szlemenics Pál a fenyítő törvényszéki eljárásról szóló, immár magyar nyelvű könyvében a gonosztettek fogalmát akként határozta meg, hogy „gonosztetten, a bíróra nézve, minden olyan lelkünk szabadságától függő tett vagy elmulasztás értődik, melly valamelly büntetést szabó polgári törvényrendelettel ellenkezik”.³³ Alább részletesen kifejtette e definíció négy lényeges elemét – a törvény lelkevel és való értelmével, a törvényhozó célzásával ellenkeezést, a büntetést szabó polgári törvénnyel való ellenkeezést, a lélek szabadságától függő elkövetést, valamint a külső tettben vagy elmulasztásban történő megjelenést –, majd rögzítette, hogy a gonosztettek hazánkban vagy közönséges vagy fenyítő törvényszékiek lehetnek.³⁴

Az időközben, 1827 és 1829 között elkészült, de az országgyűlés által meg sem tárgyalt újabb büntetőjogi javaslat – ahogy Balogh Elemér fogalmaz – „semmivel nem gazdagította a bűncselekmény fogalmáról kialakított képünket”, minthogy lényegében az e tekintetben kiemelkedő előrelépést ugyancsak nem mutató 1795. évi tervezetet glosszáta, de a javaslat készítői még ebből is elhagyták a büntetőjog egyes intézményeire vonatkozó általános megállapításokat tartalmazó Alapelvek című részt.³⁵

A következő, számos tekintetben haladó szemléletű, Deák Ferenc nevével fémjelzett 1843. évi büntető javaslat sem tartalmazott dogmatikailag kérielt bűncselekmény-fogalmat, lényegében a *nullum*

²⁸ *Sanctio Criminalis quoad poenas delictis aequas prompte irrogandas, pro omnibus tribunalibus Magni Transylvaniae Principatus, Pertiumque eidem adnexarum pro Norma deserviens*. 1130. o. In *Az Erdélyi Nagy Fejedelemség MDCCCLIXdik esztendőről MDCCCXdikre által nyújtott, és Sz. Jakab Havának 9dik napjától fogva, Kolosvár várossában folytatva tartatott országos gyűlésének jegyző könyve*. Nyomtatott a Réformátum Kollégium betűivel, Török István által, Kolosvár, 1811. 1129-1231. o. (A kódex teljes magyar fordítását lásd: László Balázs: *Az 1811. évi erdélyi büntetőkódex-javaslat*. Gondolat, Budapest, 2022. 69-204. o.)

²⁹ Uo. 1131. o.

³⁰ Vuchetich, Matthias: *Institutiones iuris criminalis Hungarici in usum Academicarum Regni Hungariae*. Typis Regiae Universitatis Hungaricae, Budae, 1819. 44-45. o.

³¹ Uo. 41. o.

³² Bérces Viktor: *Vuchetich Mátyás hatása a magyar büntetőjogi gondolkodásra: „Institutiones iuris criminalis Hungarici”*. 145. o. In *Iustum Aequum Salutare* 2016/1. szám, 143-153. o.

³³ Szlemenics Pál: *Fenyítő törvényszéki magyar törvény*. Magyar Kir. Egyetem Könyvnyomtató Intézete, Buda, 1836. 45. o.

³⁴ Uo. 45-47. o.

³⁵ Balogh: i.m. 28-29. o.

crimen sine lege elvének rögzítésére szorítkozott, amikor úgy fogalmazott, hogy „bármely cselekvés vagy mulasztás csak annyiban tekintethetik büntettnak és vonathatik büntetés alá, amennyiben az ellen büntetést rendel a jelen törvény”. E meghatározásban tulajdonképpen csak a cselekmény és a büntetni rendeltség jelenik meg, de a javaslat később önálló fejezetet szentelt a bűncselekmény alanyi oldalán megjelenő szándékosság és gondatlanság kérdéskörének, igaz, ezeket sem határozta meg definíciószerűen.³⁶

Már Vuchetich Mátyás és Szlemenics Pál fejtegetései alapján kijelenthetjük, hogy a XIX. század közepéig a hazai tudományos gondolkodás a bűncselekmény-fogalmat részletesebben kimunkálta, mint a korabeli kodifikációs kísérletek termékei. A jogtudomány egyes képviselői pedig az alaki definíciók megfogalmazásán túl már a bűncselekmény kiterjedtebb értelmű meghatározására is vállalkoztak, mint például Szokolay István, aki bűncselekmény alatt értette azokat a tényeket is, amelyeket a józan ész annak ismer el, amelyek a státus vagy a polgárok ősi jogaival ellenkeznek.³⁷ Hogy azért a magyar nyelvi (és részben jog-) terület tudományos gondolkodása sem mutatott lineáris fejlődést, azt jól példázza, hogy immár a XIX. század második felében az erdélyi jogot tárgyaló monumentális művében Dósa Elek akadémiai jogtanár a bűntényeket – amelyeket egyébként a magánjog, azon belül a kötelmi jog körében mint bűntényi kötelezettségeket vizsgál – ismét egyszerűbb és formális meghatározással írta le. Dósa szerint ugyanis bűntény az a cselekedet vagy elmulasztás, melyet a törvény büntetés terhe alatt tilt, a bűntények pedig közkövetelésű vagy magánkövetelésű bűnök³⁸ – ami a magyar jogban is ismert közbűncselekménynek és magánbűncselekménynek feleltethető meg.

Összességében tehát a XVIII. századtól a XIX. század közepéig terjedő időszakban mégis azt kell mondanunk, hogy a bűncselekmény-fogalommal kapcsolatos tudományos és kodifikációs munkálkodás – bár mindkettőnek voltak ígéretes fellángolásai, ami az utókor számára jelezheti a megfelelő történelmi szituáció, az inspiráló társadalmi közeg meglétét – mintha nem lettek volna képesek megtermékenyíteni egymást, ekként a tudományos munkák és kodifikációs tervezetek sorában nem mutatható ki a bűncselekmény-fogalom valamiféle határozott irányt mutató fejlődése.

IV. A Csemegi-kódex és kora

A kodifikált büntetőjog korában a büntetőtörvény törvényi bűncselekmény-fogalmának léte és minősége a bűncselekmény fogalmával kapcsolatos tudományos gondolkodás mozgásterét szűkítheti, de akár – különösen ha a törvényi fogalom a jogi gondolkodás állapotához képest hiányosnak látszik – ösztönzőleg is hathat arra.

Hazánkban az első valódi kodifikált büntetőtörvény, az úgynevezett Csemegi-kódex³⁹ csak 1880-ban lépett hatályba. A törvény meghatározása, miszerint „büntettet vagy vétséget csak azon cselekmény képez, melyet a törvény annak nyilvánít”,⁴⁰ lényegében a *nullum crimen sine lege* elvét deklaráló, pusztán formális fogalom.⁴¹ Mivel a jogszabály azt is rögzítette, hogy „hatálybaléptével az ezzel ellenkező törvények, szabályok és gyakorlat hatályon kívül helyeztetnek”,⁴² így a büntettek és vétségek tartalmi meghatározását ténylegesen a kódexben büntetni rendelt egyes tényállások összessége adta. A Csemegi-kódex tehát egyébként vitathatatlan jogtörténeti jelentősége ellenére éppen a (törvényi) bűncselekmény-fogalom tekintetében nem hozott valódi előrelépést a korábbi tudományos megállapításokhoz és a kodifikációs kísérletek fogalomhasználatához képest.

Hasonlóan formális volt a bűncselekmények harmadik csoportjának, a kihágásoknak a törvényi meghatározása az 1879. évi XL. törvényekben, az úgynevezett kihágási büntető törvénykönyvben: „kihágást képez azon cselekmény, melyet a törvény, ministeri rendelet, a törvényhatóság, vagy

³⁶ Uo. 29-33. o.

³⁷ Szokolay István: *Büntető jogtan a codificatio és tudomány legújabb elvei szerint, különösen bírának s ügyvédek számára*. Heckenast Gusztáv, Pest, 1848. 45-47. o. Idézi: Mészáros Ádám Zoltán: *A bűncselekmény fogalmának alakulása*. 28. o. In *Büntetőjogi Szemle* 2014/3. szám, 26-31. o.

³⁸ Dósa Elek: *Erdélyhoni jogtudomány. Második könyv: Erdélyhoni magyar magánjogtan*. Rom. Kath. Lyceumi Nyomda, Kolozsvár, 1861. 518-519. o.

³⁹ 1878. évi V. törvény: a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekéről és vétségekről

⁴⁰ 1878. évi V. tc. 1. §

⁴¹ Ambrus István: *Digitalizáció és büntetőjog*. Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2021. 20. o.

⁴² 1878. évi V. tc. 485. §

törvényhatósági joggal fel nem ruházott szabad királyi város, vagy rendezett tanácsos bíró város által kiadott szabályrendelet, kihágásnak nyilvánít”.⁴³ De a törvényi bűncselekmény-fogalom tekintetében a három büntetőnovella – a büntetőtörvénykönyvek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról szóló 1908. évi XXXVI. törvénycikk, a büntető igazságszolgáltatás egyes kérdéseinek szabályozásáról szóló 1928. évi X. törvénycikk és a büntetőtörvények egyes fogyatékoságainak megszüntetéséről és pótlásáról szóló 1948. évi XLVIII. törvénycikk – sem hozott érdemi előrelépést.

A Csemegi-kódex tehát – amint arra már a Bevezetésben is utaltam – a XIX. század végén és a XX. század első felében bőven hagyott mozgásteret az absztrakt tudományos bűncselekmény-fogalommal kapcsolatos szakmai gondolkodásnak, a magyar törvényi és tudományos bűncselekmény-fogalmakat vizsgáló szakirodalom pedig talán éppen ezért – mégis túl könnyedén szemet hunyva a korábbi, zömében latin nyelven keletkezett primer és szekunder forrásokon – leginkább e korszak szerzőinek megállapításaiig nyúl vissza, mintegy szembeállítva azok sokszínűségét a Csemegi-kódex szűkszavú, formális fogalommeghatározásával.

Éppen a fentiek miatt ehelyütt nem is tartom indokoltnak a neves szerzők nézeteinek egyenkénti részletesebb bemutatását, csupán annak felvillantását, hogy a fogalmi elemek száma és terjedelme tekintetében valamiféle fokozatosság figyelhető meg azokban. Amíg ugyanis egyes szerzők a Csemegi-kódex meghatározását alig kiterjesztve a jogellenes cselekményt és a büntetendőséget említették, de előbbi fogalmat Angyal Pál még csak formális értelemben, míg Finkey Ferenc már anyagi jogellenesség formájában is használta,⁴⁴ addig mások – így Irk Albert és Vámbéry Ruzstem – már a bűnösséget is a fogalmi elemek közé vonták, megint mások pedig – például Heller Erik – a büntetendőség helyett már tényállásszerűségről beszéltek.⁴⁵

Mindezek alapján pedig, visszatekintve a korábbi magyar jogirodalom és a kodifikációs tervezetek definiációs próbálkozásaira is, kijelenthető, hogy a XIX. század végének és a XX. század első felének hazai jogirodalma – ha időközben érhatték is bizonyos külföldi hatások is⁴⁶ – lényegében azokhoz az elemekhez nyúlt a bűncselekmény fogalmának meghatározása során, amelyeket már a XVIII. század és a XIX. század első felének jogtudósai és kodifikátorai is részben felismertek, és korabeli meghatározásaikban vagy a bűncselekményekre vonatkozó általános szabályok körében többé-kevésbé ki is fejtettek.

Záró gondolat

Bár a hazai jogirodalom a törvényi és tudományos bűncselekmény-fogalmakat és azok viszonyát alapvetően a kodifikált büntetőjogunk másfél évszázadra visszanyúló korszakában vizsgálja, valójában e fogalmak, illetve előképeik egymás mellett létezése – a praktikus bűncselekmény-fogalom, a korai jogtudósaink meghatározásai és a kodifikációs tervezetek próbálkozásai képében – hosszabb múltra tekint vissza. E szélesebb történelmi horizonton jól kivehető, hogy a minél részletesebb, minél több elemre kiterjedő törvényi fogalom megjelenése és később – alapvetően a Csemegi-kódexszel kezdve – a *nullum crimen sine lege* elvének valódi érvényesülése a tudományos bűncselekmény-fogalmat bizonyos keretek közé szorította.

E teljesebb történelmi kitekintés immár a jövő felé haladva talán segítheti annak a – büntetőjog-tudományi körökben részben már vizsgált⁴⁷ – kérdésnek a megválaszolását vagy legalább további árnyalását, hogy van-e még létjogosultsága az önálló tudományos bűncselekmény-fogalomnak, és ha igen, úgy miben keresendő ez, illetve mik lehetnek ennek perspektívái a jövőre nézve.

⁴³ 1879. évi XL. tc. 1. §

⁴⁴ Belovics Ervin: *Büntetőjog I. Általános rész.* HVG-ORAC, Budapest, 2020. 153. o.

⁴⁵ Belovics: i.m. 153. o., Mészáros: i.m. (2020) 13. o.

⁴⁶ Mészáros: i.m. (2020) 12., 14. o.

⁴⁷ Ambrus: i.m. 30. o.

Irodalomjegyzék

1. AMBRUS István: *Digitalizáció és büntetőjog*. Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2021.
2. BALOGH Elemér: *Reformkori büntetőjogunk „bűncselekmény-fogalma”*. In Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica, 1996/1. szám, 23-34. o.
3. BÉLI Gábor – Kajtár István: *Az osztrák (-német) büntető jogszabályok hatása a magyar jogban a 18. században (a Praxis Criminalis)*. Dolgozatok az állam- és jogtudományok köréből XIX. Különnyomat. Janus Pannonius Tudományegyetem, Pécs, 1988.
4. BÉLI Gábor: *Magyar jogtörténet. A tradicionális jog*. Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 2000.
5. BELOVICS Ervin: *Büntetőjog I. Általános rész*. HVG-ORAC, Budapest, 2020.
6. BÉRCES Viktor: *Vuchetich Mátyás hatása a magyar büntetőjogi gondolkodásra: „Institutiones iuris criminalis Hungarici”*. In Iustum Aequum Salutare 2016/1. szám, 143-153. o.
7. BODÓ, Mathias: *Jurisprudentia criminalis secundum praxim et constitutiones Hungaricas in partes duas divisa*. Ex typographia Joannis Michaelis Landerer, Posonii, 1751.
8. DÓSA Elek: *Erdélyhoni jogtudomány. Második könyv: Erdélyhoni magyar magánjogtan*. Rom. Kath. Lyceumi Nyomda, Kolozsvár, 1861.
9. ENDLICHER, Stephanus Ladislaus (ed.): *Rerum Hungaricarum monumenta Arpadiana*. SCHEITLIN & Zollikofer, Sangalli, 1849.
10. FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőperjogi tudomány háromszázados fejlődéstörténete 1619–1914*. Sárospatak, 1948. (Kiad.: A Jogászok a Kultúráért Alapítvány, Sárospatai Nyomda Kft., Sárospatak, 2000.)
11. FÖLDVÁRI József: *Magyar büntetőjog. Általános rész*. Osiris, Budapest, 2006.
12. GOCHETZ DE TARNO, Gabriel: *Systema praxis criminalis Inclyte Regni Hungariae, Pertiumque eidem adnexarum, in duas partes divisum*. Typis Veronice Nottensteinin, Viduae, Budae, 1746.
13. HAJDU Lajos: *Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet*. Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1971.
14. HUSZTI, Andreas: *Jurisprudentia Hungarico Transilvanica*. A Johanne Barth, Cibinii in Transilvania, 1742.
15. HUSZTY, Stephanus: *Jurisprudentia practica seu commentarius novus in jus Hungaricum*. Typis Veronice Nottensteinin, Viduae, Budae, 1745. III. k.
16. KORSÓSNÉ Delacasse Krisztina: *A csalás törvényi szabályozásának alakulása a XIX. századi büntetőjogi kodifikáció előtt. A XVIII. század végének két kodifikációs kísérlete Magyarországon*. In Acta Universitatis Szegediensis: FORVM Acta Juridica et Politica, 2019/1. szám, 99-111. o.
17. LÁSZLÓ Balázs: *Az 1811. évi erdélyi büntetőkódex-javaslat*. Gondolat, Budapest, 2022.
18. MÉSZÁROS Ádám Zoltán: *A bűncselekmény fogalmának alakulása*. In Büntetőjogi Szemle 2014/3. szám, 26-31. o.
19. MÉSZÁROS Ádám: *A bűncselekmény fogalmának alapkérdései. A bűncselekmény fogalma és csoportosítása a magyar büntetőjogban*. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2020.
20. *Sanctio Criminalis quoad poenas delictis aequas prompte irrogandas, pro omnibus tribunalibus Magni Transylvaniae Principatus, Pertiumque eidem adnexarum pro Norma deserviens*. 1130. o. In *Az Erdélyi Nagy Fejedelemség MDCCCIXdik esztendőről MDCCCXdikre által nyújtott, és Sz. Jakab Havának 9dik napjától fogva, Kolosvár várossában folytatva tartott országos gyűlésének jegyző könyve*.

Nyomtattatott a Réformátum Kollégium betüivel, Török István által, Kolozsvár, 1811. 1129-1231. o.

21. SZLEMENICS Pál: *Fenyítő törvényszéki magyar törvény*. Magyar Kir. Egyetem Könyvnyomtató Intézete, Buda, 1836.
22. SZOKOLAY István: *Büntető jogtan a codificatio és tudomány legújabb elvei szerint, különösen bíránk s ügyvédek számára*. Heckenast Gusztáv, Pest, 1848.
23. VUCHETICH, Matthias: *Institutiones iuris criminalis Hungarici in usum Academicarum Regni Hungariae*. Typis Regiae Universitatis Hungaricae, Budae, 1819.
24. WENZEL Gusztáv: *Árpádkori új okmánytár*. Codex diplomaticus Arpadianus continuatus VIII. Magyar Történelmi Emlékek. Monumenta Hungariae Historica. Diplomataria. Első osztály, tizenharmadik kötet. Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottmánya, Pest, 1870.
25. WERBŐCZY István: *Tripartitum. A dicsőséges Magyar Királyság szokásjogának Hármaskönyve*. (Ford.: Csiky Kálmán) Téka, Budapest, 1990.

Szakmáry Péter
Eötvös Loránd Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
végzős joghallgató

XV. évfolyam | Vol. XV
2024/2. szám | No. 2/2024
Tanulmány | Article
www.mjat.hu

Az elfogási jog kérdései, különös figyelemmel a jogos védelem jogintézményével való kapcsolatra*

ABSTRACT

In domestic legal literature, a lot of discussion revolves around the legal institution of justifiable defence, resulting in a highly detailed and developed system. In contrast, the right to capture a perpetrator caught in the act (citizen's arrest) has been addressed by the legislature with only a single brief provision. This rule is regulated by the Hungarian Code of Criminal Procedure. The issue is that, in the absence of detailed regulation, the burden falls on the courts to assume legislative tasks through specific cases. This raises serious constitutional and, consequently, legality concerns. This study aims to highlight these emerging issues and find solutions.

KEYWORDS: *justifiable defence, citizen's arrest, criminal procedure, legality, fundamental rights*

* Ezen pályamunka a Magyar Jog- és Államtudományi Társaság és a Mészáros Ádám Emlékbizottság által Mészáros Ádám emlékére, 2024. január 13-án meghirdetett tudományos pályázat keretében készült.

Bevezetés

*Libertas inaestimabilis res est.*¹

Jogos védelemről írni, hiszen ez volt a pályázati főkategória, nem egyszerű. Elsősorban azért nem, mert elődeink, némi túlzással, mindent megírtak róla. Degré Lajos², Finkey Ferenc³, Edvi Illés Károly⁴, számos további szerző, kommentár és tankönyv tárgyalja. Kis műhelytitkot elárulva, első gondolatom az volt, írok egy tanulmányt, mely a hatályos szabályozást kritizálva, szubjektív elem beiktatásának indokoltsága mellett tör lándzsát, vagyis, hogy a jelenleg teljes mértékben objektív alapokon álló büntethetőségi akadályt szubjektivista szempontok szerint alakítsuk át. Degré munkásságának áttanulmányozása után azonban rá kellett jönnöm, hogy mindezt már jóval előttem megírták, s, ha én ugyanazt papírra vetem, tudományos értéke írásomnak nem, vagy alig-alig lesz, s hozzáadott érték hiányában időpazarlás lenne az egész.

Van ugyanakkor a jogos védelemnek egy, bizonyos szempontok szerint, büntetőeljárás páryja, amely nem más, mint az ún. elfogási jog (citizen's arrest), amelynek hazai szakirodalma és bírói gyakorlata igen szerény. Emiatt fontosnak és izgalmasnak tartom az ezzel való foglalkozást. Tartva ugyanakkor magam a jogos védelem témaköréhez, a nyilvánvalóan eltérő természetük ellenére, a két jogintézmény összehasonlítását igyekszem elvégezni. Indokolt ez már csak azért is, mert az elfogási jog áttételesen, mint jogszabályi engedélyen alapuló, jogos cselekmény, ugyanúgy büntethetőséget kizáró ok, mint a jogos védelem. Az is kérdés, hogy a jogos védelem és az elfogási jog milyen kapcsolatban áll egymással és adott esetben, hogyan egészíthetik ki egymást.

Ezekre és hasonlóan izgalmas kérdésekre igyekszem keresni alábbi tanulmányommal a választ. Fontos ugyanakkor kiemelni, hogy nincsen egyszerű dolgom, hiszen egyszerre kell büntető eljárásjogi, alkotmányjogi és büntető anyagi jogi dimenziókban mozogni. Mindezek ellenére bizom benne, hogy jelen tanulmány hozzájárul a jogintézmény fejlődéséhez.

I. A terminológiáról

Munkámban a Be. 273. §-ban szabályozott jogintézményt *elfogási jog*nak, illetve *magánelfogás*nak nevezem. Alkalmazható egyébként a magánőrizet, amely sokkal inkább volna „büntetőjogias”, ellenben a jogszabály indokolása a kényszerintézkedésektől, az őrizettől is egyértelműen elhatárolni törekszik⁵, így ez kevésbé szerencsés kifejezés. Utóbbi ok miatt az elfogásra sem a *kényszerintézkedés*, hanem a *kényszercselekmény*t tartom alkalmazandónak. Az elfogási jog bevett a szakirodalomban, ahogyan a magánelfogás is, amely a magánérszak legitim alkalmazásának lehetőségét jobban kifejezi. Györe⁶ például ez utóbbi terminust alkalmazza, ellenben Gellér – Ambrus szerzőpáros⁷, Mészáros Ádám Zoltán⁸, Ujvári Ákos⁹ elfogási jogról beszélnek.

¹ „A szabadság értéke felbecsülhetetlen.” lásd: Hamza Gábor-Kállay István: *De diversis regulis iuris antiqui*. Aurum Alapítvány, Budapest, 2021. 45. o.

² Degré Lajos: *A jogos védelem az anyagi büntetőjogban. Tanulmány az anyagi büntetőjog köréből*. Politzer Zsigmond és Fia, Vác, 1910.

³ Finkey Ferencz: *A magyar büntetőjog tankönyve*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1914. 206-213. o.

⁴ Edvi Illés Károly: *A büntetőtörvénykönyv magyarázata*. Révai Testvérek, Budapest, 1984. 288-302. o.

⁵ 2017. évi XC törvény indokolása- a büntetőeljárásról 273. §-hoz

⁶ Györe István: *A magánelfogás mint büntethetőséget kizáró ok*. In Magyar Jog, 2003/2. szám, 67-77. o.

⁷ Gellér Balázs – Ambrus István: *A jogos védelmi helyzetben kifejtett elhárító cselekmény szükségessége, valamint a szituációs jogos védelem a legújabb bírói gyakorlat tükrében*. In Magyar Jog, 2018/2. szám, 119-128. o.

⁸ Mészáros Ádám Zoltán: *A jogos védelem és a végszükség korlátainak túllépéséről*. In Büntetőjogi Szemle, 2014/2. szám, 62-68. o.

⁹ Ujvári Ákos: *Hagyományok és változások a jogos védelem elvi és gyakorlati megítélésében*. In Magyar Jog, 2002/6. szám, 339-344. o.

Érdeemes még szólni arról, hogy a Szabs. tv.¹⁰ 73. § (8) bek. értelmében a tulajdon elleni szabálysértés elkövetésén tetten ért személyt bárki visszatarthatja, köteles azonban őt a rendőrségnek haladéktalanul átadni, vagyis itt egy új terminus, a *visszatartási jog* jelenik meg.

II. A magyar szabályozás és joggyakorlat

A hatályos szabályozás a következőképpen néz ki:

*A bűncselekmény elkövetésén tetten ért személyt bárki elfoghatja, köteles azonban őt a nyomozó hatóságnak haladéktalanul átadni, vagy ha erre nincs módja, a rendőrséget tájékoztatni.*¹¹

A szabály nem részletes, nem is határozza meg, mely bűncselekmények esetében gyakorolható az elfogási jog. Ez eltérés több külföldi szabályozástól is, a magyar jogtörténeti vonulatba azonban teljes mértékben illeszkedik, az 1896 óta hatályban volt kódexeink egyike sem korlátozta e tekintetben az elfogási jog gyakorlásának lehetőségét. Továbbá, s ez szintén megfelel a magyar kodifikációs gyakorlatnak, megjelenik a hatóság elé kíséresi, illetve ennek meghatározott estre előírt alternatívája, a tájékoztatási kötelezettség.

A törvény indokolása sem hosszú, az alábbiakat mondja:

*A törvény e szabályok között helyezi el a tetten ért elkövető elfogását lehetővé tevő rendelkezést, mert egyrészt a konkrét esetben ez időben megelőzi az őrizet elrendelését, másrészt a kényszerintézkedésekhez hasonlóan ez is a személyi szabadság korlátozásával jár.*¹²

Az indokolás rövid ugyan, viszont ennek alapján azt a fontos megállapítást megtehetjük, hogy az őrizettől, illetve általában a kényszerintézkedésektől a jogalkotó egyértelműen elhatárolja, azon fogalmak alá be nem vonhatónak tartja a magánelfogást.

A Polt Péter által szerkesztett nagykommentár szól többek közt a tettenérés fogalmáról, a szükségességről, arányosságról és a tévedésről.¹³

A magyar joggyakorlat nem túl kiterjedt az elfogási jog tekintetében. Néhány, egymástól sokszor eltérő, döntéssel találkozhatunk. Az egyes döntések a következő főbb megállapításokat teszik:

A bűncselekmény elkövetésén tetten ért személy fogva tartása esetén, jogellenesség hiányában személyi szabadság megsértésének bűncselekménye nem valósul meg. [BH1990. 326.] Ebben az esetben az elkövetők kutyát uszítottak a sértettre, mire az, miután a kutya támadását sikeresen elhárította, a helyszínről menekülni igyekvő egyik elkövetőt úgy tartotta vissza, hogy földre szorította, onnan felhúzta a hajánál fogva, a folyosó korlátjához nyomta, lábait szétfeszítette és a karját hátra csavarta. Mindezek közben „kisebb” sérüléseket okozva neki. Utóbbi nyolc napon belül gyógyuló sérüléseket jelent. A döntés értelmében tehát a könnyű testi sértés okozható elfogási jog gyakorlása során.

A lopáson tetten ért és a gépkocsijába ülve a helyszínről távozó tolvajjal szemben a gépkocsi továbbhaladásának a megakadályozása érdekében a jármű szélvédő üvegének a betörése az eljárásjogban megengedett tevékenység kereteit nem lépi túl, és ezért a rongálás vétségében való bűnösség megállapítására nincs törvényes alap. [BH1995. 622.] Az irányadó tényállás releváns része értelmében az elkövetőt a sértett oly módon próbálta meg visszatartani attól, hogy autójával elmeneküljön, hogy a nála lévő kábeldarabbal a gépkocsi ablakát betörte. A bíróság megállapította, hogy a törvény a tetten ért személy elfogásának módjára és eszközére vonatkozóan utalást kétségkívül nem tartalmaz, de nyilvánvaló, hogy az „elfogás” kifejezés használata a tetten ért személlyel szemben az esetleges ellenállás leküzdéséhez vagy a menekülés megakadályozásához szükséges és elégséges erőszak alkalmazására mindenképpen feljogosítja az állampolgárokat. Fontos kiemelni, hogy ebben a körben a jogos védelem szóba kerülhet. A bíróság megállapította továbbá azt is, hogy ennek a büntetőjogi megítélése pedig - egybevetve azt a megkísérelt bűncselekmény súlyosságával alapvetően attól függ, hogy a rongálás természete és mértéke valóban az elfogást szolgálta-e, vagy pedig annak ezen túlmenő, megtorló jellege is volt. Vagyis a megvalósított bűncselekmény tárgyi súlyával való arányosság kérdését beemeli a vizsgálandó kérdések körébe. Az ítéletből, a jogos védelem mintájára,

¹⁰ A szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény

¹¹ Be. 273. §

¹² 2017. évi XC törvény indokolása- a büntetőeljárásról 273. §-hoz

¹³ Polt Péter (szerk.): *Nagykommentár a Büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez*, a Be. 273. §-hoz

kettős feltétel bontakozik ki. Egyfelől az alkalmazott erőszaknak szükségesnek kell lenni az elfogáshoz, másfelől pedig arányban kell állnia a megvalósított bűncselekmény súlyával.

Jogellenesség hiánya miatt nem követik el a személyi szabadság megsértésének büntetést azok, akik a garázdaság elkövetésén tetten ért személyeket elfogják, és a gépkocsi csomagtartójába zárják annak érdekében, hogy a haladéktalanul értesített, s néhány perc múlva a helyszínre érkező rendőröknek átadják őket, illetve a bűncselekmény elkövetésén tetten ért személy elfogásának törvényességét nem zárja ki az, hogy az elfogó a tetten ért elkövető személyazonosságát ismeri. [EBH2000. 287.] A törvény a tetten ért személy elfogásának módját nem határozza meg. Az „elfogás” kifejezés azonban értelemszerűen magában foglalja a tetten ért személy mozgási, cselekvési szabadságának korlátozását, ellenállásának leküzdéséhez, menekülésének megakadályozásához szükséges és elégséges erőszak alkalmazását. Nyilvánvaló, hogy a cselekmény jogszerűsége csak addig állhat fenn, amíg a cél elérése érdekében elkerülhetetlenül szükséges.

Nem valósítja meg a személyi szabadság megsértésének a büntetést, aki a bűncselekmény elkövetésén tetten ért és a helyszínről menekülő személyeket a gépkocsijával üldözőbe veszi, őket elfogja, majd a csomagtartóba kényszerítve a lakására szállítja, és nyomban értesíti a rendőrséget. [BH2001. 408.] Az irányadó tényállás szerint az elkövetők kitörtek néhány facsemetét az utóbb az elfogási jogot gyakorló személy háza előtt, az üldözőbe vette őket, majd a gépkocsija csomagtartójába helyezte és visszazállította őket a lakására. Ott értesítette a rendőrséget, időközben a csomagtartót ugyan felnyitotta, azonban onnan az elkövetőket csak a rendőrség megérkezését követően engedte kiszállni. A bíróság ebben a körben vizsgálta az emberi méltóság sérelmének mértékét és, hogy mely sérelmek lettek volna elkerülhetőek. Vagyis a szükségességet vizsgálat tárgyává tette, illetve speciális arányossági kritériumot vizsgált az emberi méltóság tekintetében.

Az elfogási jog alkalmazása szempontjából bűncselekményen minden olyan magatartás értendő, amely a Btk. Különös Részében rögzített valamely törvényi tényállásba beilleszthető, függetlenül attól, hogy az ilyen cselekménynek van-e szabálysértési alakzata. [EBH2006. 1496.]

A tettenérés kapcsán a jogszabály olyan feltételt nem fogalmaz meg, hogy az elfogásnak anélkül kell megtörténnie, hogy az elkövetőt szem elől tévesztették volna. [EBH2013. B. 13.] Az irányadó tényállás értelmében az elfogási jog gyakorlója ugyan tetten érték az elkövetőket, vagyis szemtanúi voltak a tényállászerű cselekmény megvalósulásának, azonban az elfogási jogot mintegy ötven perccel az esetet követően gyakorolták, miután ismét rábukkantak az elkövetőkre.

A bűncselekmény elkövetésén tetten ért elkövető elfogása és visszatartása nem jogellenes támadás, ezért jogos védelmi helyzetet az elkövető javára nem alapoz meg. [BH2019. 2.] Az irányadó tényállás szerint egy lopáson tetten ért, majd menekülni próbáló elkövetőt tartóztattak fel, oly módon, hogy az autóval a helyszínről eltávozni igyekvő elkövető nyakát és egyik kezét a sértett a gépkocsi ablakán keresztül fogta, mialatt az mozgásban volt. Az elkövető a sértettre rányitotta a vezető oldali ajtót, amelynek következtében az elengedte. A bíróság érdekes módon arányossági kérdésekkel nem, kizárólag a szükséges mérték kérdésével foglalkozott.

Azon személyek, akik felismerni vélik egy személyben az előző napi tolvajt, amennyiben elfogják, bűncselekményt valósítanak meg, azaz nem alkalmazható ilyen esetekre a Be. 273. §, az elfogási jog. [Fővárosi Törvényszék Bf. 10.033/2018/11.]¹⁴

A fentiek értelmében a jelenlegi gyakorlat főbb pontjait a következőképpen határozhatjuk meg. Tettenérés után a szem elől tévesztés kritériumát ma már nem követeli meg a bírói gyakorlat. Jelen értelmezés szerint könnyű testi sértést lehet okozni, illetve rongálni is lehet elfogási jog gyakorlása keretében. Bűncselekmény alatt bármely, különös részi tényállásba beilleszthető cselekmény értendő. Az elfogási jog gyakorlása jogos védelmi helyzetet nem alapoz meg.

A könnyű testi sértés tekintetében megjegyzendő, hogy ugyan ezek nyolc napon belül gyógyulnak, azonban mégis komoly sérüléseket jelenthetnek. Ilyen például: kisebb vérömlenyek, az

¹⁴ Egyéb vizsgált határozatok: Debreceni Ítéltábla Bf.448/2011/8., Debreceni Ítéltábla Bf.571/2008/11., Fővárosi Ítéltábla Bf.444/2013/7., Fővárosi Ítéltábla Bf.232/2014/18., Fővárosi Ítéltábla Bf.67/2011/14., Fővárosi Ítéltábla Bf.190/2011/14., Fővárosi Ítéltábla Bf.257/2011/15., Fővárosi Ítéltábla Bf.76/2009/8., Fővárosi Ítéltábla Bf.168/2007/17., Budapesti II. és III. Kerületi Bíróság B.850/2015/31., Győri Törvényszék B.111/2021/13., Győri Törvényszék B.224/2015/270., Győri Törvényszék Bf.39/2017/5., Győri Törvényszék B.31/2013/7., Tatabányai Törvényszék Bf.481/2011/5., Budapest Környéki Törvényszék B.84/2011/45., Budaörsi Városi Bíróság B.597/2003/61., Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság B.647/2007/70.

izomba behatoló-de izomvarratot nem érintő- felszínes szúrt vagy szúrt-metszett sérülések, 1-3 fog meglazulása, dobhártya repedése, enyhe lefolyású agyrázódás.¹⁵

A szükségesség-arányosság kérdése, illetve az alkalmazható erőszak felső határa tekintetében a helyzet azonban nem tiszta. Ez, illetve a továbbra is nyitott kérdések komoly, elsősorban legalitási aggályokat vetnek fel, erről alább még lesz szó.

III. Alapjogi kérdések

Ha egy jogintézményt szeretnénk elemezni, kiváltképp büntetőjogi területen, annak alapjogi vonatkozásainak vizsgálata elkerülhetetlen. A magánelfogás e tekintetben is nagyon érzékeny téma, hiszen nem arról van szó, hogy az állam képviseletében a hatóság emberei alkalmaznak erőszakot, hanem arról, hogy magánszemély jogszabály által engedélyezett módon tesz így másik magánszemély vonatkozásában. E tekintetben az elfogási jog és a jogos védelem számos hasonló vonást mutat, azonban éppen ennyi eltérés is van a kettő között, azonban erről majd később. Mindenekelőtt meg kell vizsgálnunk az érintett alapjogokat, hogy a szabályozás hatályos alkotmányunk, az Alaptörvény 16 rendelkezéseinek megfelel-e.

Az elfogási jog esetén, az alapvető koncepció értelmében, arról van szó, hogy az egyik személy közérdekből korlátozza a másik személy szabad mozgáshoz és tartózkodási helyének szabad megválasztásához fűződő jogát.

Az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdése értelmében:

Az alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg. Alapvető jog más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható.

Az elfogó oldalán alapvető jog nem állapítható meg, alkotmányos érték azonban igen. Ez utóbbi azonosítható, mégpedig az Alaptörvény 46. cikk (1) bekezdésében meghatározott, rendőrség által ellátandó feladatokon keresztül, melyek a következők:

A rendőrség alapvető feladata a bűncselekmények megakadályozása, felderítése, a közbiztonság, a közrend és az államhatár rendjének védelme. A rendőrség részt vesz a jogellenes bevándorlás megakadályozásában.

A fentiek közül nyilvánvalóan a közrend és a közbiztonság is olyan értéknek minősül, mely érdekében az egyének alapvető jogai korlátozhatóak, látjuk ezt a rendőrség által alkalmazható kényszerselekmények esetében is.¹⁷

Utóbbi egyébként a testület is megállapította:

A közbiztonság a jogállam intézményrendszerének és a demokratikus társadalom működésének nélkülözhetetlen feltétele, és így általánosságban alkotmányos érték és alkotmányos cél. [13/2001. (V. 14.) AB hat.]¹⁸

A korlátozásnak tehát van legitim alapja. A fent sorra vett bírói gyakorlat alapján jelenleg a szabadsághoz való jog¹⁹, a szabad mozgáshoz és a tartózkodási hely szabad megválasztásához való jog²⁰, a testi egészséghez való jog²¹ és a tulajdonhoz való jog²² korlátozható az elfogási jog gyakorlása keretein belül.

A szükségesség-arányosság a Be. alapelvein keresztül is beszűrődik a büntetőeljárás törvény által meghatározott kényszerselekmények alkalmazásába. A Be. 2. § (3) bekezdés alapján:

¹⁵ lásd: Országos Igazságügyi Orvostani Intézet 16. számú módszertani levele a testi sérülések és egészségkárosodások igazságügyi orvosszakértői véleményezéséről

¹⁶ Magyarország Alaptörvénye (továbbiakban: Alaptörvény)

¹⁷ lásd: A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény

¹⁸ Kiegészíti: 44/2004. (XI. 23.) AB hat., hivatkozva az Alaptörvény hatálybalépését követően: 3284/2020. (VII. 17) AB hat.

¹⁹ Alaptörvény IV. cikk (1) bek.

²⁰ Alaptörvény XXVII. cikk (1) bek.

²¹ Alaptörvény XX. cikk (1) bek.

²² Alaptörvény XIII. (1) bek.

A büntetőeljárásban alapvető jogot korlátozni csak az e törvény szerinti eljárásban, az e törvényben meghatározott okból, módon és mértékben lehet, feltéve, hogy az elérni kívánt cél kisebb korlátozással járó más eljárási cselekmény vagy intézkedés útján nem biztosítható.

Az indokolás²³ és Polt-féle Nagykommentár²⁴ alapján is a 2. § (3) bekezdésében meghatározott kritérium a Be. valamennyi, alapjogokat érintő rendelkezése esetén irányadó. Ennek értelmében azon bírói gyakorlattal lehet egyetérteni, amely a szükségességet és az arányosságot egyaránt kritériumként állítja az elfogó és annak cselekménye elé. Az már ezen túlmutató kérdés, amelyet alább részletezni fogok, hogy az arányosságnak mihez kell igazodnia. Vagyis, hogy a megvalósított bűncselekmény, avagy az elfogóval szembeszegülő, jogos védelmi helyzetet azonban meg nem alapozó, vagyis menekülési cselekménnyel kell arányban állnia az elfogás keretében kifejtett magatartásnak.

Alkotmányjogi tekintetben azonban az alkotmányellenesség szintjét elérő aggály merülhet fel. Az Alaptörvény C) cikk (3) bekezdése ugyanis a következőképpen rendelkezik:

Az Alaptörvény és a jogszabályok érvényre juttatása érdekében kényszer alkalmazására az állam jogosult.

Ezen rendelkezést bármily absztraktnan értelmezve sem megalapozható, hogy magánszemély magánszemély ellen erőszakot alkalmazzon közbiztonság érdekében. Ez természetesen felveti a jogos védelem alkotmányosságának kérdését is, azonban ez a probléma csak látszólagos, hiszen az állami kényszeralkalmazásra vonatkozó alkotmányos rendelkezéshez képest lex specialisnak minősül az önvédelmet alapvető jogként deklaráló alaptörvényi kitétel, amely így a jogos védelem alkotmányosságát biztosítja²⁵, legalábbis addig, ameddig a jogosan védekező a saját személye ellen irányuló támadás elhárítása érdekében cselekszik. Az ettől tágabb kört jelentő, más személy érdekében kifejtett magatartás alkotmányossága, éppen a fent hivatkozott C) cikk (3) bekezdés nyomán kérdéses lehet.

Hatályos alkotmányunk tehát lehetővé teszi ugyan bizonyos okok miatt alapjogok korlátozását, azonban a C) cikk (3) bekezdés olyan lex specialis, amely e körben lerontja az általános rendelkezéseket. Igyekeztem alkotmánybírói határozatokat keresni, hogy a C) cikk (3) bekezdés tartalmára vonatkozóan iránymutatást találjak. Összesen négy döntés született, amelyben szerepel, érdemben egyik sem taglalja a tartalmát.²⁶

Hasonlóan aggályos lehet a Be. 34. § (3) bekezdése:

A külföldön lévő magyar felségjelű kereskedelmi úszó létesítményen vagy polgári légi járművön a magyar büntető joghatóság alá tartozó bűncselekmény miatt az úszó létesítmény, illetve a légi jármű parancsnoka jogosult a nyomozó hatóságra vonatkozó rendelkezések alkalmazására.

Nyilvánvalóan a szabályozás teljesen racionális, dogmatikailag azonban talán helyesebb lett volna azon meghatározás, hogy a parancsnok hatóságnak minősül, ebben az esetben ugyanis fikció alapján hatóságként, az állam képviselőjében járna el, a hatályos szöveg szerint azonban megmarad parancsnoki minőségében és így kell rá alkalmazni a Be.-nek a hatóságokra vonatkozó egyes rendelkezéseit.

Visszatérve az elfogási jogra, tehát a C) cikk (3) bekezdése keletkezteti az egyik alkotmányjogi aggályt a jogintézménnyel szemben.

A másik probléma az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdés és az ebből folyó anyagi jogi értelemben vett legalitás részét képező pontos meghatározottság kritériumának hiányos teljesülése. Ez elsősorban a büntető anyagi jogra irányadó, abban az esetben viszont, amikor egy rendelkezés alapvetően a mindenkori büntető törvénykönyvbe ütköző magatartás tanúsítására jogosít, az adott jogosítványt pontosan körül kell határolni²⁷, hiszen ugyanannak az éremnek a két oldaláról van szó. Akkor ugyanis, amikor a jogalkotó meghatározza, hogy mely cselekmények nem minősülnek bűncselekménynek, egyúttal azt is megadja, hogy mely cselekmények igen. Emiatt tehát az általánosság igényével kijelenthető, hogy a jogszabályi engedélyek esetében ezen kritériumnak feltétlenül érvényesülnie kell.

²³ 2017. évi XC törvény indokolása- a büntetőeljárásról 2. §-hoz

²⁴ Polt (szerk.): im. a Be. 2. §-hoz, 2. pont

²⁵ Mindenkinek joga van törvényben meghatározottak szerint a személye, illetve a tulajdona ellen intézett vagy az ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához. [Alaptörvény V. cikk]

²⁶ 3452/2021. (XI. 3.) AB hat., 6/2018. (VI. 27.) AB hat., 24/2016. (XII. 12) AB hat., 12/2013. (V. 24.) AB hat.

²⁷ A legalitásról lásd bővebben: Gellér Balázs – Ambrus István: *A magyar büntetőjog általános tanai I.* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2019. 65-116. o.

Természetesen a definíció (hiszen a mindenkori btk. különös része nem más, mint definíciók halmaza) folyamatos értelmezésre szorul, és minden esetben van szakadék a normaszöveg és az adott történeti tényállás között.²⁸ Van azonban ennek egy szükségszerű, még elfogadható mértéke. Megítélésem szerint a Be. 273. §-a tekintetében ez a kritérium nem teljesülhet, ebben látom a másik kardinális alkotmányossági aggályt.

IV. A jogos védelem és az elfogási jog kapcsolata

Az elfogási jog és a jogos védelem²⁹ ugyan külön természetű jogintézmények, hiszen míg előbbi eljárásjogi, utóbbi pedig anyagi jogi, több érintkezési felületet is találunk a kettő között.

A legszorosabb kapcsolat nyilvánvalóan egy konkrét szituációban jelentkezhethet, hiszen a két jogintézmény mintegy kiegészítve egymást biztosítanak jogot magánerőszak alkalmazására.

Mindenekelőtt a hasonlóságokat kell sorra venni. Mind a két, jog biztosította lehetőség azt hivatott szolgálni, hogy jogszerű módon lehessen magánerőszakot alkalmazni. Ez a jogszerűség abban nyilvánul meg, hogy a jogos védelem is büntethetőségi akadály, illetve az elfogási jog is, mint jogszabály biztosította lehetőség, ilyen akadályt képez. Ehhez hozzá kell tenni, hogy mindkét esetben ún. objektív büntethetőségi akadályról van szó, azaz a megvalósított cselekmény nem lesz bűncselekmény. A jogirodalomban kialakult és jelenleg is érvényre jutó *communis opinio* szerint a társadalomra veszélyesség hiánya az, amely megalapozza az akadályt a jogos védelem esetében, azonban Mészáros Ádám a következőkre hívja fel a figyelmet:

„A társadalomra veszélyes cselekmény a törvény szerint az a tevékenység vagy mulasztás, amely mások személyét vagy jogait, illetve Magyarország Alaptörvény szerinti társadalmi, gazdasági, állami rendjét sérti vagy veszélyezteti [4. § (2) bek.].

Azt azonban nem lehet megfelelő komolysággal állítani, hogy a védelmi cselekmény, amely bűncselekményi tényállást merít ki, ne sértené más személy (tudniillik a támadó) személyét.”³⁰

Utóbbival kapcsolatban Ambrus kifejti, hogy a támadó a támadással gyakorlatilag beleegyezik a sérelembe, így pedig személye sem sérülhet. Utóbbi megállapítással kapcsolatban maga is kifejti, hogy érvelése nem támadhatatlan, hiszen hatályos jogunk értelmében élet kioltásával együtt járó cselekménybe beleegyezni nem lehet.³¹ Utóbbi aggályt én is osztom, kiegészítve azzal, hogy álláspontom szerint nem csak az élet kioltásával együtt járó, hanem semmilyen más cselekményre nem lehet magyarázat, hiszen a sértetti beleegyezés dogmatikáját végigtekintve, annak kritériumai nem teljesülnek, így a sértetti beleegyezés természetétől annyira idegen ez a magyarázat, amely még akkor sem helyes, hogyha „speciális” esetként hivatkozunk rá.

Meglátásom szerint, s ez igaz mind a jogos védelemre mind pedig az elfogási jogra, a társadalomra veszélyesség mint legálterminus és a materiális jogellenesség mint tudományos fogalom különtartásával lehet magyarázni azt, hogy a fenti intézmények keretei között kifejtett cselekményeket miért engedélyezi a jogalkotó. Utóbbit egyébként Tokaji Géza³², majd Nagy Ferenc³³ nyomán a Gellér – Ambrus szerzőpáros is hangsúlyozza. A materiális jogellenesség lényege, hogy előnnyel kompenzálja a cselekményt.³⁴ Tekintve, hogy a jogellenességet kizáró okok között léteznek olyanok is, amelyek nincsenek kodifikálva, azaz a bírói gyakorlat alkotta meg, e tekintetben rugalmasan járhatunk el, következésképpen álláspontom szerint lehet hivatkozni a materiális jogellenesség hiányára kodifikált büntethetőségi akadály esetén is, nem kell a társadalomra veszélyesség törvényi definíciójához ragaszkodni.

²⁸ Erről lásd bővebben: Gellér Balázs: *Legalitása vádpadon, Az anyagi büntetőnormák legalitásának elméleti elemzése*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2013.

²⁹ Btk. 21. §

³⁰ Mészáros Ádám: *A jogos védelem elvi és gyakorlati problémái*. OKRI, Budapest, 2015. 25. o.

³¹ (Recenzió) Ambrus István: *Mészáros Ádám: A jogos védelem elvi és gyakorlati problémái*. In *Magyar Jog* 2015/11. szám, 666-667. o.

³² Tokaji Géza: *A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban*. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1984. 109. o.

³³ Nagy Ferenc: *A magyar büntetőjog általános része*. Budapest, 2010. 134. o.

³⁴ Gellér Balázs – Ambrus István: *A magyar büntetőjog általános tanai I*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2019. 192. o.

Álláspontom szerint ezzel lehet magyarázni a felmerült problémát. Megjegyzendő, hogy Mészáros Ádám a materiális jogellenességet a jogi tárgy sérelmével azonosítja.³⁵

Nyilvánvaló különbség, hogy míg a jogos védelem anyagi jogi, addig az elfogási jog processzuális természetű.³⁶ Míg előbbi rendkívüli módon kidolgozott és számos szakcikk értekezik róla³⁷, addig utóbbinak még a törvényi feltételei sem teljesen világosak³⁸, a fent ismertetett néhány helyen egymásnak ellent is mondó jogalkalmazói értelmezés pedig éppen erre világít rá. Eltérést jelent az alkalmazható erőszak is. Míg jogos védelemlél az elhárító cselekmény vizsgálatánál kizárólag szükségességi szempontból vizsgálódunk, addig az elfogási jog esetén, a már tárgyalt büntetőeljárás alapelvekből kiindulva, szükségességi és arányossági aspektusokat egyaránt vizsgálnunk kell.

Ahogy fent említettem, a jogos védelem és az elfogási jog összefonódhatnak konkrét helyzetekben. Az is tisztázandó, hogy a sértettnek van-e joga a Be. 273. §-ban foglaltak alapján elfogni az elkövetőt. Ezzel kapcsolatban nem osztom Györe azon álláspontját, hogy a sértettnek a jogos védelem keretei között kellene ezt a jogot biztosítani³⁹. Nem célszerű ugyanis olyan stricton értelmezni a jogszabályt, hogy a sértettet ne emeljük be azon személyek közé, akik a 273. §-ban biztosított jogot gyakorolhatják. Györe szerint meg kell engedni, hogy a jogos védelem keretei között a védekező el is fogja a támadót, ne csak a támadást hárítsa el. Ugyan a kérdéses cikk még akkor keletkezett, amikor az arányosságot jogos védelem keretei között is vizsgálták, ugyanakkor már akkoriban sem lehetett helytálló ez a kijelentés, hiszen eltérő szemüvegen keresztül kell nézni egy, az elfogás, illetve a támadás elhárítása érdekében kifejtett cselekmény arányosságát. Ez manapság, amikor a kritériumrendszerek még inkább eltávolodtak egymástól, még élesebben kiütözik.

V. Javaslat de lege ferenda

A tetten ért elkövető elfogása és visszatartása

273. § (1) *A bűncselekmény elkövetésén tetten ért személyt bárki elfoghatja, szükség esetén visszatarthatja, köteles azonban őt a nyomozó hatóságnak haladéktalanul átadni, vagy ha erre nincs módja, a nyomozó hatóságot tájékoztatni.*

(2) *Az elfogás, vagy az elfogott személy visszatartása érdekében az ahhoz szükséges és az elkövetett bűncselekménnyel arányos cselekmény alkalmazható.*

(3) *Az elfogás, illetve visszatartás érdekében alkalmazott cselekmény nem járhat az elkövető életének kioltásával és nem eredményezheti az elkövető életveszélyét, maradandó fogyatékoságot, súlyos egészségromlását.*

(4) *E § rendelkezései nem zárják ki, hogy az elfogási jog gyakorlója eredménnyel hivatkozzon a jogos védelemre.*

(5) *Az arányosság kérdésének megítélésakor elsősorban a bűncselekmények Btk-ban meghatározott büntetési tételeire kell figyelemmel lenni.*

A javaslat arányossági tényezőjéhez szükséges néhány megjegyzést fűzni, hiszen éppen ez az a kritérium, amely a jogos védelem során alkalmazott, a támadás elhárítását célzó cselekménnyel szemben immáron nem kritérium. A jogos védelem körében ennek indoka az, hogy a védekező személynek ne kelljen kockázatot viselnie például egy, az elkövető által megvalósítani szándékozott cselekményen túli eredményért, és minden egyéb következmény a támadó terhén legyen. Az elfogási jognál azonban

³⁵ „Mert ilyen esetben megvalósul mind a formális mind a materiális jogellenesség, ennek ellenére a cselekmény mégsem lesz jogellenes.” Mészáros: im. 36. o.

³⁶ Habár azt meg kell említeni, hogy a Btk. 24. §-a becsatornázza az elfogási jogot az anyagi jogba.

³⁷ lásd például: Mészáros: im., 2015, Ott István: *Adalékok a jogos védelem vitatott kérdéseire.* Magyar Jog, 2014/10. szám, 575-585. o., Gellér-Ambrus: im. 2018/2., 119-128. o., Gál Andor: *A jogos védelem szabályozási céljára vonatkozó elméletekről.* In Jogtudományi Közlöny, 2016/6. szám, 328-338. o., Tóth Mihály: *Néhány szempont a jogos védelemkörében zajló vitához.* In Büntetőjogi Szemle, 2012/1. szám, 24-30. o., Nagy Ferenc: *Gondolatok a jogos védelemről.* In Európai Jog, 2004/4. szám, 4-12. o., Ujvári Ákos: *Hagyományok és változások a jogos védelem elvi és gyakorlati megítélésében.* In Magyar Jog, 2002/6. szám, 339-344. o., Lőrinczy György: *Gondolatok a jogos védelemről.* In Magyar Jog, 2013/4. szám, 205-210. o.,

³⁸ szakcikk tekintetében lásd: Györe: im. 67-77. o., MÉSZÁROS Ádám Zoltán: *A Btk.-n kívüli jogforrások büntetőjogi felelősséget alakító szerepéről,* MJ., 2016/4., 242-244. o.

³⁹ Györe: im. 67-77. o.

merőben más a helyzet. Ahogyan többször kiemeltem, az elfogási jog biztosításán keresztül a jogalkotó a közrend és közbiztonság mint alkotmányos értékek védelmét biztosítja, ebben az esetben tehát már megvalósult bűncselekmény, amelyet az elfogási jog gyakorlója értékelni tud.

E körben fontos rámutatni, hogy van egy olyan minimum szintje az erőszaknak, amelyet mindenképpen alkalmazni kell. Tehát a személyi szabadság megsértése, és az elfogási cselekménnyel érintett személy szabad mozgásban való jogának korlátozása olyan, az elfogási jog természetéből fakadó és azzal így szükségszerűen együtt járó jogsérelem, amelyet minden esetben jogszerűnek kell tekinteni. Ellenben például, ha az elkövető okoz egy egyértelműen azonosítható összegű kárt eredményező rongálást, akkor az elfogási jog gyakorlója ezzel kizárólag arányban álló rongálást okozhat az elfogási jog gyakorlása érdekében. Fontos kiemelni, hogy egészen addig, ameddig a bűncselekmény sértettje jogos védelmi helyzetben van, kizárólag annak szabályai, így csakis a szükségességi kritérium vonatkozik a védelmi cselekményre.

Záró gondolatok

A „*libertas inaestimabilis res est*” római regulával indítottam értekezésemet, így hát a mű végén is egy szabadságra vonatkozó római mondásra hivatkozom, mely a következőképpen szól: *Libertas omnibus rebus favorabilior est*. Utóbbi azt jelenti, hogy *mindennél előbbrevaló a szabadság*.⁴⁰ Ez azért nagyon fontos számunkra, hogy érezzük annak súlyát, amikor lehetőséget teremtünk valakinek, hogy más személy szabadságát korlátozza. Így van ez akkor is, amikor az állam gyakorolja a szabadságelvonásra felhatalmazó jogot, azonban talán még ennél is nagyobb a jogalkotó felelőssége akkor, amikor magánszemélyt jogosít ugyanerre. Másrészt az elfogási jog gyakorlójának szabadsága is kockán forog, amennyiben a jogszabályi keretek nem világosak, nagyon könnyen találhatja magát a jogtalanság talaján. Felfoghatatlanul nagy felelősség tehát a jogszerű magánérszak szabályozásának mikéntje. Ezért is sajnálatos, hogy a magyar szakirodalom hiányos e téren. Ha talán hiánypótlónak nem is nevezném munkámat, bízom benne, hogy gondolatébresztő hatása lesz az e téren jelenleg teljesen dermedt hazai helyzetre.

Ennek érdekében igyekeztem összehasonlítani az anyagi jogi „testvérnek” nevezhető jogos védelemmel, kiemelve a köztük lévő különbségeket és hasonlóságokat, sorra venni a felmerülő alkotmány- és büntetőjogi aggályokat, végül pedig alternatíváját nyújtani a jelenlegi szabályozásnak.

A fentiekben túl pedig szándékom volt méltó módon emlékezni Mészáros Ádámra.

Bízom benne, hogy írásom sikeresen teljesítette ezen feladatait.

⁴⁰ Hamza-Kállay: im. 50. o.

Irodalomjegyzék

1. (Recenzió) AMBRUS István: Mészáros Ádám: A jogos védelem elvi és gyakorlati problémái, MJ 2015/11.
2. AMBRUS István: A kis értékű tulajdonsértések kezelésének néhány kérdése büntetőjogi nézőpontból. In.: A jogrendszer mint a gazdasági fejlődés infrastruktúrája sorozat, MTA Law Working Papers, 2015/15
3. ANGYAL Pál: A magyar büntetőeljárásjog tankönyve, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T. Kiadása, Budapest, 1915, I. kötet
4. BELOVICS Ervin – BÉRCES Viktor: Büntető eljárásjog, ORAC Kiadó Kft., Budapest, 2023
5. BELOVICS Ervin: Büntetőjog II. Különös rész, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2019
6. BELOVICS Ervin-Tóth Mihály: Büntető eljárásjog, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2015
7. DEGRÉ Lajos: A jogos védelem az anyagi büntetőjogban. Tanulmány az anyagi büntetőjog köréből, Politzer Zsigmond és Fia, Vác, 1910
8. EDVI Illés Károly: A büntető törvénykönyv magyarázata, Révai Testvérek, Budapest, 1984
9. FINKEY Ferencz: A magyar büntetőjog tankönyve, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1914
10. GÁL Andor: A jogos védelem szabályozási céljára vonatkozó elméletekről, JK., 2016/6.
11. GELLÉR Balázs – Ambrus István: A jogos védelmi helyzetben kifejtett elhárító cselekmény szükségessége, valamint a szituációs jogos védelem a legújabb bírói gyakorlat tükrében, MJ., 2018/2.
12. GELLÉR Balázs – AMBRUS István: A magyar büntetőjog általános tanai I., ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2019
13. GELLÉR Balázs: Legalitása vádpadon, Az anyagi büntetőnormák legalitásának elméleti elemzése, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2013
14. GYÖRE István: A magánelfogás mint büntethetőséget kizáró ok, MJ., 2003/2.
15. HAMZA Gábor-KÁLLAY István: De diversis regulis iuris antiqui, Aurum Alapítvány, Budapest, 2021
16. <https://www.connexionfrance.com/article/Practical/Your-Questions/Everyday-Life/Are-citizens-arrests-legal-in-France-yes-it-comes-under-article-73-of-the-Code-de-procedure-penale> (megtekintés ideje: 2024. 01. 31.)
17. LŐRINCZY György: Gondolatok a jogos védelemről, MJ. 2013/4.
18. MÉSZÁROS Ádám Zoltán: A Btk.-n kívüli jogforrások büntetőjogi felelősséget alakító szerepéről, MJ., 2016/4.
19. MÉSZÁROS Ádám Zoltán: A jogos védelem és a végszükség korlátainak túllépéséről, BJSZ, 2014/2.
20. MÉSZÁROS Ádám: A jogos védelem elvi és gyakorlati problémái, Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2015
21. NAGY Ferenc: A magyar büntetőjog általános része, 2. kiadás, Budapest, 2010
22. NAGY Ferenc: Gondolatok a jogos védelemről, EJ., 2004/4. melléklet
23. OTT István: Adalékok a jogos védelem vitatott kérdéseihez, MJ. 2014/10
24. POLT Péter [főszerk.]: Nagykommentár a Büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez
25. Thos. W. Haycraft: Executive powers in relation to crime and disorder or powers of police in England, Butterworth & Co., London, 1897
26. TOKAJI Géza: A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban, Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1984
27. TÓTH Mihály: Néhány szempont a jogos védelemkörében zajló vitához, BSZ. 2012/1.
28. UJVÁRI Ákos: Hagyományok és változások a jogos védelem elvi és gyakorlati megítélésében, MJ., 2002/6.

Jogforrások

1. 44/2004. (XI. 23.) AB hat.
2. 3284/2020. (VII. 17) AB hat.
3. 3452/2021. (XI. 3.) AB hat.
4. 6/2018. (VI. 27.) AB hat.
5. 24/2016. (XII. 12) AB hat.
6. 12/2013. (V. 24.) AB hat.
7. BH1990. 326.
8. BH1995. 622.
9. EBH2000. 287.
10. BH2001. 408.
11. EBH2006. 1496.
12. EBH2013. B. 13.
13. BH2019. 2.
14. KGD2015. 41.
15. Fővárosi Törvényszék Bf. 10.033/2018/11.
16. Debreceni Ítéltábla Bf.448/2011/8.
17. Debreceni Ítéltábla Bf.571/2008/11.
18. Fővárosi Ítéltábla Bf.444/2013/7.
19. Fővárosi Ítéltábla Bf.232/2014/18.
20. Fővárosi Ítéltábla Bf.67/2011/14.
21. Fővárosi Ítéltábla Bf.190/2011/14.
22. Fővárosi Ítéltábla Bf.257/2011/15.
23. Fővárosi Ítéltábla Bf.76/2009/8.
24. Fővárosi Ítéltábla Bhar.168/2007/17.
25. Budapesti II. és III. Kerületi Bíróság B.850/2015/31.
26. Győri Törvényszék B.111/2021/13.
27. Győri Törvényszék B.224/2015/270.
28. Győri Törvényszék Bf.39/2017/5.
29. Győri Törvényszék B.31/2013/7.
30. Tatabányai Törvényszék Bf.481/2011/5.
31. Budapest Környéki Törvényszék B.84/2011/45.
32. Budaörsi Városi Bíróság B.597/2003/61.
33. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság B.647/2007/70.
34. Bfv. 859/2017/13.

Egyéb

Országos Igazságügyi Orvostani Intézet 16. számú módszertani levele a testi sérülések és egészségkárosodások igazságügyi orvosszakértői véleményezéséről